

Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики початкової освіти

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ
НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Виконала:

студентка педагогічного факультету
спеціальності 013 «Початкова освіта»

Деркач Ірина Леонідівна

Керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Красовська Ольга Олександрівна

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент

Веремчук Алла Петрівна

Рівне – 2023

УДК 372

ДЕРКАЧ І. Л.
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ
НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

В роботі розкриваються теоретико-методичні аспекти впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва», їх роль у модернізації процесу художньо-естетичного розвитку дітей в освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. Автором теоретично обґрунтовано компоненти, критерії та рівні мистецько-творчої компетенції учнів початкової школи, окреслено організаційно-педагогічні умови та впроваджено у практику закладу загальної середньої модель інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва». На основі розробленої моделі здійснено експериментальну перевірку авторської методики та накреслено основні напрями реалізації результатів дослідження ефективності форм, методів, інтеграційних технологій формування мистецько-творчої компетенції у процесі навчання художньо-творчої діяльності дітей.

Ключові слова: інтегрований підхід, мистецько-творча компетенція, уроки «Мистецтва», учні початкових класів.

DERKACH I. L.
IMPLEMENTATION OF THE INTEGRATED APPROACH AT "ART"
LESSONS IN PRIMARY GRADES NEW UKRAINIAN SCHOOL

The paper reveals the theoretical and methodological aspects of the implementation of an integrated approach to the formation of artistic and creative competence of children of primary school age in the lessons of «Art», their role in the modernization of the process of artistic and aesthetic development of children in the educational environment of a general secondary education institution. The author theoretically substantiated the components, criteria and levels of artistic and creative competence of primary school students, outlined the organizational and pedagogical conditions, and introduced into the practice of the general secondary school the model of an integrated approach to the formation of artistic and creative competence of primary school children in the «Art» lessons. On the basis of the developed model, an experimental verification of the author's methodology was carried out and the main directions of the implementation of the results of the research on the effectiveness of forms, methods, and integration technologies of the formation of artistic and creative competence in the process of teaching children's artistic and creative activities were outlined.

Keywords: integrated approach, artistic and creative competence, «Art» lessons, primary school students.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ РОЗВ’ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	11
1.1. Інтеграція як наукова педагогічна проблема сучасної освіти.	11
1.2. Інтегрований підхід до набуття мистецько-творчої компетенції дітей в умовах початкових класів Нової української школи.	25
1.3. Інтегровані уроки «Мистецтва» в системі освітньо-виховного процесу початкових класів закладу загальної середньої освіти.	34
Висновки до першого розділу	45
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО- ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	47
2.1. Педагогічна діагностика рівнів сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку.	47
2.2. Методика впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів.	66
2.3. Визначення ефективності проведеної роботи щодо впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів.	99
Висновки до другого розділу	102
ВИСНОВКИ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	111
ДОДАТКИ	120

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження. Духовний, економічний, політичний, та культурний розвиток суспільства значною мірою залежить від освітнього рівня його громадян. Тому у сучасному світі істотно зростає роль формування творчого розвитку дітей, зокрема й молодшого шкільного віку. Державна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» (Державний стандарт початкової освіти) підкреслюють, що основні завдання початкової освіти полягають у її спрямованості на гармонійний та різнобічний розвиток особистості, формування у неї цілісної картини світу та ряду ключових життєвих компетентностей. В цьому контексті актуальним стає забезпечення умов для творчої самореалізації особистості кожної дитини в освітньо-виховному процесі. Сприяння розвитку в учнів початкових класів цілісної та багатовимірної картини світу передбачає дотримання одного з провідних методологічних принципів Нової української школи – інтеграції.

Аналіз сучасних досліджень свідчить про стійкий науковий інтерес до проблеми інтеграції в освіті і науці. У вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці маємо певні здобутки у дослідженні феномену інтегративної освіти, а саме її філософських, дидактичних та психологічних засад. Філософським, психологічним передумовам інтеграційних процесів присвятили наукові праці В. Вернадський, С. Гончаренко, Л. Виготський, О. Леонтьєв, В. Розін. Науковці наголошують на тому, що об'єднуючі процеси в освіті визначаються інтегральною сутністю особистості, її пізнавальних якостей, свідомості, ментальності.

Нині можемо стверджувати про наявність інтегративно-педагогічних концепцій – системи поглядів, положень та ідей, які визначають спрямування інтегративно-педагогічної діяльності у певній галузі освіти. Концепцію внутрішньопредметного інтегрування педагогічного знання, розроблено

В. Загвязинським, інтегративної картини мистецької освіти – Л. Масол, інтеграції загальної і професійної освіти – В. Андрущенко, інтегрування змісту професійної підготовки вчителя – В. Семиченко. Концепцію про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості розробили Г. Шевченко та Б. Юсов.

Суттєвими в дослідженні проблеми інтегрованого підходу в системі освітнього процесу є праці науковців К. Беляя, І. Кіндрат, К. Крутій, М. Лазарєва. Стратегічні напрями розвитку сучасної освіти передбачають реалізацію інтегративного підходу до побудови змісту початкової освіти. До проблеми інтеграції в освіті зверталися видатні педагоги, зокрема: К. Ушинський розробив аналітико-синтетичний метод, який дозволив поєднати в єдине ціле письмо і читання; В. Сухомлинський рекомендував проводити навчання серед природи; Н. Светловська вивчала умови проведення інтегрованих занять; О. Савченко досліджувала способи інтеграції навчального матеріалу; Л. Варзацька розробила систему інтегрованих занять, Б. Неменський впровадив у педагогічну практику мистецькі інтегровані курси. Результатом роботи методистів та педагогів стало створення теоретико-методологічних основ інтегрованої освіти.

Результати наукового пошуку дали змогу виявити різні підходи до розв'язання проблеми інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетентності та естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Отже, актуальність проблеми, її соціальна значущість зумовили вибір теми дослідження: **«Впровадження інтегрованого підходу на уроках «Мистецтва» в початкових класах Нової української школи».**

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні засади та розробити й експериментально перевірити ефективність методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження.**

1. З'ясувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці діяльності вищих навчальних закладів.
2. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади проблеми впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи.
3. Проаналізувати понятійно-термінологічний апарат дослідження.
4. Теоретично обґрунтувати й розробити методику процесу впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи.
5. Розкрити сутнісні ознаки інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку.
6. Експериментально перевірити ефективність методики процесу впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи.

Об'єкт дослідження – освітньо-виховний процес в початкових класах закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на тому, що розробка і впровадження методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках «Мистецтва» в середовищі Нової української школи сприятиме її оновленню, зростанню рівня готовності вчителя до розв'язання завдань художньо-естетичного виховання учнів початкових класів, формуванню

конкурентоспроможного педагога, здатного до творчої самореалізації у професійній діяльності.

Методологічну основу дослідження становлять провідні положення теорії пізнання, системного підходу як методологічного способу пізнання педагогічних фактів, явищ, процесів, міждисциплінарного підходу, що обумовлює осмислення філософських, мистецьких, історико-культурологічних, психолого-педагогічних концепцій, вивчення наукових джерел вказаних галузей знань; професійної педагогіки як науки; концептуальні положення педагогіки і психології щодо творчого професійного розвитку особистості; теоретичне обґрунтування інтегрованого підходу до змісту, форм і методів мистецько-педагогічної підготовки вчителів початкової школи.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці, що розкривають проблеми філософії, психології, педагогіки, мистецької освіти, педагогічної інноватики: філософські концепції розвитку сучасної освіти (В. Андрущенко, С. Клепко, В. Луговий, В. Огнев'юк, П. Саух); наукові ідеї психології, педагогіки, мистецтвознавства та культурознавства щодо гуманізації й гуманітаризації освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Краєвський, Ю. Мальований, Н. Ничкало); теоретико-методичні основи підготовки вихователя закладу дошкільної освіти у педагогічних закладах вищої освіти (О. Антонова, В. Бондар, Н. Бібік, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Л. Коваль, О. Савченко, Г. Тарасенко), різнобічні аспекти впровадження освітніх технологій (В. Беспалько, А. Вербицький, Н. Маслова, М. Махмутов, В. Оконь, О. Падалка, О. Пехота, Г. Селевко, С. Сисоєва); результати методичних досліджень у галузі мистецької освіти (О. Коновець, А. Линенко, Л. Масол, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк).

Методи дослідження : *теоретичні* – системний аналіз, психолого-педагогічної, дидактичної, літератури з проблеми дослідження, розробки концепції й експериментальної методики; формулювання основних положень і висновків дослідження; історико-педагогічний (ретроспективний) аналіз для

визначення теоретичних засад означеної проблеми; порівняльний аналіз для зіставлення різних поглядів на проблему; *теоретичне моделювання* – з метою розробки методичної системи; *емпіричні* – діагностувальні (бесіди, опитування, анкетування, тестування) на пошуковому та діагностувальному етапах; *обсерваційні* – спостереження за освітньо-виховним процесом; *праксиметричні* – вивчення навчальної документації, планів, програм, результатів діяльності дітей; *експериментальні* – методи, з-поміж яких провідним буде *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний та прикінцевий (контрольовальний) етапи); на етапі узагальнення одержаних результатів буде використано *кількісний та якісний аналізи, методи математичної статистики* для визначення результативності запропонованої методики формування мистецько-творчої компетенції дитини молодшого шкільного віку.

Організація та експериментальна база дослідження.

Експериментальне дослідження проводилося впродовж 2021–2023 років. У ньому брали участь студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне) та колектив «Дубівського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області.

На першому – *теоретико-концептуальному* етапі (2021-2022 рр.) – обґрунтовано актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання наукового пошуку, розроблено його концепцію; проаналізовано стан проблеми у вітчизняній та зарубіжній педагогічній теорії та практиці; систематизовано провідні наукові підходи до її розв'язання; уточнено тезаурус дослідження.

На другому – *аналітико-пошуковому* етапі (2021-2022 р.р.) – розроблено програму експериментальної роботи; визначено сутнісні характеристики художньо-продуктивної компетенції дітей; обґрунтовано теоретичні засади й розроблено методику впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого

шкільного віку на заняттях в закладі загальної середньої освіти; обґрунтовано критерії відбору інноваційних інтегрованих технологій, що забезпечують ефективність цього педагогічного процесу.

На третьому – *експериментальному* етапі (2022-2023 р.р.) – визначено критерії, рівні, показники та методи діагностики методикою формування мистецько-творчої компетенції дитини молодшого шкільного віку; здійснено організацію та проведено констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту, у процесі яких перевірено ефективність авторської моделі; упроваджено результати дослідження.

На четвертому – *узагальнюючому* етапі (2023 р.р.) – здійснено статистично-кількісний аналіз й узагальнення результатів експериментальної роботи; сформульовано висновки.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження. У магістерській роботі досягнуто таких **наукових результатів**: уперше: визначено й науково обґрунтовано сутність, структуру й статус поняття «мистецько-творча компетенція дітей молодшого шкільного віку»; уточнено та доповнено поняття «інтегрований підхід», окреслено сутнісні ознаки, критерії і рівні сформованості мистецько-творчої компетенції; розроблено організаційно-педагогічні умови художньо-естетичного розвитку дітей; здійснено обґрунтування методикою інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей; апробовано розроблену методикою.

Практичне значення очікуваних наукових результатів полягає в можливості застосування наукових положень і висновків дослідження у практичній діяльності : запропоновані в дослідженні експериментальна модель, зміст, форми, методи, засоби, сутнісні ознаки, критерії і рівні сформованості мистецько-творчої компетенції, художньо-естетичного розвитку дітей можуть бути використані науковцями й викладачами закладів вищої освіти для її оцінювання, що сприятиме корекції й вдосконаленню професійної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на засіданнях кафедри теорії і методики початкової освіти Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука», на лекціях з образотворчого мистецтва з методикою навчання. Основні положення й результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях і методологічних семінарах різного рівня :

Деркач І. Л. Інтегрований підхід до вивчення мистецької освітньої галузі у новій українській школі. *Актуальні проблеми оптимізації освітнього процесу національної школи в умовах воєнного часу : інклюзивне навчання, інновації освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: Збірник тез виступів учасників Регіонального науково-методичного семінару Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 травня 2022 року) / за ред. О. О. Красовської. Рівне, 2022. С.37-41.*

Деркач І. Л. Формування компетентного учня початкової школи шляхом міжпредметної інтеграції уроків в умовах впровадження Державного стандарту початкової освіти. *Технології організаційно-управлінської та освітньої діяльності в початкових класах Нової української школи в умовах інтеграції України до Європейського Союзу : монографія / авт. кол. : Красовська О.О., Максимчук Н.С., Міськова Н.М. та ін. ; за заг. ред. О. О. Красовська. Рівне : видавець О. Зень. 2023. С. 408-420.*

Структура роботи: магістерська робота Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів: теоретико-аналітичного та дослідно-експериментального, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Додатки містять конспекти занять, тексти анкет, опитувань.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

1.1. Інтеграція як наукова педагогічна проблема сучасної освіти.

Інтеграція (від лат. Integratio – відновлення, спогад, Integer – цілий) – об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів. Інтеграційні процеси на різних рівнях й у різних сферах суспільного життя – ознака часу, але найбільш актуальними та затребуваними вони є в освіті. З урахуванням особливостей сучасного світу, яке є інформаційним, науковим, а також ролі та місця освіти, яка є одним з оптимальних й інтенсивних способів входження людини у світ науки та культури, у стратегічних завданнях реформування змісту освіти в Україні передбачено необхідність побудови освітнього процесу на засадах інтегративного підходу, організації його як цілеспрямованого процесу навчання й виховання в інтересах особистості, суспільства, держави, що характеризується партнерською взаємодією між учителями, учнями та їхніми батьками, взаємозв'язком усіх структурних елементів – цілей і засобів досягнення освітніх завдань.

Провідною ідеєю Концепції «Нова українська школа» є розвиток ключових компетентностей учнів. Орієнтуючись на європейський досвід освітніх реформ, українська освіта сьогодні повинна мати не академічний, а прикладний характер: усі знання, отримані в школі, дитина має використовувати в повсякденному житті. Саме такою ідеєю пронизане інтегроване навчання, яке нині набуло більш широкого розуміння в теорії й більш активного використання в практиці освітньої діяльності порівняно з попередніми роками. За новим Державним стандартом початкової освіти інтеграція є основною формою організації навчання молодших школярів.

Отже, актуальність інтегрованого навчання зумовлена необхідністю переформатування традиційних підходів до навчання та формування в учнів

цілісної картини світу, створення умов для формування дитини – здобувача освіти як цілісної всебічно розвиненої особистості. Сучасний інтегрований урок вагомо відрізняється від того, який упроваджувався протягом багатьох років. Поступово ми відходимо від штучного об'єднання двох навчальних дисциплін у межах одного уроку, під час якого один предмет домінує, а інший слугує доповненням. У сучасному розумінні інтегроване навчання – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни. Предметні межі майже зникають, натомість з'являється тематичне викладання, за якого декілька навчальних предметів об'єднуються навколо однієї теми. Такий підхід до навчання широко впроваджується в школах країн ЄС, а з 2017–2018 навчального року – у 100 пілотних школах України в межах усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».

Методологія міждисциплінарного знання виражена верховенством інтеграційних, синтезуючих тенденцій. Специфіка такого підходу полягає у відновленні цілісних уявлень про світ, сприйнятті картини світу як єдиного процесу. Інтеграція знань через реалізацію міждисциплінарних зв'язків сприяє охопленню лінійних зв'язків по горизонталі і точкових по вертикалі, охопленню не лише послідовності, але і одночасності цих зв'язків і відтворенню на новому, вищому рівні цілісного бачення тих чи інших проблем, ситуацій, явищ у повноцінній багатогранності, багатоаспектності [46, с. 36].

Таким чином, головною вимогою до людини сучасної епохи, яка існує у світі глобальних змін та інтеграційних процесів, повсякчасного інтенсивного розвитку технологій та інформаційних ресурсів, постає креативність та творчі компетенції. Дослідження педагогів доводять, що тенденції інтеграції в початковій освіті не сприяють розмиванню видових і жанрових специфік мистецтв, а, навпаки, збагачують розуміння кожного з

них. Таким чином, в організації навчально-виховного процесу вчитель повинен враховувати різні шляхи застосування різних видів інтеграції [66].

Педагогічний словник визначає інтеграцію як цілеспрямоване об'єднання та координацію дій різних складових цілісної системи [67, с. 104]. Для інтеграції важливим є системний підхід, завдяки якому інтеграція розуміється як процес. Тобто інтеграція – це процес взаємодії двох чи більше систем задля створення нової, яка набуває нових властивостей завдяки зміні властивостей та зв'язків її елементів. В наукових джерелах вказано, що інтегрувати – означає поєднати окремі складові систем в такий спосіб, щоб результат об'єднання в підсумку перевершував їхнє значення до взаємодії.

Через загальнонауковий підхід до визначення поняття «інтеграція» деякі дослідники протиставляють його поняттю «диференціація», підкреслюючи при цьому сильно виражену системність. Тобто, інтеграція – це «процес взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання, який проявляється через єдність з протилежним йому процесом розчленування, розмежування, диференціації». На наш погляд, інтеграція не можлива без збереження певних автономних, самостійних ознак кожної із систем, які інтегруються; саме визначення інтеграції заперечує цілковите «розчинення» систем одна в одній і феномен інтеграції в дещо парадоксальному твердженні, що власне інтеграція – це поєднання інтегрованого і диференційованого [31, с. 49].

Л. Масол вважає, що інтеграцією є процес взаємодії елементів із визначеними властивостями, у ході якого відбувається встановлення, ускладнення і зміцнення істотних зв'язків між даними елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої *виникає інтегрований об'єкт (цілісна система)* з якісно новими характеристиками, і в структурі цього об'єкту збережені індивідуальні характеристики початково заданих елементів [46].

Окрім процесуального підходу до визначення інтеграції, дослідники наголошують і на результативності процесу інтеграції. Так, на думку І. Дичківської, інтеграція виступає процесом і результатом побудови

нерозривних зв'язків, єдності. Отже, інтеграція – це процес об'єднання, взаємопроникнення, взаємного зближення, взаємовпливу, взаємодії тощо кількох систем, в результаті якого утворюється нова цілісна система, яка характеризується новими властивостями та взаємозв'язками між якісно оновленими вихідними елементами, котрі при цьому зберігають свої головні відмінності. Такий підхід до визначення явища інтеграції як системи знаходить своє відображення і у сфері освіти [17, с.46].

Окрім того, інтеграція виступає засобом отримання нових уявлень на межі традиційних предметних знань. Таке розуміння інтеграції говорить про її першочергове покликання компенсувати незнання на межі раніше засвоєних диференційованих знань та встановлення існуючих зв'язків між ними. Її спрямування – розвиток ерудиції, розширення існуючої вузької спеціалізації в навчанні. В контексті цього, інтеграція повинна тільки об'єднати знання, що одержуються, в цілісну систему, але не замінити собою навчання у формі класичних диференційованих предметів [76, с. 14].

Прогрес у сфері наукового пізнання здійснює істотний вплив на розвиток педагогічної ідеї процесу інтеграції. І саме в педагогічних ідеях широко розкривається тісний взаємозв'язок інтеграції та диференціації. Своє втілення ці процеси одержують у побудові системи навчальних предметів і пошуках методів узагальнення знань учнів. Інтеграція в даному контексті виступає процесом зближення і зв'язку наук, який проходить одночасно з процесом диференціації.

Інтеграція як процес – це висока форма реалізації міжпредметних зв'язків, що забезпечує якісно новий рівень навчання [47, с.56]. Вивчення різних педагогічних джерел показало, що процес інтеграції своїми коренями сягає далекого минулого класичної педагогіки і безпосередньо пов'язаний з ідеєю міжпредметних зв'язків, яка, в свою чергу, виникла в процесі пошуку шляхів відображення цілісності світу у змісті навчального матеріалу.

Більш вичерпне визначення поняття інтеграції в педагогіці, на нашу думку, пропонує І. Бех. Педагогічна інтеграція – це створення збільшених

педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку різних компонентів навчально-виховного процесу кількох розділів підготовки учнів [7, с. 6].

Головне покликання інтеграції полягає у сприянні подоланню фрагментарності та мозаїчності знань дітей. Також вона слугує інструментом оволодіння учнями комплексними знаннями, сукупністю загальнолюдських цінностей; сприяє формуванню системно-цілісного світогляду. Окремі дослідники вбачають в інтеграції єдиний спосіб вирішення важливого освітнього дискурсу – обмеженість можливостей людини відносно безмежного обсягу знань. Додатковим ефектом практичної реалізації інтегрованого навчання, на нашу думку, є сприяння розвитку емоційно-ціннісного ставлення школярів до навчання, що виникає на основі кращого розуміння навчальних матеріалів саме через міжпредметність, взаємозв'язки з повсякденною активністю людини. А це є умовою успішного формування не лише предметних компетентностей школярів, а й ключових, таких, як вміння вчитися й використовувати отримані знання [66, с. 65].

Як ми уже зазначили, інтеграція передбачає не просту комунікацію між певними предметними галузями, а й побудову глибинного зв'язку між ними. Основу інтеграції становлять загальні для кількох предметних галузей знань наукові ідеї, концепції, що дають цілісне уявлення про людину, світ, культуру. Таким чином, мета інтегрованого навчання полягає у:

- формуванні у дітей цілісного уявлення про навколишній світ, системи знань і вмінь;
- досягненні якісної, конкурентоздатної освіти;
- створенні оптимальних умов для розвитку мислення дітей у процесі опанування освітніх ліній початкової освіти;
- активізації пізнавальної діяльності дітей на уроках;
- ефективній реалізації розвивально-виховних функцій навчання.

Виникнення інтегрованого навчання як інноваційного явища та його застосування у педагогічній практиці зумовлено необхідністю формування інтерактивного типу мислення у сучасних дітей з метою їх майбутньої

успішної адаптації і конкурентоспроможності в умовах сьогодення. Інтегративне мислення є інструментом адаптації сучасної дитини до життєдіяльності в умовах трансформації соціуму, специфічним засобом опанування величезного обсягу навчальної та побутової інформації про світ, суспільство та особисте місце в ньому, виступає інструментом самоактуалізації, самовдосконалення і самореалізації [7, с. 244].

Інтегроване заняття в найзагальнішому розумінні – це будь-яке структуроване заняття, мета якого досягається через використання знань, умінь та висновків інших предметних галузей знань. Виходячи з цього, умовою доцільності інтегрованого заняття є наявність у змісті навчального матеріалу міжпредметних зв'язків, а пріоритетною метою такого заняття є оволодіння системою знань і цінностей, «занурення» в певну культурну епоху, осягнення картини світу і людини в поняттях, символах, образах, моделях буття.

Однак не варто ототожнювати поняття «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція змісту навчального матеріалу», це різні дидактичні категорії. Міжпредметні зв'язки реалізуються через короткочасне та фрагментарне перенесення інформації з одного предмета на інший. Як правило, вони є короткотривалими в часі. Інтеграція змісту навчального матеріалу під час заняття забезпечує значно вищий рівень узагальнення і систематизації інформації і, в такий спосіб, сприяє кращому розумінню навчального матеріалу, який вивчається. Також слід розрізняти інтегровані заняття та бінарні заняття, які часто і помилково сприймають як одне і те ж саме поняття. Бінарне заняття – це різновид інтегрованого заняття. Важливою відмінністю бінарного заняття від традиційного полягає у методиці його проведення: заняття з певної теми проводять один або більше вихователів. Етапи в структурі такого заняття не відокремлені один від одного, а органічно взаємопов'язані, пластичні та можуть переплітатися один з одним. На практиці спостерігається використання різних форм проведення бінарних занять: повне злиття навчального матеріалу в єдиному курсі (наприклад,

література, мистецтво, навколишній світ); злиття більшої частини навчального матеріалу з визначенням специфічних розділів (мистецтво і музика) [66, с. 16].

Деякі педагоги вважають, що найдоцільніше проводити інтегровані зауроки з метою узагальнення і систематизації уявлень дітей в межах вивчення програмової теми. Але, на наш погляд, вибір типу уроків повинен обумовлюватися лише метою і завданнями уроку, тому інтеграція змісту навчального матеріалу може використовуватися на комбінованих уроках, на практиці. Також цікавою є практика проведення так званих днів інтеграції. День інтеграції – це спосіб реалізації міжпредметних зв'язків у формі навчально-виховного заходу, призначення якого – інтеграція змісту знань з різних освітніх ліній на основі однієї теми. Ми бачимо підхід в Новій українській школі, а саме в об'єднанні навчального матеріалу навколо тематичних тижнів чи місяців, що дає змогу переконатися у глибокому загальноінтегративному підході до навчання молодших школярів. Інтеграція занять навколо однієї теми дає можливість дітям сприймати явища навколишнього світу як єдине ціле, накопичувати особистісні якості і на цій основі формувати власне ставлення до світу, одержувати необхідні для життя знання [47, с.37].

Інтегроване навчання – це навчання, основою якого є комплексний підхід. Освіта розуміється як узагальнена картина, цілісна система, а не розділяється на окремі дисципліни. Межі предметів (роздільники) зникають, коли педагоги заохочують дітей будувати зв'язки між науками й опиратися на знання та вміння з декількох предметних галузей. Дітям необхідно відкрити можливості для інтеграції знань, сформувати у них навички з різних предметів і вміння критично оцінювати те, як ці частини взаємодіють. Основні ідеї інтегрованого навчання полягають у:

- особистісній спрямованості навчання, коли людина – головна цінність освітнього процесу;

- верховенство основних мотивів у навчанні (спонукальні, внутрішні, зовнішні й організаційні);
- системність навчання;
- рефлексія навчальної діяльності.

Мета інтегрованого навчання включає в себе: формування в дітей цілісного світогляду; активізація пізнавальної діяльності учнів; краща якість засвоєння навчального матеріалу; створення творчої, продуктивної атмосфери в колективі; виявлення в дітей особливих здібностей; формування навичок самостійної роботи з додатковою літературою, опорними словами та схемами; ефективна реалізація виховної функції навчання [66, с. 172].

Інтеграція потенційно може вирішити безліч проблем системи освіти, хоча вона й неоднозначно сприймається багатьма педагогами через недостатнє її опрацювання на сучасному етапі. Однак вже зараз є очевидним, що інтегроване навчання формує нові умови взаємодії вчителів та дітей, є ефективною моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов'язує використовувати різні форми навчання, що якісно впливає на ефективність сприйняття нових знань дітьми, вона стає для всіх учасників освітнього процесу засобом навчання взаємодії та співпраці, що сприяє спільному досягненню мети [67, с. 247].

Окремо слід зазначити, що інтеграція є також засобом здійснення особистісно орієнтованого підходу до навчання, тому що дитина має змогу сама обирати «опорні» знання з різних галузей з максимальною орієнтацією на суб'єктивний досвід, який сформувався в нього під впливом як попереднього навчання, так і більш широкої взаємодії з навколишньою дійсністю. Інтеграція як мета навчання повинна дати учневі ті знання, в яких відображено зв'язок окремих частин світу як системи, навчити дитину від початку навчання сприймати світ як єдине ціле, в якому всі складові взаємопов'язані. Реалізація цієї мети повинна розпочатися вже в закладі дошкілля [5, с. 9].

Як ми зазначили, інтеграція не є простим об'єднанням частин у ціле, а являє собою системне утворення, і характеризується певним результатом – кількісними і якісними змінами, тому очевидно, що вона має структуру і різні рівні. Існують різні думки щодо визначення рівнів педагогічної інтеграції.

В. Аберган визначає такі рівні інтеграції в освітньому процесі:

- 1) міжпредметні зв'язки;
- 2) дидактичний синтез;
- 3) цілісність.

Л. Сеченикова виділяє чотири рівні інтеграції:

- 1) інтенсифікація пізнавального інтересу та процесу вироблення загальнонавчальних умінь на інтегрованому курсі;
- 2) об'єднання понятійно-інформаційної сфери навчальних предметів;
- 3) порівняльно-узагальнююче вивчення матеріалу;
- 4) самостійне зіставлення фактів, встановлення зв'язків і закономірностей між явищами і подіями, застосування спільно вироблених навчальних умінь.

Наведені переліки виділених рівнів педагогічної інтеграції характеризуються різними підходами і є багатоаспектними.

З огляду на вище сказане, інтеграція як динамічний процес на кожному етапі розвитку руйнує існуючі зв'язки та заново відновлює їх на більш високому рівні, утворюючи таким чином єдність та цілісність системності пізнання світу. Тому інтеграція виступає не просто основною формою вияву єдності знань, а й засобом досягнення цієї єдності. Проблему інтеграції в педагогіці слід розглядати як продукт структурних трансформацій наукової свідомості, що акумулює в собі здобутки світової культури і досвід вдосконалення освітніх систем. Протягом останнього часу збільшилася актуальність інтегративних тенденцій в дидактиці, в теорії педагогіки. Дослідження показують, що в умовах інтегрованого підходу більш результативними є взаємопроникнення й систематизація знань дітей

молодших класів, вироблення в них цілісної та багатовимірної картини світу, розвиток пізнавальних можливостей, гнучкого мислення, практичних умінь і навичок [88, с. 8].

Отже, поняття «інтеграція» як універсальну наукову категорію слід розглядати через призми системного, процесуального та результативного підходів. Такі ж підходи актуальні і для вивчення освітньої інтеграції та інтеграції знань. Тобто, інтеграція – це:

1) поєднання певних елементів (підсистем) в цілісну єдину систему з метою активізації їхніх можливостей та досягнення нового якісно вищого рівня цих можливостей через взаємодію;

2) процес взаємопроникнення, взаємозближення, взаємодії та утворення взаємозв'язків;

3) результат таких взаємовпливів.

Інтеграцію не можливо протиставляти диференціації. Це процес зближення і зв'язку знань, що відбувається рівносильно з процесом їх диференціації. Як системне утворення, інтеграція знань характеризується структурою, різними рівнями. Міжпредметні зв'язки – це найдоступніший, існуючий в кожній школі, один із рівнів інтеграції, однак дане поняття не можна ототожнювати з інтеграцією змісту навчального матеріалу.

Ефективність інтегрованого підходу реалізується за умови цілеспрямованої професійної підготовки вчителів і впровадження його в навчальний процес дає змогу вирішити багато педагогічних проблем таких, як обмеженість часу для опрацювання великої кількості інформації; слабка мотивація учнів до навчання; дублювання у вивченні ряду питань на різних предметах та неспівпадіння близьких тем у часі; складність під час поєднання теоретичних знань з практичним, діяльнісним сприйняттям світу; відсутність цілісного бачення картини навколишнього світу.

Актуальність інтегративного підходу в освіті обумовлена низкою глобальних процесів і тенденцій. Передусім у сучасних умовах ускладнена об'єктивно необхідна інтеграція двох систем: людини і світу. З одного боку,

сучасний світ створює для людини максимальні можливості як за рахунок накопичених у результаті суспільного прогресу ресурсів, так і за рахунок практично необмеженої мобільності (соціальної, професійної, територіальної тощо). З іншого боку, у порівнянні з попередніми історичними етапами наш час відрізняється більш значним ступенем складності й швидкими темпами кардинальних змін, що значно ускладнює процес входження людини у світ.

Проблемність цього входження підтверджує поява значної кількості індивідів та груп, які демонструють деструктивну, руйнівну поведінку як стосовно себе, так і соціуму. Як результат світ, що створений і розвивається виключно в процесі людської діяльності, відчуває певний дефіцит суб'єктів – носіїв людського капіталу, людини – творця культури як сукупності матеріальних та духовних цінностей, а також способів їх створення; історично набутого набору правил діяльності й поведінки всередині соціуму. Саме культура є тією сферою, у якій об'єднуються інтереси людини й соціуму: перша отримує ресурси, необхідні для задоволення потреб кожного індивіда, а також можливість для самореалізації; а другий – ресурси, необхідні для його збереження, гармонізації та подальшого розвитку. Відповідно: потреби світу – здійснювати прогресивний розвиток, що можливо тільки шляхом діяльності як активності людини, що має усвідомлюваний характер і спрямована на досягнення поставленої мети, що визначається потребою; потреби сучасної людини – мати здатність пристосовуватися до швидкої зміни суспільно-економічних умов, адаптуватися у змінених умовах, уміти знаходити шляхи розв'язання проблем, що виникають у практичній, пізнавальній, комунікативній та інших видах діяльності.

Отже, сучасній людині необхідні: 1) цілісний світогляд, цілісне сприйняття світу; 2) такі навички, як критичне мислення, прогнозування, висунення гіпотез, порівняння й зіставлення, узагальнення, оцінка суперечностей, вибір альтернативи, ухвалення обґрунтованих рішень, повага та розуміння думок інших, донесення власної думки, уміння співпрацювати,

логічне конструювання висловлювань, використання засвоєної інформації в нових ситуаціях.

Основою створення адекватної картини світу є інтеграція, яка забезпечує узагальнення окремих образів, понять, уявлень людини про навколишній світ та саму себе. Освіта, яка є одним з оптимальних та інтенсивних способів входження людини в сучасний світ – світ науки й культури – повинна відмовитись від дисциплінарної організації знань, яка, на думку О. Савченко, відповідала певному історичному етапові, а нині поступається місцем новій – проблемній, тому одним з перспективних напрямів удосконалення змісту освіти є інтегроване навчання. Інтеграція в освіті оптимально відповідає й формуванню такої ключової компетентності, як уміння вчитись протягом життя – здатності до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу (власного й колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами й інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання. Інтеграція вирішує основні суперечності освіти – протиріччя між безмежністю знань та обмеженими людськими ресурсами. Навіть компетентності й компетенції є інтегрованим результатом навчальної діяльності учнів і формуються передусім на основі інтегрування змісту освіти.

Серцевиною формування наукового світогляду, вироблення сучасної світоглядної парадигми в молодших школярів виступає інтеграція змісту освіти, який складається із чотирьох основних компонентів:

1. досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі її результатів – знань;
2. досвіду різних способів діяльності – у формі вмінь діяти за зразком;
3. досвіду творчої діяльності – у формі вмінь ухвалювати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях;

4. досвіду ставлення до навколишньої дійсності – у формі світоглядних, морально-естетичних орієнтацій.

Можливі різні форми інтеграції: повне злиття навчального матеріалу в єдиному предметі/у єдиній темі тощо, тобто інтеграція за змістом (тематичний підхід); інтеграція на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід). Інтеграція за змістом, тобто за тематичним підходом: наприклад, можуть інтегруватись такі предмети:

- математика: арифметика, початки алгебри та геометрії;
- навчання грамоти: мова, література;
- природознавство може охоплювати такі предмети: астрономію, екологію, економіку, зоологію, ботаніку, анатомію, географію;
- мистецтво інтегрує різні його види: образотворче, музичне, декоративно-прикладне, танцювальне.

Різні предмети можуть інтегруватись навколо однієї теми. Наприклад, тема «Першоцвіти» розглядається на уроках української мови й читання, математики, природознавства та мистецтва. Етапи реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання (від простого до складного):

- уведення міжпредметних зв'язків на уроках суміжних дисциплін на основі репродуктивної діяльності й елементів проблемності;
- постановка міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук їх вирішення на окремих уроках;
- систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем усередині окремих курсів;
- включення спочатку двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків між різними предметами на основі координації діяльності вчителя;
- розробка широкої системи в роботі вчителів, які здійснюють міжпредметні зв'язки як у змісті й методах, так і у формах організації навчання разом з позакласною роботою та розширенням меж програми.

Отже, інтеграція надає можливість формувати в учнів навички людини XXI століття: критичне та продуктивне мислення, здатність до вирішення

проблем: прогнозування, висування гіпотез, порівняння й зіставлення, узагальнення, оцінка ідей, вибір альтернативи, ухвалення рішень; □ соціальні/комунікативні навички: уважне слухання, повага до точки зору інших, розуміння думок інших, коректне донесення власної думки, співпраця під час спільної роботи; □ організаційні навички: логічне вибудовування ідей, планування, форма вираження (письмово, усно, візуально, драматизація); розподіл часу; □ навички застосування: використання раніше засвоєної інформації або навичок у новій ситуації; дослідницькі навички, розуміння прочитаного, навички вимірювання тощо. Вибір інтеграції як методологічного концепту зумовлений перспективними й поточними дидактичними, виховними та розвивальними завданнями освітнього процесу початкової школи.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що втілення в освітню практику інтегративного підходу створює сприятливі умови для формування цілісного образу світу, прояву творчості дитини та вчителя. Інтегроване навчання дає свободу вибору теми, змісту, засобів, які використовуються в організації навчання молодших школярів. Серед переваг інтегрованого навчання є те, що інтеграція поживляє освітній процес; економить навчальний час; позбавляє від перевтоми тощо. Переваги інтегрованого навчання для учнів: □ більш чітке розуміння мети кожного предмета в різних контекстах; □ більш глибоке розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню через кілька точок зору; □ краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом; □ удосконалення навичок системного мислення.

Уміння бачити взаємозв'язки всіх аспектів життя, зрештою, стає звичкою, яка буде допомагати учням протягом усього їхнього життя. Використання інтегративного підходу в початковій освіті сприяє: □ формуванню в молодших школярів цілісної картини світу, □ розвитку системного мислення, □ здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, □ формуванню в учнів якісно нових знань вищого рівня мислення,

забезпеченню динамічності застосування отриманих знань у нових ситуаціях, гнучкості розуму, вміння переносити та узагальнювати знання з різних предметів, закріпленню творчого ставлення до праці, формуванню здатності вирішувати складні практичні завдання, що вимагають синтезу знань з різних наукових галузей. Практики освіти, зокрема вчителі початкових класів, підтверджують однозначно позитивні результати впровадження інтегративного підходу.

1.2. Інтегрований підхід до набуття мистецько-творчої компетенції дітей в умовах початкових класів Нової української школи.

Інтеграція в галузі мистецької освіти має об'єктивні мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні, художньо-педагогічні передумови, стверджує Л. Масол. Сучасна мистецька освіта, що ґрунтується на інтеграції різних методів і наукового знання галузей педагогіки, психології, культурології, мистецтвознавства, сприяє цілісному усвідомленню картини світу і удосконаленню творчого потенціалу особистості, відхід від предметної диференціації як засобу ефективності і пошуку оптимальних шляхів інтеграції знання. Диференціація продукує формування репродуктивного типу мислення, інтеграція ж спонукає до творчого, продуктивного самовдосконалення особистості.

Актуальність упровадження інтегрованого навчання в початкову школу обумовлена тим, що:

1. для дітей молодшого шкільного віку характерне цілісне сприйняття світу;
2. доведено, що гармонія в стосунках людини з природою, із суспільством, із самою собою можлива тільки тоді, коли людина є носієм цілісного світогляду, тому структурування освітнього процесу на засадах інтегративного підходу є основною новацією, яка входить у практику початкової школи.

Дидактичний зміст процесу інтеграції полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, або для створення творчого продукту тощо. Оптимальною моделлю інтеграції в початковій школі є інтеграція освітніх галузей навколо соціокультурної теми/проблеми під час тематичних тижнів/днів. Створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору дозволяє уникнути дублювання інформації в змісті різних навчальних дисциплін та, водночас, розглянути аналогічний матеріал з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Так забезпечуються збалансованість у сприйманні інформації різних освітніх галузей, психологічно комфортна атмосфера навчальних занять.

У Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, визначені 9 освітніх галузей, кожна з яких має свою мету: Як зазначено в Державному стандарті початкової освіти, на підставі базового навчального плану може здійснюватись повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У документі визначається реалізація змісту дев'яти освітніх галузей у чотирьох навчальних предметах: «Українська мова», «Іноземна мова», «Математика», «Фізична культура» – та двох інтегрованих курсах: «Я досліджую світ», «Мистецтво».

Наказом Міністерства освіти і науки від 21 березня 2018 № 268 були затверджені 2 типові освітні програми для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, які, зокрема, відрізняються підходом до міжгалузевої інтеграції в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна, установлює в межах курсу повну інтеграцію 5-ти освітніх галузей (природнича, громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, технологічна, інформатична) і часткову 2-х освітніх галузей (мовно-літературна – 2 години української

мови та літератури; математична – 1 година) – відповідно, усього – 7 годин на тиждень у першому класі. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко, окреслює в межах курсу «Я досліджую світ» повну інтеграцію 3-х освітніх галузей (природнича, громадянська та історична, соціальна й здоров'язбережувальна) – відповідно, 3 години на тиждень у першому класі. Упровадження міжгалузевої інтеграції в практику початкової освіти дозволяє глибоко опрацювати 35 тем протягом навчального року. З урахуванням принципу академічної свободи, проголошеного Концепцією «Нова українська школа» й закріпленого в законі України «Про освіту», теми тижнів визначає вчитель з урахуванням пропозицій самих здобувачів освіти. Після визначення теми тижня визнаються проблемні питання/ завдання, які відображають загальний зміст освітнього процесу цього тижня, завдання тижня. Наступний крок – визначення загальних очікуваних результатів, на досягнення яких спрямований зміст цього тижня. Слід ураховувати, що використання такого орієнтира, як загальні очікувані результати:

А) повинно відповідати ступеню готовності здобувачів освіти;

Б) має циклічний характер, а не обмежується межами цього тематичного тижня.

З урахуванням єдності таких аспектів інтегративного підходу, як тематичний і діяльнісний, наступним кроком є підбір таких видів навчальної діяльності та їхнього змісту, до яких готові здобувачі освіти, та які оптимально сприяють досягненню загальних очікуваних результатів.

Основні види мистецтв – музичне, образотворче, хореографічне, театральне, екранні. Проте домінуючими видами залишаються музичне та образотворче. Якщо музика та образотворче мистецтво є домінантними компонентами щотижневих уроків, то елементи хореографічної та театральної діяльності (інсценізації пісень і казок, театралізовані хореографічні ігри, імітації, імпровізації тощо), як і фрагменти мультфільмів чи кінофільмів, варто включити в міру необхідності, тобто не обов'язково на

кожному уроці, а насамперед тоді, коли це зумовлено навчально-виховними завданнями, тематикою і режисурою мистецьких занять, коли елементи синтетичних мистецтв органічно вплітаються в його структуру, інтегруються з іншими, не порушуючи дидактичної та художньо-естетичної цілісності [5].

Продовжується опанування дітьми специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва, водночас поглиблюється розуміння його цілісності, адже твір будь-якого виду професійного чи народного мистецтва в специфічній і неповторній художньо-естетичній формі передає різні аспекти життя в єдності різноманітного; різняться вони лише мовними засобами вираження. Формуванню естетичного світовідчуття й світосприймання сприяє інтеграція знань на основі єдності універсальних художньо-естетичних категорій — «ритм», «контраст», «симетрія», «композиція», «динаміка», «гармонія», «жанр», «форма», «розвиток» тощо.

Головною метою мистецької освіти є насамперед гармонійний розвиток особистості дитини, формування ціннісного ставлення до краси, загальної культури, що є основою моральності, а також творчого підходу до життя. Мистецтво є своєрідним індикатором рівня культури суспільства загалом та особистості зокрема. Крім того, воно здатне надихати, мотивувати й спонукати особистість до самовдосконалення.

Автори прагнули таким чином зробити акцент на ролі мистецтва в розвитку особистості дитини та в освіті загалом. Мистецька освіта молодших класів не має на меті виховання художників, музикантів, акторів. Але здібності, якості, компетентності, що формуються і розвиваються в мистецьких видах діяльності, є інструментом творення дитини як особистості та збереження її унікальності. Залучення до мистецтва не лише збагачує особистий, індивідуальний досвід взаємодії дитини зі світом, а й допомагає їй навчитися проникати у внутрішній світ іншої особистості. Такий досвід сприяє формуванню особистісної компетентності молодших школярів, адже завдяки йому розвивається така базова характеристика як емпатія.

Метою початкової освіти за Типовою освітньою програмою під керівництвом О. Савченко є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі. Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти. Типову освітню програму для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу.

Програму побудовано із врахуванням таких принципів: - дитиноцентрованості і природовідповідності; - узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання; - науковості, доступності і практичної спрямованості змісту; - наступності і перспективності навчання; - взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей; - логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей; - можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси; - творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання; - адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

Зміст програми має потенціал для формування у здобувачів таких ключових компетентностей:

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і 2 письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова,

усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання впродовж життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного і здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень [5, с.1].

Реалізація завдань Мистецтва (інтегрований курс) Мистецької освітньої галузі передбачає, що навчання мистецтва у школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних

цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- розвиток почуттєвої сфери учнів, набуття ними досвіду емоційноестетичних переживань;
- пробудження інтересу до пізнання творів різних видів мистецтва; виховання гордості за здобутки рідного мистецтва й поваги до творчості інших етносів та народів;
- формування умінь художнього сприймання, аналізу художньої мови та оцінювання творів мистецтва відповідно до вікових можливостей з використанням мистецької термінології;
- оволодіння способами художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва, комунікації з іншими в художній творчості;
- формування елементарних умінь застосування цифрових технологій у мистецькій творчості і презентації здобутів;
- розвиток мистецьких здібностей, здатності самовираження й керування власними емоційними станами через мистецтво та різні види художньої творчості;
- формування здатності встановлювати асоціації між видами мистецтва; між мистецтвом і явищами довкілля;
- досягнення усвідомлення значення мистецтва в житті людини;
- виховання культури глядача-слухача;
- формування здатності об'єктивно оцінювати творчі здобутки свої та інших [5, с.56].

Вважаємо, що інтегрування в сучасній мистецькій початковій освіті трактується не лише як дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках, а і як інноваційна педагогічна технологія. Додавання одного, двох чи більше структурних елементів, їх

різноманітні поєднання, групування неминуче приводять до переструктурування традиційного змісту та технологій і утворення нового цілого. Інтегровані уроки в галузі мистецтва, окрім застосування елементарних міжпредметних зв'язків, мають ще й додаткові резерви для нарощування мистецьких знань, та уявлень молодших школярів, зростання їх художньої складності, духовно-світоглядної та емоційно-естетичної наповненості. Це відбувається завдяки інтегративним технологіям – кількісному збільшенню та якісному збагаченню порівнянь, аналогій, стимулюванню міжсенсорних асоціацій, розширенню діапазону художньо-естетичних узагальнень тощо.

Вперше концепцію про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості розробили Г. Шевченко та Б. Юсов. Вони відстоювали думку про те, що інтеграція різних видів мистецтва спонукає розвиток творчої діяльності та створює сприятливі умови для самореалізації кожної особистості; ефективно формує уявлення про поліфункціональність мистецтва та його цілісність [86, 94]. Цю освітню технологію можна визначати як художньо-творчу тому, що нині інтеграція сприяє розширенню світогляду, формуванню системи ціннісних орієнтацій особистості. Можемо стверджувати, що завдяки взаємопроникненню різних видів мистецтва стає повнішим усвідомлення сутності художньої культури загалом. У загальній мистецькій освіті різні аспекти впровадження інтегративного підходу обґрунтовано Л. Масол у посібнику «Методика навчання мистецтва у початковій школі» [46].

Інтегративні технології передбачають наступні аспекти:

- використання декількох видів мистецтва одночасно, комплексно;
- здійснення комплексного підходу, шляхом поєднання базових предметних компонентів з іншими видами мистецтва та із залученням аналогів з різних видів творчості;
- врахування змісту художньо-творчої діяльності студентів у залежності від їхніх вікових особливостей та особистісних нахилів і

уподобань (вбачається доцільними порівняння найбільш ефективного використання для інтеграції окремих видів, наприклад: колір у малярстві та фонетиці мовлення і виконавство у музиці; театралізована драматизація, створення музики, досконалі форми малювання та сприймання);

- поєднання індивідуальної художньо-творчої діяльності з колективною поліхудожньою творчістю.

Основу інтегративних дидактичних технологій складають методи і прийоми порівняння – визначення спільних та відмінних ознак між різними художніми явищами та – схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних асоціацій. Це свого роду компаративний аналіз – метод порівняння з метою розкриття ознак, які залишаються прихованими при вивченні в межах однієї галузі наукового знання.

Л. Масол визначає, обґрунтовує художньо-інтегративні технології мистецької освіти та поділяє на три групи за основним видом інтегрування:

- технології духовно-світоглядного інтегрування (головна ознака – жанровість, тематизм, подібні в різних видах мистецтва і життя);
- технології естетико-мистецтвознавчого інтегрування (за ознакою спорідненості для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, жанрових, мовленнєвих);
- технології комплексного інтегрування поєднують одночасно декілька різновидів інтеграції з попередніх названих [46, с. 74-80].

Мистецько-творча компетенція дитини формується як результат реалізації інтегрованої моделі мистецької освіти. Її основою є міждисциплінарність як спосіб розвитку художньо-мистецького особистості, що передбачає: емоційну взаємодію з різновидами художньої культури; здатність створювати художні образи, засновані на усвідомленні єдності та різноманіття, взаємопроникнення різновидів мистецтва, образного пізнання художнього багатства світу; спільну діяльність дорослого і дитини в мистецькому середовищі початкової освіти.

1.3. Інтегровані уроки «Мистецтва» в системі освітньо-виховного процесу початкових класів закладу загальної середньої освіти.

Інтегровані уроки – це уроки, які об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, що за навчальним планом викладаються як окремі, навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати нове з різних сторін, досягати цілісності знань. [16, с.109]

Насамперед, це урок, який розв'язує конкретні перспективні завдання. Якщо інтегрований урок один із певної теми, він розв'язує коло завдань, які можна виконувати тільки завдяки інтегруванню. Але в будь-якому випадку інтегрований урок не може бути ізольованим, «випадати з теми». Він органічно поєднаний із попереднім та наступним уроками, є складовою всього навчально-виховного процесу. [16, с.120]

Мета інтегрованих уроків:

- 1) формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності;
- 2) підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- 3) створення творчої атмосфери у колективі учнів;
- 4) виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- 5) формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами;
- 6) підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається;
- 7) ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання. [10, с.49]

Елементами змісту інтегрованих уроків є:

- 1) знання, уміння і навички – лінійні та пересічні;
- 2) досвід творчої діяльності;
- 3) досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності – світу, суспільства, людини.

Інтегровані уроки, подібно до традиційних, можна класифікувати за наступними ознаками (табл. 1.4). Кожен тип уроку має внутрішній зміст – методику вирішення окремих дидактичних задач на кожному етапі уроку. Методика – це найбільш мобільна частина кожного уроку, тому що методи, прийоми і засоби навчання використовуються на уроці в різних співвідношеннях, послідовності і взаємозв'язку. [12, с.152]

Для ефективного проведення інтегрованих уроків необхідні наступні умови:

- 1) правильне визначення об'єкта вивчення, ретельний відбір змісту уроку;
- 2) високі професійні якості педагогів, що забезпечують творче співробітництво вчителів і учнів під час підготовки уроку;
- 3) включення самоосвіти учнів в навчальний процес;
- 4) використання методів проблемного навчання, активізація розумової діяльності учнів на всіх етапах уроку;
- 5) продумане сполучення індивідуальних і групових форм роботи;
- 6) обов'язкове врахування вікових психологічних особливостей учнів. [12, с.219]

Щоб успішно підготуватися до проведення інтегрованого уроку, вчитель повинен:

- 1) проаналізувати річне календарне планування;
- 2) зіставити матеріал навчальних програм з предметів для виявлення можливих варіантів побудови інтегрованих уроків;
- 3) обдумати загальні поняття, узгодити час їх вивчення;
- 4) вибрати форми та методи реалізації навчального матеріалу, здійснити планування тематики, «конструювання» заняття;
- 5) визначити завдання уроку;
- 6) ретельно обрати оптимальне навантаження учнів різноманітними видами діяльності під час уроку;
- 7) здійснити добір дидактичного матеріалу; [5, с.73]
- 8) підібрати і використовувати нові досягнення науки, передової

педагогічної практики;

- 9) забезпечити належні умови для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з врахуванням їх інтересів, здібностей і потреб;
- 10) встановити зв'язок з раніше засвоєними знаннями і вміннями, опираючись на досягнутий рівень розвитку учнів;
- 11) проводити мотивацію і активізацію розвитку всіх сфер особистості;
- 12) дотримуватися логічності і емоційності всіх етапів навчально-виховної діяльності;
- 13) встановлювати зв'язок з життям, особистим досвідом учнів;
- 14) формувати вміння вчитися, потреби постійно поповнювати об'єм знань;
- 15) ретельно спланувати свою діяльність щодо прогнозування, проектування і планування кожного уроку. [12, с. 225]

У процесі спостереження та аналізу інтегрованого уроку слід сконцентрувати увагу на таких параметрах:

- 1) визначення педагогічно доцільної теми інтегрованого уроку з урахуванням об'єктивно існуючої основи змісту вивченого матеріалу з різних навчальних предметів;
- 2) постановка й реалізація мети та завдань уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- 3) раціональність вибору змісту навчального матеріалу вчителями різних предметів, що забезпечує інтеграцію навчальних досягнень учнів, системність і глибину їх знань;
- 4) раціональний вибір методів і засобів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- 5) раціональність технології проведення інтегрованого уроку;
- 6) інтеграція зусиль «активних» і «пасивних» учасників у процесі реалізації поставлених цілей та завдань інтегрованого уроку;
- 7) реалізація функціональних обов'язків ведучого вчителя у процесі уроку;

8) підбиття підсумків інтегрованого уроку та оцінка його ефективності.

Інтегровані уроки відрізняються чіткістю, компактністю, стислістю, логічною взаємообумовленістю навчального матеріалу на кожному етапі заняття, великою інформативною місткістю тематичної інформації, що використовується на уроці. Структура інтегрованого уроку зумовлюється поставленою метою і завданнями, детермінується змістом навчання, особливостями діяльності вчителів та учнів.

Оскільки інтегрований урок — це здебільшого урок повторення та узагальнення, то його структура має такі етапи.

I. Організація класу.

1. Привітання.

2. Перевірка готовності учнів до уроку.

Учитель під час уроку забезпечує високу організацію та дисципліну дітей, підтримує їх активність, ініціативність, стежить за етикою спілкування молодших школярів. Новизна і послідовність повідомлень, своєчасне коригування навчально-пізнавальної діяльності сприяють реалізації поставлених мети та завдань інтегрованого уроку.

II. Повідомлення теми, мети та завдання уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

IV. Актуалізація та коригування опорних знань з усіх інтегрованих предметів.

Цей етап доцільно провести у формі змістовної, лаконічної, чіткої бесіди (8–10 хв.), підготовка якої потребує особливої уваги вчителя. Під час проведення однотемних уроків вступна бесіда займає вдвічі (втричі) більше часу. Саме тому об'єднання змісту навчальних дисциплін значно скорочує час і забезпечує емоційність, різносторонність, системність сприймання молодшими школярами предметів чи явищ, що є безперечною перевагою інтеграції.

V. Повторення та аналіз основних фактів, подій, явищ.

VI. Творче перенесення знань і навичок учнів у нові ситуації.

VII. Узагальнення та систематизація навчальних досягнень дітей.

VIII. Підбиття підсумків інтегрованого уроку.

Учитель разом зі своїми вихованцями співвідносять досягнуті результати з поставленими метою та завданнями уроку, аналізують недоліки у діяльності учнів (якщо такі є) і виявляють резерви підвищення ефективності даного уроку. Учитель також повідомляє про рівень навчальних досягнень молодших школярів.

IX. Домашнє завдання.

Дається окремо для кожного із предметів, що зінтегровані в даному уроці. Слід зазначити, що дана структура є типовою, учитель може внести у неї свої корективи залежно від особливостей навчальних предметів, що інтегруються, та конкретних завдань даного уроку. [17, с.30]

Потрібно зауважити, що інколи навчальний матеріал такий об'ємний, що всі завдання неможливо виконати протягом 45 хвилин (коли інтегруються 3–4 предмети), тоді інтегроване заняття проводять на 2–3 уроках. До інтегрованих уроків вчитель готує заздалегідь і своїх учнів, придумавши, що вони повинні повторити, які завдання виконати. Часто пропонують дітям попередньо попрацювати в парах, групах, або дають індивідуальні завдання кожній дитині. Вчитель повинен намагатись максимально задіяти кожного, але так, щоби не перевантажити дітей.

Про ефективність інтегрованого уроку можна зробити висновки за рівнем засвоєння учнями понять, за їх враженнями від уроку. Для вчителя емоційний стан вихованців повинен бути важливим «каталізатором» визначення ефективності проведеного заняття. Бо вдало проведений урок – це велика праця сучасного педагога, тим більше, якщо цей урок – нестандартний, інтегрований.

Нова українська школа спрямовує освітній процес, починаючи вже з перших кроків, не лише на формування в учнів комплексу ключових і предметних компетентностей, а й на розвиток у них емоційного інтелекту, комунікативних і творчих здібностей, які закладають підґрунтя для

особистісної самореалізації дитини в суспільстві, її успішності в житті. На важливості таких завдань наголошено в Державному стандарті початкової освіти та чинних Типових освітніх програмах мистецької освітньої галузі [16]. На разі для вчителів початкової освіти написані дві Типові навчальні програми з мистецтва: перша під керівництвом О. Савченко та друга під керівництвом Р. Шияна. Різниця між двома Типовими навчальними програмами з мистецтва полягає у викладі тексту окремо по класах (програма під керівництвом О. Савченко) або за циклами (програма під керівництвом Р. Шияна). За новою структурою початкової школи виокремлено два цикли навчання: перший – адаптаційноігровий (1–2-й класи), особливостями якого є інтеграція навчального матеріалу споріднених предметів, пріоритет ігрових методів, спрямований на природне входження дитини в шкільне життя; другий – основний (3-4-й класи), ознаками якого є предметне навчання, використання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір [16]. Мистецтво сприяє формуванню ключових компетентностей: вільне володіння державною мовою / здатність спілкуватися рідною; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інноваційність [16].

У сучасному педагогічному процесі значного розвитку набула ідея міжпредметної інтеграції. Інтегрований урок – це спеціально організований урок, мета якого може бути досягнута лише при об'єднанні знань з різних предметів, спрямованих на розгляд і вирішення будь-якої прикладної проблеми, що дозволяє домогтися цілісного, синтезованого сприйняття учнями досліджуваного питання, яке має спрямованість [20]. Інтегровані уроки дають можливість учителеві разом із учнями опанувати значний за

обсягом навчальний матеріал, домогтися формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у вивченні низки питань [13]. На інтегрованих уроках діти працюють легко, із цікавістю засвоюють широкий матеріал. Важливим є те, що придбанні знання і навички застосовуються учнями в їх практичній діяльності не тільки в стандартних ситуаціях, а й дають вихід для прояву творчості та інтелектуальних здібностей. Інтегровані уроки розвивають мислення і мовлення школярів, їхню увагу, пам'ять, спостережливість, кмітливість, ініціативу, самостійність, наполегливість, працьовитість, чуйне, уважне ставлення один до одного та багато інших позитивних якостей особистості, які так важливо закладати якомога швидше.

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах [12]. Використання різноманітних видів інтеграції художніх знань учнів, починаючи з міжпредметних зв'язків, на думку Л. Масол, є досить відомою сферою педагогічної творчості для сучасного вчителя початкових класів. Особливості професійної діяльності вчителя пов'язані з викладанням кількох різних предметів.

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі [20]. Якщо раніше мистецька освіта в початковій школі обмежувалась традиційними автономними предметами музичного та образотворчого мистецтва та альтернативним інтегрованим курсом «Мистецтво», то на сьогоднішній день альтернатив немає – відбувається масове впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво»

у Нову українську школу, зазначає Л. Масол. Як показує практика болючим стає перехід шестиліток до предметно-урочної системи, але уведення інтегративних мистецьких курсів у молодших класах дає свої результати – головне, що за таких умов враховується генетична наступність між періодами розвитку дитини, послідовність психічних змін, що супроводжується цілісними когнітивними новоутвореннями особистості.

Метою мистецької освітньої галузі є формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини, зазначено у Державному стандарті початкової освіти (2019 р.). Сьогоднішнім першокласникам через 12 років доведеться розпочинати самостійне життя в суспільстві здебільшого аудіовізуальної культури, де традиційні види мистецтва будуть існувати як окремо, так і в найрізноманітніших формах взаємодії та синтезу. Чи зможе мистецька освіта вчасно відреагувати на сучасні й перспективні соціокультурні запити? Відповідь буде позитивною, якщо вчителі зрозуміють і підтримають нові педагогічні стратегії, опанують технології інтегрованого навчання і поліхудожнього виховання учнів (Л. Масол).

Процес підготовки вчителя до уроку є вирішальним для визначення оптимального виду художньо-інтегративних технологій та структури уроку. У підготовці вчителя до уроку виокремлюють два етапи – попередній і безпосередній. На першому етапі вчитель вивчає Державний стандарт початкової освіти. Типові навчальні програми, підручники й методичні посібники, довідкову літературу, узагальнений досвід колег, розробляє календарний тематичний план на рік. На другому він конкретизує планування і складає конспект кожного уроку, в якому уточнює його місце в загальній системі уроків з предмета, визначає тему, мету, завдання навчання, виховання і розвитку учнів, намічає структуру уроку із зазначенням послідовності етапів, зміст дидактичного матеріалу і методичне забезпечення – методи, прийоми, технології, обирає форми роботи учнів (індивідуальні,

групові, фронтальні), навчальне обладнання, зокрема наочні та технічні засоби. Орієнтовну структуру підготовки вчителя та доміанти змісту і методики представлено в методичному посібнику «Конспект-конструктор уроків мистецтва: доміанти змісту і методики. 2 клас» авторів Л. Масол, О. Гайдамаки та О. Колотило [16]. Алгоритм роботи за інтегрованою технологією: □

Визначення мети уроку □

Прогнозування очікуваних результатів уроку □

Знайти вид інтегратора, який буде використовуватися на уроці □

Визначити матеріал візуальний, музичний (відео), за допомогою яких відбудеться сприйняття учнями визначеної групи інтеграторів □

Створити модель уроку

У процесі навчання мистецтв у початкових класах важлива роль, на думку Л. Масол належить тим видам діяльності, які вважаються головними для цього віку, а саме: перцептивна, пізнавальна, практична, ігрова, комунікативна, творча. Розробка моделі уроку є складовою проектування інтегративних художньо-педагогічних технологій, що відображає важливу частину підготовчої діяльності вчителя щодо уроку мистецтва й служить його головним орієнтиром на практиці, зауважує Л. Масол. Надаємо рекомендації щодо моделювання уроків мистецтва.

Рекомендації щодо моделювання уроків мистецтва на основі інтегративного підходу.

1. Відмінність інтегрованого уроку від традиційного саме в тому, що: предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про суть яких міститься в різних навчальних дисциплінах; на уроках застосовується широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; інтегрованим урокам відповідає своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації та реалізації поставлених цілей [12].

2. Інтегровані уроки цікаві тим, що вони дають можливість творити учителеві та учням. Усі без винятку етапи уроку повинні бути пов'язані між собою, розповідати одну і ту саму історію, повсякчас ускладнюючи завдання. Але при цьому всі завдання мають бути різного характеру, від простішого до складнішого. І при цьому дітям їх не складно, а цікаво їх виконувати. Підготовка до інтегрованих уроків забирає багато часу. До нього повинні бути готові учні, а, насамперед, учитель [12].

3. Урок не повинен бути перенасиченим, містити в собі багато різної інформації. З такого уроку діти винесуть мало користі. А от коли все ґрунтується навколо однієї певної теми, то результативність буде високою. Молодші школярі найкраще сприймають матеріал, який подається в ігровій формі, тому доцільно використовувати ігрові ситуації, творчі, а можливо навіть фантастичні, історії. Навчальні ігри можна проводити на будь-якому етапі уроку. Як правило, під час навчальної гри навіть сором'язливі, невпевнені у собі діти стають активними. Якщо після уроку в дітей світяться радістю очі, сяють посмішки – урок досяг своєї мети. Дуже важливо, щоб учень лишив згадку про такий урок. Тому доцільно організувати урок так, щоб в кінці учні виготовили маленький «витвір мистецтва». Це може бути малюнок, аплікація, об'ємний виріб із певного матеріалу, тощо [12].

4. Учитель самостійно розробляє поурочне календарне планування. Визначення рівнів деталізації поурочних планів є прерогативою вчителів: досвідченому – достатньо обмежитися стислим планом уроку, молодому краще, мабуть, підготувати розгорнутий план-проспект. Деякі вчителі надають перевагу докладним конспектам, які щороку корегуються і відшліфовуються зі зростанням професійної майстерності. Основна вимога календарного плану – наступність між уроками, їхня послідовність і логічність. Змінювати підтеми щотижня не завжди доцільно, адже такий тематичний калейдоскоп діти гірше запам'ятовують, тому інколи варто об'єднувати 2-3 уроки в єдиний тематичний цикл [15].

5. Під час провідної для молодшого школяра художньо-практичної діяльності (спів пісень, гра на інструментах, виконання практичної роботи в галузі образоутворення та ін.) відбувається ефективне засвоєння необхідних знань, набуття знань і вмінь, їх повторення та закріплення, формується естетичний досвід учнів. Під час художньо-пізнавальної діяльності відбувається розширення художньо-образних уявлень, засвоєння нового матеріалу (фактів, понять, термінів), формуються перцептивні навички, збагачується палітра емоцій і почуттів.

6. Необхідно пам'ятати, що вчитель має так планувати урок мистецтва і розрахувати його етапи, щоб обов'язково знайти місце для художньо-творчої та ігрової діяльності молодших школярів, спрямованої на розвиток креативності, формування в учнів культури спілкування та навичок взаємодії.

Зазначимо також на важливість забезпечення доцільної зміни видів діяльності протягом уроку для підтримки активної уваги та пізнавальних інтересів учнів, емоційної регуляції навчання, зокрема превентивними засобами арт-терапії [15, с. 62]. Культура педагогічної праці вимагає вміння керувати ритмом і темпом уроку, від чого залежить його якість. Навіть досвідчені вчителі, які недооцінюють ці фактори ефективності уроку, інколи не в змозі встигнути реалізувати різні цікаві педагогічні задумки й заготовки з різних причин: захоплюючись, витрачають багато часу на один вид діяльності учнів, хоча в початковій школі їх треба динамічно змінювати; занадто нарощують темп уроку, не враховуючи психологічні особливості молодших школярів, які чимало часу витрачають на суто організаційні або невиробничі питання (при роботі зі «складними» художніми техніками, під час гри на музичних інструментах тощо).

Викладання щотижневих спарених уроків як художньо-дидактичної цілісності (тематичного циклу) створює передумови для ущільнення змісту, а отже – економії часу (наприклад у зв'язку з можливістю перенесення етапу закріплення на кінець другого уроку та ін.). На інтегрованих уроках зростає кількість наочності, тому що збільшується кількість завдань на зіставлення і

порівняння різних видів мистецтва. Отже, треба завжди пам'ятати, що важливі на уроках мистецтва наочні засоби (репродукції картин, музичні записи, реквізити для інсценізацій тощо) готуються заздалегідь, а не перед початком уроку, адже нечіткі організаційно-технічні моменти забирають чимало дорогоцінного часу. Організаційні «збої» на уроці мистецтва під час забезпечення наочністю, ТЗН здатні не лише загальмувати темп і відволікти увагу учнів, а й порушити загальну драматургію уроку, а отже, й звести нанівець його освітньо-виховну ефективність.

Існують певні тенденції, закономірності, які не варто порушувати. Так, при викладанні двох спарених уроків у єдиному циклі (одним або двома вчителями) першим уроком доцільно планувати музичне мистецтво, а не образотворче. Це пояснюється тим, що візуальний ряд, який розкриває зміст певної спільної теми, завжди конкретніший за музичні образи. Це рекомендація від Л. Масол, яка виникла з узагальнення експериментального досвіду впровадження цього курсу в умовах саме нашої країни, де було укорінено автономне викладання музичного та образотворчого мистецтва. Відповідно до предметної специфіки образотворчого мистецтва, якщо використовувати його зразки до прослуховування музики, це може призвести до занадто конкретного – «сюжетного» – сприйняття і тлумачення музичних образів, що не є прерогативою звукоінтонаційного мистецтва, досить абстрактного щодо цього навіть у програмних музичних творах.

Використання репродукцій картин під час опанування музики як додаткового стимулу розвитку образного мислення є поширеним засобом поліхудожнього виховання школярів, а ось звучання музики під час сприйняття образотворчого мистецтва, як свідчить практика, – досить рідкісний педагогічний прийом. З огляду на це доцільними стануть своєрідні «музичні хвилинки» (або музично-хореографічні) в процесі виконання практичної художньо-творчої роботи, вони водночас виконуватимуть і функцію розвантажувальних пауз, особливо необхідних для маленьких учнів, які швидко втомлюються від одноманітної нерухомої діяльності. Для

музичних хвилинок учителю можна порадишити використовувати музичні твори, що вже слухали учні на попередньому уроці (закріплення матеріалу при повторному прослуховуванні), і ті, що розширюють цю тематичну серію, але за браком часу не прозвучали раніше.

Аналогічно – візуальний тематичний ряд, запланований у програмі для сприйняття, можна розділити на дві частини, одну з яких «вплітати» в драматургію уроку, де панує музика, іншу залишити для аналізу-інтерпретації відповідно до дидактичних завдань з образотворчого мистецтва (композиція, кольорова гама, інші художньо-образні засоби).

З обережністю треба включати музику під час виконання учнями художньо-творчих робіт і лише з конкретною навчально-виховною метою:

а) як сугестивний метод - стимулювання емоційної сфери учнів, своєрідну «настройку» на необхідні відчуття, що підсвідомо навіюються музикою;

б) певною дидактичною метою, наприклад під час завдання з кольоромузики – передачі настрою в абстрактних кольорових композиціях тощо. Надмірне захоплення «малюванням під музику» призводить до формування звички комітатного (фонового) її сприйняття без належного осмислювання образного змісту, суто на емоційному рівні. Функціональна музика (емоційно стимулююча розумові й вольові процеси) може звучати на уроках мистецтва, проте доречніша вона на уроках інших освітніх галузей, наприклад фізичної культури, праці тощо.

Типовою помилкою вчителів є поєднання звучання музики зі словесним поясненням: у вчителя виникає природне намагання говорити набагато голосніше, і тоді учні не сприймають повноцінно ні музику, ні пояснення.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» (розділ 9 «Сучасне освітнє середовище») надаються поради вчителю щодо урізноманітнення варіантів організації навчального простору в класі. Так, учні перших класів забезпечені мобільними робочими місцями, які легко трансформуються для

групової роботи. На сьогодні освітній простір нової української школи – це не тільки класна кімната, яка буває затісною для повноцінної реалізації всіх етапів сучасного уроку. У такому разі вчитель може використати для проведення фрагментів уроку: фойє (має хороші акустичні характеристики для виконання дітьми пісень, пісень-ігор, хороводів, ритмічно-комунікаційних вправ, відтворення елементів народних свят та обрядів); актова зала (відпрацювання учнями навичок роботи з мікрофоном; проведення підсумкових уроків (урок-концерт, концерт для батьків, «брейн-ринг» тощо); спортивна зала (виконання ритмічних вправ з м'ячами, клавесами); комп'ютерний клас (виконання малюнків за допомогою комп'ютерних програм) [17, с. 7].

У тому ж 9 розділі Концепції «Нова українська школа» зазначено, що «освітній простір Нової української школи не обмежуватиметься будівлею школи» [12, с. 29], тому запросимо учнів за межі шкільного приміщення: приємно, а головне – корисно – у гарну погоду малювати з натури на шкільному подвір'ї, у парку чи площі; водити хороводи чи «кривий танок» у шкільному саду. Вітається співпраця з позашкільними закладами освіти, закладами культури, у межах якої можна організувати мистецькі проекти, спільні вистави та концерти тощо. У позаурочний час брати участь у майстер-класах: навчитися працювати з глиною та ознайомитися з нетрадиційними техніками з образотворчого мистецтва на базі художньої школи; випробувати себе в хореографічній залі в палаці дитячої творчості. У багатьох містах України заклади освіти укладають угоди про творчу співпрацю з філармоніями, музеями, театрами. Учням до снаги уроки, навчальні екскурсії, квести в музейному середовищі й просто зустрічі з митцями, що є цікавими формами пізнання мистецтва, а отже, вивчати мистецтво можна, не обмежуючись стінами класу [17, с. 8].

Доцільно час від часу, з огляду на бажаність взаємодії музею, художньої та музичної шкіл, танцювальної студії тощо запрошувати інших фахівців до співпраці на урок мистецтва. Однією із ключових позицій

Концепції «Нова українська школа» є педагогіка партнерства, відповідно до якої учні, батьки і вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є зацікавленими однодумцями, та рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [10, с. 14] тому, попередньо отримавши їхню згоду, варто залучати батьків до участі в освітньому процесі. І якщо пропозиція відшукати цікавий матеріал чи наочність може видатися звичною, то пропозиція бути помічниками на уроці може сподобатися і батькам, і учням. Дітям дуже подобається бачити власних батьків у ролі вчителів. Такий досвід може бути корисним і для вчителів, і для батьків, що можуть переоцінити своє ставлення до вчительської праці, коли на собі відчувають увесь процес підготовки та проведення уроку. Повага до роботи вчителя однозначно зростає [18, с. 110].

Окреслюючи загальні організаційно-методичні підходи та особливості впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво», доречно звернути увагу на питаннях його кадрового забезпечення, адже воно, як свідчить практика, викликає багато непорозумінь у середовищі вчителів і методистів. Важливим є дотримання варіативності кадрового забезпечення викладання курсу: а) одним учителем; б) двома вчителями, які працюють узгоджено. У першому випадку проблем із розподілом змісту і годин на курс «Мистецтво» (2 год на тиждень) взагалі не виникає. Зрозуміло, викладати може й учитель початкових класів, і вчитель-предметник, наприклад учитель музики (адже в закладах загальноосвітньої середньої освіти України працює набагато більше вчителів-музикантів, ніж педагогів-художників), і вчитель образотворчого мистецтва, який володіє відповідною кваліфікацією (співає, грає на музичному інструменті, знає методику). За другим варіантом розподіл функцій і навантаження здійснюється між двома вчителями – музики та образотворчого мистецтва, вони проводять по черзі два спарені уроки (по 1 годині кожний), зміст яких узгоджено в межах спільної навчальної теми.

Висновки до першого розділу

Інтеграція навчальних предметів – це вимога часу, це творчість, самобутність, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу учнів, такий урок дає можливість підводити дітей до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки. Тому наша мета була розробити вимоги до проведення уроків у початковій школі.

З метою покращення якості проведення інтегрованих уроків, підвищення рівня знань учнів пропонуємо вимоги до проведення інтегрованих уроків. Серед загальних вимог, яким повинен відповідати якісний інтегрований урок, виділяють наступні:

1. Використання нових досягнень науки, передової педагогічної практики, побудови уроку на основі закономірностей навчально-виховного процесу.
2. Подання інформації на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил.
3. Забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з врахуванням їх інтересів здібностей і потреб.
4. Зв'язок з раніше засвоєними знаннями і вміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів.
5. Мотивація і активізація розвитку всіх сфер особистості.
6. Логічність і емоційність всіх етапів освітньої діяльності.
7. Ефективність використання педагогічних засобів.
8. Зв'язок з життям, особистим досвідом учнів.
9. Формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення і діяльності.
10. Формування вміння вчитися, потреби постійно поповнювати об'єм знань.
11. Ретельна діяльність, прогнозування, проектування і планування кожного уроку.

Інтегрований урок, як і звичайний традиційний урок, направлений на досягнення триєдиної мети. З урахуванням цього загальні вимоги до уроку конкретизуються в дидактичних, виховних і розвиваючих вимогах.

До дидактичних (навчальних) вимог відносяться:

- чітке визначення задач кожного предмета, що інтегруються на уроці;
- раціоналізація інформаційного наповнення уроку, оптимізація інтегрованого змісту з урахуванням соціальних і особистих потреб;
- раціональне поєднання різноманітних форм і методів;
- творчий підхід до формування структури уроку;
- забезпечення оперативного зворотного зв'язку.
- Виховні вимоги до інтегрованого уроку включають:
- визначення виховних можливостей навчального матеріалу, діяльності на урок;
- постановку тільки тих виховних завдань, які органічно витікають із цілей і змісту навчальної роботи;
- формування життєво необхідних якостей: охайності, відповідальності, самостійності, уважності, чесності, колективізму та ін;
- увага і гуманне відношення до учнів, дотримання вимог педагогічного такту, співробітництво зі школярами і зацікавленість у інших успіхах.

До розвивальних вимог відносяться:

- формування і розвиток в учнів позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності, інтересів, творчої ініціативи і активності;
- вивчення та врахування рівня розвитку і психологічних особливостей учнів, проектування «зони найближчого розвитку»;
- проведення інтегрованого уроку на випереджаючому рівні, стимулювання нових якісних змін у розвитку.

Таким чином, ми переконалися, що внаслідок врахування класифікації, дотримання технології проведення інтегрованих уроків забезпечується висока ефективність освітнього процесу.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА» В СЕРЕДОВИЩІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

2.1. Педагогічна діагностика рівнів сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку

Початком нашої дослідно-експериментальної роботи став етап *констатувального дослідження*, яке ми проводили в 2022 навчальному році. Виходячи з *мети дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту*:

- здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках мистецтва;
- визначити стан сформованості та рівні мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в зображувальній діяльності на етапі констатувального експерименту;
- вдосконалити і обґрунтувати педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку в закладі освіти.

Експериментальною базою дослідження було обрано 1-2 класи Дубівського ліцею дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області. Було визначено експериментальні класи 1 клас -26 учнів

та 2-клас 28 учнів. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у двох класах.

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів сучасного українського дошкілля, аналіз публікацій та виступів з проблеми інтегрованого підходу в початкових класах, формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження інтегрованих занять зображувальної діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вихователів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів.

На початковому етапі *констатувального експерименту* ми поставили перед собою завдання – визначити обсяг компетентностей з програм навчання, виховання та розвитку молодших школярів стосовно мистецько-творчої діяльності. Програмно-методичне забезпечення варто розглядати як необхідну педагогічну умову в здійсненні художньої освіти та естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Як інструмент педагогічної дії, воно робить образотворчу освіту доступною для кожної дитини незалежно від ступеня її здібностей, збагачує образотворчу діяльність дітей, додає більшої сміливості та впевненості.

Початкова освіта – це перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій. Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному й інформаційному суспільстві, продовження навчання в основній школі. Початкова освіта передбачає поділ на два цикли – 1–2 класи і 3–4 класи, що враховують вікові

особливості розвитку та потреб дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у їхніх досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти. Типову освітню програму для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти розроблено відповідно до Закону України «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти. У програмі визначено вимоги до конкретних очікуваних результатів навчання; коротко вказано відповідний зміст кожного навчального предмета чи інтегрованого курсу. Програму побудовано із врахуванням таких принципів: - дитиноцентрованості і природовідповідності; - узгодження цілей, змісту і очікуваних результатів навчання; - науковості, доступності і практичної спрямованості змісту; - наступності і перспективності навчання; - взаємозв'язаного формування ключових і предметних компетентностей; - логічної послідовності і достатності засвоєння учнями предметних компетентностей; - можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси; - творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання; - адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей.

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко зміст має потенціал до культурної компетентності теж, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості. Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації. Вимоги до дітей, які розпочинають навчання у початковій школі, мають враховувати досягнення попереднього етапу їхнього розвитку. Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років (старший дошкільний вік) визначається цілісною зміною її особистості, готовністю до нової соціальної ситуації розвитку. Пріоритетом цього процесу

є формування і розвиток базових особистісних якостей дітей: спостережливості, допитливості, довільності поведінки, міжособистісної позитивної комунікації, відповідальності, діяльнісного і різнобічного освоєння навколишньої дійсності та ін. Потенційно це виявляється у певному рівні готовності дитини до систематичного навчання – фізичної, соціальної, емоційно-ціннісної, пізнавальної, мовленнєвої, творчої. Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я. Згідно із Законом України «Про освіту», на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади освіти, наукові установи та інші суб'єкти освітньої діяльності можуть розробляти освітні програми – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проектів, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладання навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання. Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів 4 навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у програмі. Освітні програми можуть мати корекційно-розвивальний складник для осіб з особливими освітніми потребами. Для дітей з особливими потребами тривалість здобуття початкової освіти може бути подовжена. Програми інваріантного складника Базового навчального плану є обов'язковими для використання в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності.

Метою навчання мистецтва у школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: - розвиток почуттєвої сфери учнів, набуття ними досвіду емоційноестетичних переживань; - пробудження інтересу до пізнання творів різних видів мистецтва; виховання гордості за здобутки рідного мистецтва й поваги до творчості інших етносів та народів; - формування умінь художнього сприймання, аналізу художньої мови та оцінювання творів мистецтва відповідно до вікових можливостей з використанням мистецької термінології; - оволодіння способами художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва, комунікації з іншими в художній творчості; - формування елементарних умінь застосування цифрових технологій у мистецькій творчості і презентації здобутів; - розвиток мистецьких здібностей, здатності самовираження й керування власними емоційними станами через мистецтво та різні види художньої творчості; - формування здатності встановлювати асоціації між видами мистецтва; між мистецтвом і явищами довкілля; - досягнення усвідомлення значення мистецтва в житті людини; - виховання культури глядача-слухача; - формування здатності об'єктивно оцінювати творчі здобутки свої та інших. Реалізація поставленої мети і завдань здійснюється за змістовими лініями: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Змістова лінія «Художньо-творча діяльність» націлює на розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів через практичне освоєння основ художньої мови різних видів мистецтва та способів художньо-творчого

самовираження. Ця змістова лінія реалізується через формування в учнів умінь застосовувати різні виразні засоби творення художніх образів, імпровізування та естетичного перетворення довкілля. Змістова лінія «Сприймання та інтерпретація мистецтва» спрямована на пізнання цінностей, що відображають твори мистецтва. Її реалізація передбачає розвиток емоційної сфери учнів, збагачення естетичного досвіду, формування в них умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво, виявляючи до нього емоційно-ціннісне ставлення. Реалізація змістової лінії «Комунікація через мистецтво» націлена на соціалізацію учнів через мистецтво, усвідомлення ними свого «Я» (своїх мистецьких досягнень і можливостей). Змістова лінія передбачає формування в учнів умінь презентувати себе і свої досягнення, критично їх оцінювати, взаємодіяти з іншими через мистецтво у середовищі, зокрема у різних культурно-мистецьких заходах, обговореннях тощо, а також формування уявлень про можливість і способи регулювати свій емоційний стан завдяки мистецтву. Опанування учнями мистецтва у початковій школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів.

Мистецтво сприяє формуванню ключових компетентностей :

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; за допомогою коментування дорослого й оцінювання власної художньо-творчої діяльності (вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною);
- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, визначення метру, запису ритму тощо) (математична компетентність);
- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність);

- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (інформаційно-комунікаційна компетентність);
- формування вміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (навчання впродовж життя);
- співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашенні середовища для друзів, сусідів; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей);
- опанування народних традицій, мистецтва рідного краю; толерантного ставлення до мистецтва різних народів (культурна компетентність);
- проявів творчої ініціативи та намагання її реалізовувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній);
- презентації результатів власних мистецьких досягнень (підприємливість та фінансова грамотність);
- виявлення бажання впроваджувати нові ідеї (інноваційність).

Мистецька освітня галузь може реалізуватися через інтегровані курси або предмети вивчення за окремими видами мистецтва: наприклад, музичне мистецтво, образотворче мистецтво тощо за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

Отже, можемо зробити висновок, що програмно-методичне забезпечення сучасної початкової освіти ставить високі вимоги до рівня оволодіння мистецькими навичками дітей. На сьогодні розроблено достатню кількість навчально-методичних матеріалів, методичних посібників, збірок

конспектів уроків та таблиць, альбомів для дітей. За нашим переконанням, до програмно-методичного забезпечення необхідно віднести не лише наявність достатньої кількості та якості відповідних сучасним вимогам програм, підручників, посібників і методичних рекомендацій, але й високий рівень методичної підготовки та педагогічної майстерності фахівців, які формують мистецько-творчу компетенцію дітей молодшого шкільного віку.

Для отримання об'єктивних даних дослідницько-експериментальна робота проводилась у 1-2 класах Дубівського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області.

Проводячи *констатувальний експеримент*, у процесі здійснення комплексного дослідження ми спостерігали та аналізували інтегровані уроки мистецтва з елементами музики, літератури, малювання, ліплення, аплікації, художнього конструювання та дизайнерської діяльності у 1-2 класах та запропонували вчителям дати відповіді на запитання анкети стосовно якості проведення ними інтегрованих занять.

Таке опитування проводили в 2022 році, в ньому брали участь 8 вчителів. Опрацювавши результати проведеного дослідження, ми одержали дані, які подані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Якість проведення інтегрованих уроків мистецтва
у початкових класах (відповіді у %)**

№ завдання	Варіанти відповідей вчителів		
	Так	Ні	Частково
1	37,5	–	62,5
2	25	–	75
3	50	–	50
4	50	–	50
5	62,5	–	37,5
6	12,5	12,5	75

Дані таблиці 2.1 дозволяють зробити висновок, що більшість вчителів мають труднощі у подачі матеріалу з використанням активних емоційно насичених інтегрованих методів та технологій навчання мистецтва, формування практичних навичок роботи з різними новаторськими творчими техніками, недостатнім є рівень підготовки до цих уроків. Не менш важливим є те, що досить значна кількість вчителів використовує на своїх уроках різноманітні інтегративні художньо-педагогічні інновації. Ці чинники збіднюють процес формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів, їхньої креативності, а також знижують інтерес дітей до мистецької діяльності.

На наступному етапі *констатувального експерименту* ми аналізували рівень сформованості мистецько-творчої компетенції, творчих навичок роботи у визначених класах та продукти творчої діяльності молодших школярів. Спостереження дозволили відзначити:

- діти добре засвоїли правила користування дитячими музичними інструментами, художніми матеріалами та приладами, проте не завжди їх дотримуються на уроках;
- впевнено оволодівають основами музикування, хореографії, декламування, пантоміміки, драматизації у ролях, образотворчого мистецтва і зображувальної діяльності;
- називають відтінки кольорів спектра, розрізняють його розподіл на теплу і холодну частини, визначають ритм і темп музики;
- впевнено називають та добирають у творчих роботах етапи їх виконання, підбирають кольори;
- використовують основні елементи і засоби композиції малюнку, конструктивного виробу, аплікації, проекту;
- намагаються на початковому рівні виражати своє емоційно-естетичне ставлення до образотворчого мистецтва, музики, літературних творів, мультфільмів, зображуваних об'єктів у кольорі, тоні, об'ємі.

Аналіз отриманих творчих робіт молодших школярів дозволяє зробити висновок про те, що дітям властива сміливість та розкутість при використанні емоційних зображально-виражальних засобів мистецтва у своїх роботах. У дитячих роботах відзеркалюються не лише уявлення дітей про будову оточуючого світу, а й особливості їхнього психологічного характеру і темпераменту.

Підсумком *констатувального етапу* нашої дослідницько-експериментальної роботи було виявлення *критеріїв та рівнів сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку*.

Мистецько-творча компетенція дітей молодшого шкільного віку у межах дослідження тлумачиться як інтегроване утворення особистості, здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час освітньої та самостійної діяльності. Ґрунтуючись на загальних підходах учених до визначення компонентів мистецько-творчої компетенції, найбільш оптимальним вважаємо виокремлення наступних основних її компонентів : мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного, особистісно-рефлексивного.

Мотиваційний компонент – це внутрішня мотивація та емоційно-ціннісне ставлення дітей молодшого шкільного віку до мистецько-творчої діяльності. Українські вчені рушійною спонукою діяльності визначають мотив. Знання мотивів мистецької діяльності дітей молодшого шкільного віку є важливим компонентом формування культури художньо-педагогічної діяльності вчителя.

Когнітивний компонент мистецько-творчої компетенції – це мимовільне усвідомлення цінності і потреби засвоєння мистецьких знань і уявлень

дітьми молодшого шкільного віку відповідно до вимог інтегрованого курсу «Мистецтво» мистецької освітньої галузі.

Ціннісно-естетичний компонент – це цінності у вигляді ідей, норм гуманістичних особистісно зорієнтованих взаємовідносин на засадах творчої взаємодії дитини і вчителя, цінування та повага до соціальної різноманітності та мультикультурності; надання рівних можливостей дітям різних національностей, толерантне ставлення до культурно-мистецької спадщини та індивідуальних особливостей. [14; 31; 39].

Діяльнісно-технологічний компонент мистецько-творчої компетенції передбачає сформованість широкого кола умінь. Уміння художньо-мистецької діяльності дитини, які полягають у застосуванні знань на практиці. Вони поділяються на організаційні, проєктивні, конструктивні, комунікативні, аналітичні, рефлексивні, художньо-творчі. Практична діяльність є індикатором мистецько-творчої компетенції дитини.

Особистісно-рефлексивний компонент мистецько-творчої компетенції містить якості та здібності, пов'язані із ставленням до творчої конструктивної діяльності, активністю у взаємодії та комунікативністю, а також особистісна, творчість і відкритість до новаторства, без яких неможливе успішне формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів.

На основі аналізу педагогічних джерел, було виокремлено критерії і показники мистецько-творчої компетенції. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз мистецько-творчої компетенції дітей

Компоненти	Критерії	Показники	Ознаки виявлення
Мотивацій	Мотиваційні	Спрямованість	Спрямованість на мистецько-творчу діяльність в умовах освітнього середовища. Орієнтованість на естетичне вдосконалення в практичній мистецько-творчій діяльності дітей на уроках образотворчого та музичного мистецтва.

		Мотивація	Здатність та спонукування себе та оточення до ефективної реалізації завдань мистецько-творчої діяльності, яка включає систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість у творчій роботі, позитивне ставлення до навчання мистецтва.
Когнітивний	<i>Когнітивний</i>	Арт знання	Наявність практичних мистецьких знань і вмінь у галузі мистецької освіти. Здатність застосовувати теоретичні знання на практиці у процесі навчання мистецтва.
		Сформованість конструктив	Сформованість системи пізнавальних розумових конструктів, що забезпечують адекватне сприймання, відображення, осмислення інформації щодо сутності мистецької освіти в початкових класах; пізнання процесу навчання мистецтва, що виявляється у наявності аналітико-синтетичних, прогностичних, конструктивно-проектувальних вмінь.
Ціннісно-естетичний	<i>Світоглядний</i>	Ціннісна орієнтованість особистості	Сформованість системи цінностей у вигляді ідей, норм гуманістичних особистісно зорієнтованих взаємовідносин на засадах творчої взаємодії, що зорієнтовують творчу діяльність у галузі мистецької освіти, характеризують культурно-мистецький світогляд, толерантне ставлення до культурно-мистецької спадщини та індивідуальних особливостей дітей.
		Самоусвідомлення	Здатність ідентифікувати себе з цінностями творчого середовища; наявність прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та творчої реалізації в полі мистецької діяльності.
	<i>Емоційно-естетичний</i>	Емпатія	Здатність усвідомлювати та визнавати власні почуття, а також почуття інших суб'єктів навчально-виховного середовища; здатність до самомотивації та керування власними емоціями у стосунках із іншими вихованцями.
		Емоційно-естетич	Здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій під час навчання образотворчого та музичного мистецтва.
Діяльнісно-технологічний	<i>Діяльнісно-технологічний</i>	Діяльнісний	Здатність ефективно діяти під час навчання мистецтва, актуалізуючи у потрібний момент накопичені творчі знання та вміння (когнітивний компонент), володіючи технологією розв'язування мистецьких задач у процесі навчання.
		Технологічний	Творчо-перетворювальне ставлення до мистецької діяльності, свідомий вибір художньо-мистецьких технологій, вміння планувати та реалізовувати етапи та складові технологій, варіативність мислення у нестандартних творчих ситуаціях, здатність творчої діяльності.
Особистісно	<i>Особистісно-рефлексивний</i>	Рефлексивний	Здатність до рефлексії, що спрямована на аналізування своєї діяльності під час навчання мистецтва та оцінювання її результату; наявність рефлексивної позиції та самоаналізу.

		Творчий	Креативність, мобільність до розв'язання педагогічних ситуацій у практиці початкової мистецької освіти, прагнення до постійного самовдосконалення та здатність творчо підходити до розв'язування конструктивних задач.
--	--	----------------	--

На основі аналізу наукових джерел у галузі теорії та методики мистецької початкової освіти у нашому дослідженні визначено рівні художньо-продуктивної компетенції : *елементарний, репродуктивний, конструктивний, продуктивно-творчий.*

Елементарний рівень характеризуємо безсистемністю і частковістю мистецьких знань, відсутністю здатності їхнього застосування у творчій діяльності в середовищі початкової школи. Образотворча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються виразністю, композиційною досконалістю, самостійністю творення.

Репродуктивний рівень визначаємо наявністю мистецьких знань, усвідомленістю їхніх міждисциплінарних зв'язків, можливостями поєднувати здобуті знання з творчою практикою. Образотворча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються виразністю, композиційною досконалістю, продуктивністю творення.

Конструктивний рівень відображаємо рівнем досконалим, що характеризує наявність необхідного обсягу мистецьких знань, усвідомленістю їх інтегрованого характеру, вмінням використовувати знання для розв'язання типових та нестандартних творчих ситуацій у галузі мистецької освіти, варіативністю мистецько-творчої компетенції. Образотворча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються виразністю, композиційною досконалістю, самостійністю творення.

Продуктивно-творчий рівень окреслюємо сформованістю системи мистецьких знань, усвідомленням їхнього інтегрованого характеру та міждисциплінарних зв'язків, здатністю творчо використовувати знання і вміння для розв'язання нестандартних творчих ситуацій у галузі мистецької освіти в середовищі початкової освіти, креативністю мистецько-творчої

компетенції, впровадженням інновацій. Образотворча діяльність і продукти художньої творчості характеризуються неординарністю, композиційною оригінальністю, особливістю творення.

Детальний опис рівнів та критеріальних ознак та показників вияву мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні вияву мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку

РІВНІ РОЗВИТКУ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ			
Продуктивно-творчий рівень	Продуктивний рівень	Репродуктивний рівень	Початковий рівень
Мист-творча компетенція реалізується на креативному рівні	Мист-творча компетенція характеризується варіативністю	Мист-творча компетенція реалізується на рівні відтворення	Мист-творча компетенція реалізується на найнижчому рівні
МОТИВАЦІЙНИЙ КРИТЕРІЙ			
спрямованість			
Виразна спрямованість на творчу діяльність в умовах освітнього середовища в мистецькій освітній галузі, орієнтованість реалізацію цінностей і надбань художньої культури.	Помірно виразна спрямованість на творчу діяльність в умовах освітнього середовища у галузі мистецької освіти, орієнтованість реалізацію цінностей і надбань художньої культури.	Недостатньо виразна спрямованість на творчу діяльність в умовах освітнього середовища у галузі мистецької освіти слабка усвідомленість надбань художньої культури.	Відсутність спрямованості на творчу діяльність в умовах освітнього середовища у галузі мистецької освіти неусвідомленість значення художньої культури.
мотивація			
Стійка мотивація досягнення успіху у творчій діяльності, сформованість особистісних якостей, інтерес до явищ мистецької освіти, володіння цінностями художньої культури.	Частково виражена мотивація та сформованість особистісних якостей, епізодичний інтерес до явищ мистецької освіти.	Недостатньо виражена мотивація, особистісні якості на шляху формування, знижений інтерес до явищ мистецької освіти.	Відсутність мотивації, несформованість особистісних якостей, незацікавленість цінностями художньої культури.
КОГНІТИВНИЙ КРИТЕРІЙ			
образотворчі знання			
Сформована система мистецьких знань і вмінь, розуміння їх	Наявність необхідного обсягу мистецьких знань, епізодична	Наявність певного обсягу знань мистецького змісту,	Безсистемність і частковість знань мистецького

інтегрованого характеру, здатність застосовувати здобуті знання в художньо-творчій діяльності в початкових класах.	усвідомленість їх інтегрованого характеру, можливості поєднувати знання з творчою практикою.	неусвідомленість їх інтегрованого характеру, часткові можливості поєднувати здобуті знання з творчою практикою.	змісту, відсутність здатності застосовувати здобуті знання в художній діяльності в початкових класах
сформованість мистецького мислення і комунікації			
Виразно сформовані вміння використовувати мистецькі знання для розв'язання типових та нестандартних творчих ситуацій, варіативності конструктивного мислення. Здатність спілкуватися державною мовою, використовувати художні засоби мовлення тезаурус для опису художніх творів.	Вміння використовувати мистецькі знання для розв'язання типових та нестандартних творчих ситуацій, ситуативна готовність варіативності конструктивного мислення. Здатність спілкуватися державною мовою, частково використовувати художні засоби мовлення для опису творів мистецтва.	Здатність використовувати мистецькі знання для розв'язання типових ситуацій у галузі мистецької освіти, недостатня виражена конструктивність мислення. Здатність спілкуватися державною мовою, епізодично використовувати художні засоби мовлення та мистецькі терміни.	Вміння використовувати мистецькі знання для розв'язання творчих ситуацій у галузі мистецької освіти, відсутність варіативності мислення. Здатність спілкуватися державною мовою, відсутність вміння використовувати художні засоби мовлення для опису мистецьких творів.
СВІТОГЛЯДНИЙ КРИТЕРІЙ			
ціннісна орієнтованість особистості			
Здатність ідентифікувати себе з цінностями середовища. Цінування та повага соціальної різноманітності та мультикультурності; надання рівних можливостей дітям різних національностей, толерантне ставлення до культурної спадщини та індивідуальних особливостей дітей.	Здатність ідентифікувати себе з цінностями середовища. Усвідомлення соціальної різноманітності та мультикультурності; прагнення надання рівних можливостей дітям різних національностей, толерантне ставлення до культурної спадщини та індивідуальних особливостей дітей.	Здатність ідентифікувати себе з цінностями середовища. Цінування та повага соціальної різноманітності та мультикультурності; надання рівних можливостей дітям різних національностей, толерантне ставлення до культурної спадщини та індивідуальних особливостей дітей.	Здатність ідентифікувати себе з особистісними цінностями. Цінування та повага соціальної різноманітності; прагнення надання рівних можливостей дітям різних національностей, розуміння культурної спадщини та індивідуальних особливостей дітей.
самоусвідомлення особистості			
Сформованість самоусвідомлення, здатність до саморозвитку, самовдосконалення,	Сформованість самоусвідомлення, прагнення саморозвитку, покращення	Сформованість самоусвідомлення як типової особистості, адекватна самооцінка	Цілісна самосвідомість конкретної особистості, сформована

покращення результатів творчої діяльності й вдосконалення протягом життя.	результатів творчої діяльності й вдосконалення протягом життя.	результатів власної творчої діяльності та самоідентифікація.	самооцінка, ідентифікація себе у майбутній творчій діяльності.
ЕМОЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ КРИТЕРІЙ			
емпатія			
Здатність усвідомлювати та визнавати власні почуття, а також почуття інших суб'єктів навчально-виховного середовища; здатність до керування власними емоціями у стосунках із вихованцями.	Ситуативна здатність усвідомлювати та визнавати власні почуття, а також почуття інших суб'єктів навчально-виховного середовища; здатність до керування власними емоціями у стосунках із вихованцями.	Слабка здатність усвідомлювати почуття інших суб'єктів навчально-виховного середовища; спокійне ставлення до проблем інших, нездатність до самомотивації та керування емоціями у стосунках із вихованцями.	Нездатність усвідомлювати почуття інших суб'єктів навчально-виховного середовища; неможливість налагодження співпраці, уникнення контактів із вихованцями.
емоційно-естетична оцінка			
Висока здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, власних світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Епізодична здатність розуміти, інтерпретувати, емоційно оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.	Нездатність розуміти, інтерпретувати, оцінювати твори мистецтва та естетичні явища на основі засвоєних знань, світоглядних уявлень та ціннісних орієнтацій.
ДІЯЛЬНІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КРИТЕРІЙ			
діяльнісний			
Здатність моделювати та організовувати процес навчання мистецької освітньої галузі та здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні творчі задачі навчання дітей інтегрованого курсу «Мистецтво»	Сформованість умінь і навичок організовувати процес навчання дітей інтегрованого курсу «Мистецтво». Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні творчі задачі.	Сформованість умінь і навичок організовувати процес навчання Здатність діяти за аналогією, розв'язуючи типові творчі задачі під час навчання	Часткова сформованість умінь і навичок організовувати процес навчання. Нездатність розв'язувати творчі задачі .
технологічний			
Здатність упроваджувати творчі технології, інноваційні підходи,	Ситуативні вияви здатності упроваджувати сучасні творчі	Епізодичні вияви здатності упроваджувати сучасні творчі	Відсутня здатність упроваджувати сучасні творчі технології,

передовий педагогічний досвід	технології, інноваційні підходи, навчання дітей.	технології, інноваційні підходи, навчання.	інноваційні підходи, навчання дітей.
ОСОБИСТІСНО-РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ			
рефлексивний			
Здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє творчому підходові до побудови навчально-виховного процесу молодших школярів	Здатність ситуативно здійснювати рефлексивні процеси, оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти.	Поодинокі вияви здатності оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти.	Нездатність оцінювати результати творчих впливів та забезпечувати якість навчання, розвитку й виховання дітей у галузі мистецької освіти.
творчий			
Креативність, мобільність до розв'язання творчих ситуацій у практиці художньо-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.	Наявні ситуативні вияви креативності, мобільності до розв'язання творчих ситуацій у практиці художньо-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.	Поодинокі вияви креативності, мобільності до розв'язання творчих ситуацій у практиці художньо-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.	Нездатність креативності, мобільності до розв'язання творчих ситуацій у практиці художньо-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Використана нами методика діагностики дала можливість здійснити перевірку стану мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку. Обробка результатів аналізу психолого-педагогічних спостережень, анкетування, опитування та творчих робіт дозволили виділити чотири рівні мистецько-творчої компетенції (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Рівні сформованості мистецько-творчої компетенції
дітей молодшого шкільного віку (констатувальний експеримент)**

Тип класу	К-сть дітей	Рівні мистецько-творчої компетенції							
		початковий		репродуктивн		продуктивн		продукт-творч	
		к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
екс.	54	15	21	21	31	23	34	13	14
контр.	40	18	31	22	37	15	24	5	8

Початковий рівень було зафіксовано у значної частини дітей молодшого шкільного віку (діти експериментальної групи – 21%, контрольної – 31%). Його характерною ознакою є те, що діти, віднесені до цього рівня, фактично, зовсім не проявляють інтересу до мистецько-творчої діяльності. Художніми техніками користуються несміливо, не здатні створювати самостійні мистецькі творчі роботи, а лише репродукують запропоноване вчителем. Їх байдужість призводить до того, що серед спонукань до творчої діяльності дітей переважають ті, які є наслідком реагування на певні зовнішні розпорядження вчителя, а не на внутрішні, породжені власним бажанням. Такі діти мають низький рівень знань з основ мистецтва, не здатні втілювати їх у своїх роботах, не здатні до мистецько-творчого мислення.

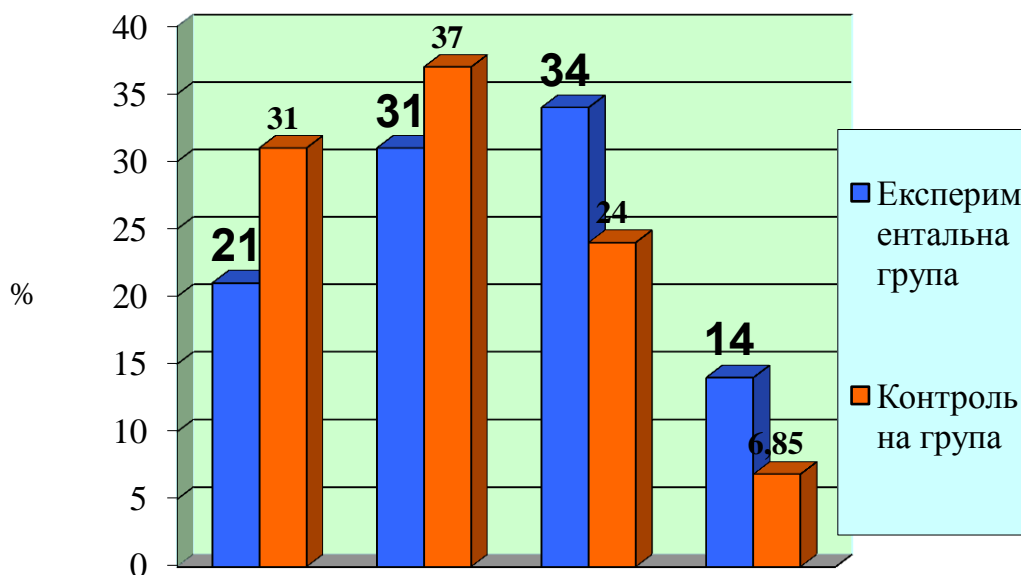
Репродуктивний рівень було зафіксовано у більшості дітей молодшого шкільного віку (діти експериментальної групи – 31%, контрольної – 37%). Діти здатні розуміти (емоційно відчувати та усвідомлювати) більшу частину художньо-творчих завдань; демонструють здатність репродуктивно-наслідувальної діяльності; дитина може за допомогою вчителя (за зразком) відтворювати тематичний матеріал у практичній художній діяльності; художньо-образне, варіативне творче мислення розвинуто слабо.

Продуктивний рівень сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку (діти експериментальної групи – 34%, діти контрольної – 24%) характеризується тим, що дошкільнята цього рівня мають інтерес до мистецької діяльності, володіють програмовими мистецькими матеріалами та техніками, здатні створювати самостійні художні та конструктивні роботи, мають сформовану варіативність та інтерпретативність мислення. Проте, діти зазнають деяких труднощів при застосуванні знань з основ творчої діяльності. Подекуди потребують допомоги вчителя.

Для них характерні спонукання не тільки зовнішніх розпоряджень вихователя, але й частково внутрішніх, породжених власним бажанням. У

дітей даного класу спостерігається схильність до креативності, не стереотипності, варіативності підходів і вирішення творчих завдань.

Продуктивно-творчий рівень сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку (діти експериментальної групи – 14%, контрольної – 8%) характеризується добрими знаннями програмових основ мистецтва та вмінням застосовувати їх на практиці, проявом здатності до творчого сприймання та осмислення творчих ідей. До того ж, діти виявляють не тільки здатність переосмислювати інтерпретувати творчі завдання, але й уміння виражати свої бачення в практичній художньо-творчій діяльності. При виконанні творчих завдань практично не потребують допомоги вихователя. Мистецькі твори цих учнів вирізняються своєю самобутністю, оригінальністю, нестереотипністю творчого задуму. Діти володіють прийомами роботи з різними художніми матеріалами і техніками відтворення. Результати оцінювання учнів експериментальної та контрольної груп показано на рис. 2.1.

Рівні мистецько-творчої компетенції

Рисунок 2.1. Рівні сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку

Аналіз отриманих результатів за вищерозглянутими аспектами дозволив нам зробити висновки про стан проблеми формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках мистецтва :

- в освітньо-виховному процесі закладу початкової освіти ще недостатньо активно використовуються ефективні інтегровані методи, технології та прийоми роботи, завдання практичного характеру для формування знань, умінь і навичок мистецько-творчої діяльності;

- у роботі педагогів звертають на себе увагу такі найбільш типові недоліки: недостатній теоретичний та практичний рівень підготовленості майбутніх вчителів в умовах педагогічного закладу вищої освіти до проблеми інтегрованого навчання мистецтва молодших школярів;

- активно впроваджується система методів і прийомів інтегрованих мистецько-творчих завдань, створення емоційної основи для цієї роботи;

- вчителі використовують в достатній кількості різноманітні інтегративні методи та прийоми формування оригінальності, варіативності, не стереотипності мистецько-творчого мислення, що призводить до підвищення рівня продуктивності творчої роботи молодших школярів і формування мистецько-творчої компетенції.

2.2. Методика впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів.

Програма формувального етапу експерименту впроваджувалась упродовж 2021 – 2023 років згідно з окресленими етапами магістерської роботи. Її завдання полягали в реалізації мети наукового дослідження через перевірку висунутої гіпотези про те, що рівень оволодіння мистецько-творчою діяльністю молодших школярів значно підвищиться за умови розроблення і впровадження авторської методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дитини молодшого шкільного віку на уроках мистецтва, сприятиме оновленню,

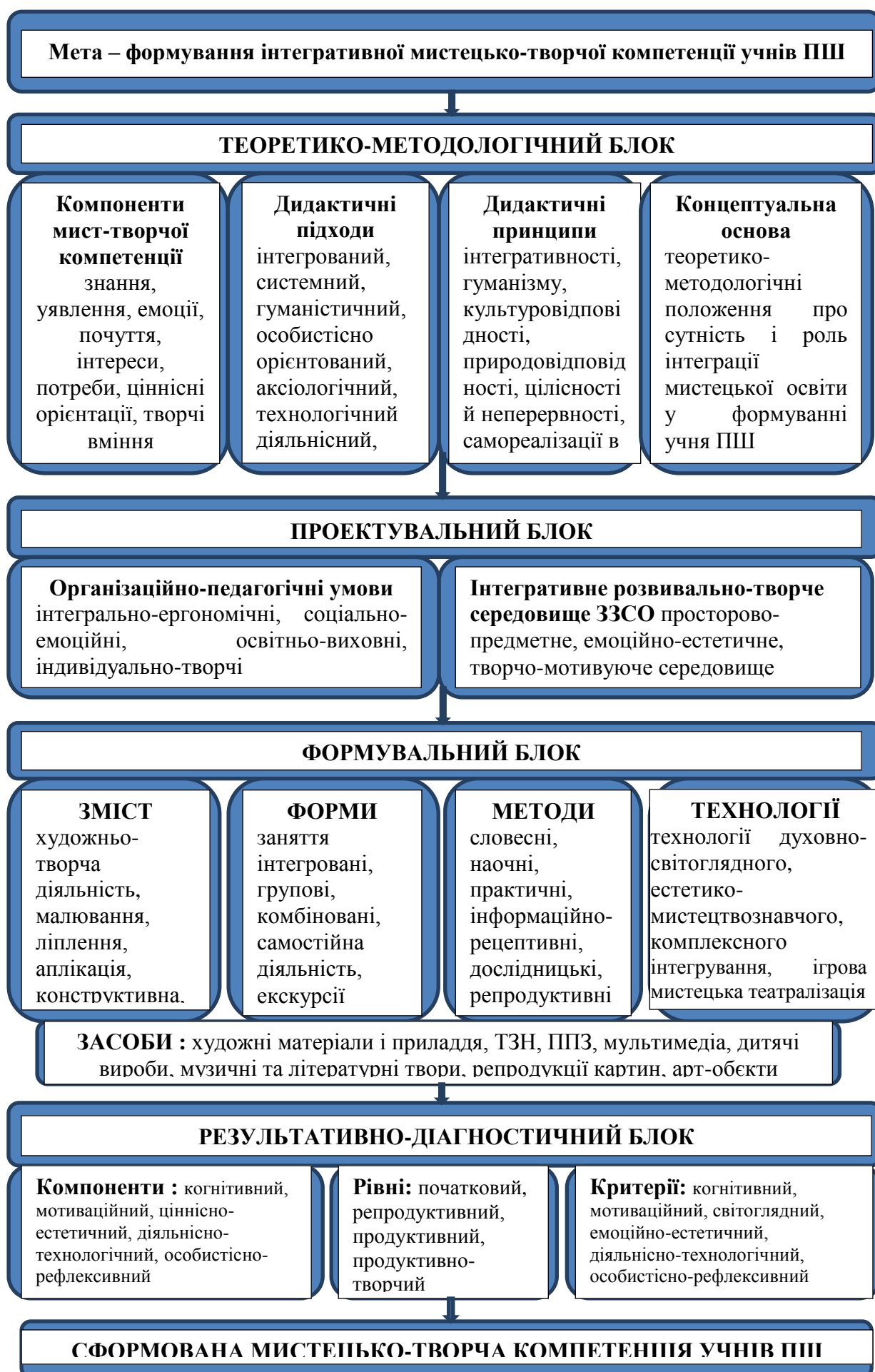
зростанню рівня готовності майбутнього вчителя до розв'язання завдань художньо-естетичного виховання молодших школярів, формуванню конкурентоспроможного педагога, здатного до творчої самореалізації у професійній діяльності.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в тому, щоб перевірити організаційно-педагогічні умови та модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в практиці освітньо-виховної діяльності закладу освіти. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав під час виробничої практики, навесні та восени 2022 року. На базі експериментальних 1-2 класів експериментального закладу освіти, «Дубівський ліцей» втілювалася розроблена модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів молодших класів на уроках у сучасних умовах ліцею.

Завдання формувального етапу експериментальної діяльності:

- за результатами констатувального етапу експерименту сформувати контрольні та експериментальні класи дітей молодшого шкільного віку;
- поетапно упровадити в педагогічний процес закладу освіти розроблену авторську модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках;
- реалізувати гіпотетично визначені педагогічні умови ефективного впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції на уроках;
- впровадити у ході дослідно-експериментальної роботи комплекс діагностичних авторських методик (анкетування, опитування, завдання) для визначення рівнів сформованості компонентів мистецько-творчої компетенції молодших школярів;
- оптимізувати вплив інтеграційного художньо-розвивального освітнього середовища закладу освіти на процес формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках мистецтва.

Спроектована модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках (рис. 1) складається з блоків: *цільового* (реалізує мету інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках); *теоретико-методологічного* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, концептуальних положеннях та принципах формування мистецько-творчої компетенції); *проектувального* (формування інтегрованого розвивально-творчого середовища закладу освіти як сукупності психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, методичне забезпечення, предметну специфіку методики формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках мистецтва), *формувального* (форми, методи, засоби, інтеграційні технології); *діагностично-результативного* (характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу, структурні компоненти, рівні та критерії сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку).

Важливого значення у структурі авторської моделі набуло *інтеграційне розвивально-творче середовище закладу освіти*. Його охарактеризовано рядом умов: наявністю емоційно-сприятливого клімату та взаємостосунків співпраці і співтворчості між вчителем і дітьми; створенням атмосфери, наповненої креативними творчими ідеями на засадах інтегративного взаємопроникнення різновидів мистецтва, художньо-мистецьким змістом; формуванням індивідуально-творчого стилю мистецько-творчої діяльності молодших школярів; запровадженням широкого спектру організаційних форм у поєднанні з інтеграційними освітніми художньо-педагогічними технологіями і методами; підвищенням рівня професійної компетентності вчителя у галузі мистецької освіти; оновленням матеріально-технічної бази закладу освіти та навчально-методичного забезпечення інтегрованих уроків : музики, літератури, малювання, ліплення, аплікації, художнього конструювання.

Охарактеризуємо головні ланки авторської моделі методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів. *Мета спроектованої педагогічної системи* – формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в організаційно-педагогічних умовах інтегрованого розвивально-творчого середовища початкової освіти.

Для того, щоб опрацювати методику впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів, варто визначити *організаційно-педагогічні умови* формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів. Педагогом Л. Євдокимовою були сформульовані педагогічні умови, сприяючі розвитку мистецько-творчої компетенції у молодших школярів [55, с. 66]. Інтерпретуючи їх зміст, ми окреслили *авторські організаційно-педагогічні умови*, які характеризують *інтегроване розвивально-творче середовище закладу освіти*.

1. *Інтегрально-ергономічні умови*, створені відповідно до санітарно-гігієнічних норм організації розвивального простору та ергономічні умови - колірне, формоутворююче, музичне, художнє оформлення, включене в єдиний інтер'єр освітнього простору, що впливає на активізацію мистецько-творчих процесів і естетичного виховання дітей. Організація розвивальних інтегрально-ергономічних умов, пов'язана зі створенням такого предметно-просторового середовища, яке б максимально комфортним, насиченим наочно-дидактичними елементами, які використовувалися б як освітньо-виховний матеріал і сприяли розвитку мистецько-творчої компетенції. Схвалюється участь дітей і батьків у створенні ергономіко-естетичних елементів, включених в середовище: сезонне оформлення, ілюстрування матеріалу, що вивчається, виготовлення і оформлення інтер'єрних об'єктів.

Емоційно-естетичні умови – створення атмосфери синтезу мистецтв у дитячому колективі через низку чинників. Естетичне ставлення до діяльності – емоційність, гармонійність дій, активність, свобода. Естетичні міжособистісні відносини – сприятливий, демократичний, гуманістичний

стиль спілкування вчителя з дітьми і створення для них емоційно-психологічного комфорту. Емоційно-естетичні умови полягають у вихованні дружного творчого дитячого колективу, позитивних взаємин за обов'язковою участю батьків. Дієвість умов забезпечується індивідуальною і колективною мистецько-творчою діяльністю. Емоційно-естетичні умови формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до мистецтва та мистецьких видів діяльності, розуміння цілісної картини художньої культури – це цілеспрямоване застосування художньо-педагогічних заходів, спрямованих на розвиток емоційно-естетичної сфери молодших школярів, здатність педагога вміло, своєчасно і тактовно долати перешкоди, які стоять на шляху пізнання краси. Створення умов для сприймання та осмислення дитиною краси через емоції, переживання («чудесний дотик до глибини душі»). Апелювання до генетичного досвіду світосприйняття, що зумовлений первинністю зв'язку індивідуального розвитку з історією людства, врахування взаємозв'язку й залежності естетичного розвитку дитини від морального та інтелектуального, налагодження безпосереднього процесу спілкування дитини з явищами природного довкілля та їхніми мистецькими образами.

3. *Освітньо-виховні умови.* Естетичний зміст освітньо-виховного процесу передбачає широке використання творчих методів і прийомів на заняттях і в інших видах діяльності молодших школярів. Естетичний зміст результатів діяльності повинен спонукати учнів до подальшої творчої мистецької діяльності. Творча спрямованість мистецько-освітньої діяльності набувається в процесі організації освітньо-виховних умов, що полягають у використанні мистецько-творчих форм і методів роботи. Варто застосовувати цілий комплекс творчих методів: індивідуальний творчий приклад вихователя; бесіди на фантастичні теми (фантазування), дослідницьку діяльність, а також різноманітні ігрові прийоми, які можуть бути включені у всі види мистецько-творчої діяльності молодших школярів.

4. *Індивідуально-творчі умови.* Естетичний зовнішній вигляд, стиль, відповідність мети і ситуації, гармонійність вчителя і учня. Гармонія естетичних, морально-етичних, культурних, інтелектуальних, професійних якостей педагога (індивідуальний стиль педагога), направлених на виявлення і розвиток творчих здібностей і покликання кожної дитини. Створення індивідуально-творчих умов для розвитку художньо-продуктивної компетенції має свою специфіку. З одного боку – це педагог, що володіє гармонією естетичних, морально-етичних, професійних якостей особистості; з іншого боку – це дитина, у якої дані якості розвиваються в процесі виховання і навчання [55, с. 68].

Забезпечення умов для індивідуального самовираження кожної дитини в інтегративній мистецькій діяльності передбачає емоційне занурення в середовище, наповнене різноманітними матеріалами для мистецької творчості, які дитина вибирає за власним бажанням і які допомагають реалізувати задуми щодо створення художнього образу. Завдання дорослого – організувати вільний доступ до матеріалів, за допомогою яких дитина виражає свій внутрішній стан через різновиди мистецтва, формує власні уявлення про світ художніх образів, та допомогти їй усвідомити і запам'ятати власні відчуття. Мистецьке або художньо-педагогічне спілкування – особлива, емоційно орієнтована форма спілкування на основі інтегрованої мистецької діяльності.

Таким чином, педагогічний, естетичний, психологічний аспекти включені у всі групи умов, вони тісно взаємопов'язані між собою, охоплюють всі сфери діяльності дитини і сприяють розвитку мистецько-творчої компетенції, яка є показником розвитку творчої особистості. З усього вище сказаного виходить, що для того, щоб сформувати у дитини мистецько-творчу компетенцію потрібно врахувати:

- психологічні можливості молодших школярів,
- створення такого інтегрального розвивального середовища, яке спонукало б дітей до творчості,

- важливо виявити в молодших школярів рівень розвитку знань, умінь і навичок в галузі художньої культури та творчості для того, щоб надалі будувати педагогічний процес з урахуванням «вмілості» дітей і визначити «зону найближчої дії».

Основними складовими ланками методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на заняттях у сучасних умовах закладу освіти ми визначили такі напрямки освітньо-виховної діяльності:

- формування програмових знань, умінь та уявлень молодших школярів з різновидів мистецтв : музики, літератури, образотворчого мистецтва, хореографії, драматургії;
- впровадження інтегрованих форм організації освітньо-виховного процесу у структурі уроку на засадах тематичної, духовно-світоглядної, комплексної інтеграції;
- формування інтегральних практичних навичок роботи з дитячої творчості: музикування, хореографії і ритміки, малювання, ліплення, конструювання, аплікації;
- використання сучасних ігрових технологій, театралізованої драматургії і нестандартних технік образотворчої діяльності.

Побудову нової системи інтегрованих навчально-творчих завдань ми розглядаємо як створення системи мистецьких занять. Систему інтегрованого вивчення мистецтва, як і всяку методичну систему, характеризують провідна ідея (мета) та *дидактичні принципи та підходи*, які визначають відбір змісту програми, своєрідність методів навчання.

Методологічною основою вивчення проблеми інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках визначено положення таких підходів: *гуманістичного* (естетичне виховання на ідеях гуманізму, забезпечення потреби особистості дитини у постійному й різнобічному творчому самовдосконаленні); *аксіологічного* (полягає у формуванні ціннісного ставлення до мистецько-художньої

діяльності, яке синтезує сукупність орієнтацій на базові цінності художньої культури); *системного* (дозволяє спроектувати базисні системні зв'язки та компоненти моделі методики інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дошкільнят); *інтегрованого* (забезпечує інтегрування різних видів творчої діяльності у процесі формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів); *особистісно орієнтованого* (забезпечує врахування індивідуальних особливостей дітей до мистецької діяльності); *технологічного* (передбачає реалізацію організаційно-педагогічних умов та методики формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів як сукупності мети, змісту, методів, технологій, гарантованого досягнення результатів); *діяльнісного* (має на меті формування мистецько-творчої компетенції через динамічну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу в умовах інтегрованого розвивально-творчого середовища закладу освіти); *компетентнісного* (визначає спрямованість на формування мистецько-творчої компетенції та розвиток здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання і досвід у ситуаціях арт-освіти). Доведено, що визначення наукових підходів сприяє цілісному вивченню проблеми інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках [32, с.26].

Принцип інтегративності передбачає взаємозв'язок систем психологічних, педагогічних, культурологічних, мистецтвознавчих наук, які органічно інтегровані в системі формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку, обґрунтованої інтеграції змісту, форм, методів, технологій, що є обов'язковою умовою формування методики мистецької освіти в усіх типах закладів початкової освіти.

Принцип гуманізації (повага до художніх інтересів і потреб особистості дитини молодшого шкільного віку) методичної системи формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку полягає в тому, щоб віднайти, розвинути особистісне в дитині та закласти в ній механізми самовизначення, саморозвитку, саморегуляції, самовиховання,

самореалізації в художньо-творчій діяльності, що є необхідним для становлення особистісного образу, гармонійної взаємодії з іншими, з природою, з культурою, з мистецтвом.

Принцип природовідповідності (врахування вікових особливостей, природи дитини). Вікові психічні особливості дітей молодшого шкільного віку, їхнє мислення, увага, зорова пам'ять сприяють засвоєнню художньо-мистецьких цінностей, загальнолюдських ідеалів та чеснот, моральних правил, традицій та звичаїв саме через емоційно-почуттєву сферу, через творчу мистецьку діяльність. Вплив мистецтва викликає позитивні реакції, полегшує і прискорює засвоєння операцій творення художніх образів через мистецьку діяльність. Ці види діяльності спонукають розвиток емоційної, вольової, діяльнісної, творчої сфер дитини молодшого шкільного віку.

Принцип культуровідповідності (ідентичність змісту освіти культурному простору, в якому вона функціонує, забезпечення культурної спадкоємності поколінь) спрямований на врахування художніх інтересів та запитів сучасних учнів початкових класів та усвідомлення закономірностей історичного розвитку художньої культури. Він передбачає розуміння вчителем того, що спираючись на наявні у дітей естетичні запити та інтереси, необхідно знайти такі форми та засоби їх задоволення, які породжували б нові естетичні потреби. Організуючи процес естетичного виховання, педагог повинен при виборі творів мистецтва максимально враховувати надбання рідної культури, вітчизняного мистецтва і використовувати можливості для зв'язку змісту твору мистецтва з оточуючою дійсністю, спираючись на їх життєвий досвід.

Принцип інноваційності формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів спонукає вчителя до забезпечення основ мистецької освіти на засадах відкритості майбутньому, здатність до оновлення, інтенсивної модернізації у відповідності до соціокультурних викликів сьогодення. Інноваційність зорієнтована на динамічні зміни в художньо-педагогічній діяльності вчителя, ґрунтується на розвитку різноманітних форм

мислення, художньо-творчих здібностей, налаштованості на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях, відображає результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень художньо-педагогічних проблем.

Принцип креативності відображає необхідність виявлення можливостей змісту художньо-педагогічної діяльності для посилення його спрямованості на формування творчої особистості дитини молодшого шкільного віку. Реалізація означеного принципу в практичній творчій діяльності сприяє аналізу змісту мистецької діяльності з метою його креативного посилення, застосування інтегрованих навчально-творчих завдань, методів і прийомів стимулювання творчої активності дітей молодшого шкільного віку, використання психологічної діагностики для розвитку мистецько-творчої компетенції учнів.

Інтегровані форми, методи і прийоми роботи з формування мистецько-творчої компетенції залежать від характеру роботи, що виконується. У сучасній системі початкової освіти в основу змісту навчально-виховного процесу покладена ідея збагачення духовного світу дитини, формування її моральних, естетичних, розумових і фізичних якостей, спонукання до участі в різних видах дитячої діяльності. Велику роль у цьому відіграють види мистецтва, до яких залучаються діти. Мистецтво є унікальним засобом формування найважливіших загальнолюдських якостей – емоційної сфери, моральної та естетичної позиції, образного мислення, передумов до навчальної та творчої діяльності. У практиці початкового навчання мистецька творча діяльність поєднує спів, гру на дитячих інструментах, ритміку і хореографію, малювання, ліплення, аплікацію й художнє конструювання. Залучення дітей до оволодіння зазначеними видами творчої діяльності обумовлене не тільки їх призначенням у різноманітному відтворенні виниклих вражень про навколишню дійсність, але й відносною доступністю оволодіння їх творчо-виразними засобами, із урахуванням особливостей молодшого шкільного віку

Ефективність оволодіння дітьми різними видами творчої діяльності залежить від доцільно обраних педагогом *інтегративних методів і прийомів і технологій навчання*. Основу інтегративних дидактичних технологій складають методи і прийоми порівняння – визначення спільних та відмінних ознак між різними художніми явищами та – схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних асоціацій. Це свого роду компаративний аналіз – метод порівняння з метою розкриття ознак, які залишаються прихованими при вивченні в межах однієї галузі наукового знання.

Інтегративні технології мистецької освіти дозволяють досягнути наступних результатів:

- формування готовності до використання в освітньому процесі інтегративних підходів під час навчання курсу «Мистецтво»;
- систематичне розширення світоглядного та культурологічного кругозору дітей під час опанування різних видів мистецтва, котрі можуть успішно інтегруватися у навчально-виховному процесі закладу освіти;
- визначаючи інтеграцію мистецтв як один з найрезультативніших способів вирішення багатьох проблем мистецької освіти, естетичного виховання та творчого розвитку особистості, варто називати її однією з найрезультативніших креативних освітніх технологій;
- забезпечує творчий розвиток і удосконалення технічної майстерності кожного здобувача початкової освіти;
- активне використання у навчально-виховному процесі педагогічного впливу різних видів мистецтва та впровадження технології інтеграції мистецтв, відчутно активізують емоційні, інтелектуальні, художньо-естетичні та творчі можливості кожного молодшого школяра та готують його до художньо-творчої діяльності та естетичного розвитку.

Серед інтегративних художньо-творчих технологій у галузі мистецької освіти, на нашу думку, особливе місце займають ті, зміст яких має на меті формування навичок сприймання й оцінювання художнього образу у творах різних видів мистецтва та формулювання вербальної характеристики змісту

та ідеї художнього твору. Дані освітні технології ми позначаємо як сензитивно-вербальні, які допомагають в оволодінні сутністю мистецтва. Важливою ланкою навчальної роботи з музики та образотворчого мистецтва є формування навичок сприймання прекрасного в житті і мистецтві та емоційно-естетичної оцінки. Сприймання здійснюється на матеріалі шедеврів світового образотворчого та музичного мистецтва, творів сучасних авторів, як українських, так і зарубіжних, дозволяє розв'язувати наступні завдання:

- формування уявлення про особливості образної мови різних видів та жанрів образотворчого, музичного, хореографічного, театрального мистецтва, розуміння ролі виразних засобів у створенні художнього образу (певного стану, настрою, характеру), твору мистецтва;

- розвиток уміння висловлювати власне ставлення та передавати емоційно-естетичне переживання щодо твору, який аналізується: у формі словесного відгуку на рівні емоційно-естетичної оцінки, художнього аналізу (порівняння зіставлення, виявлення загальних рис творів мистецтва, явищ культури), розгорнутої мистецтвознавчої оповіді, що передає естетичні погляди, смаки, ідеали студентів; у формі «графічної мови», передачі враження про твір за допомогою зображення, імпровізації, ритмічної мелодії, рухів та в інших формах художньої творчості (миттєво виконані начерки і замальовки з пам'яті, музика, театр, художня фотографія, анімація);

- формування предметних компетентностей у галузі художньої культури: про образотворче і музичне мистецтво, художників та композиторів, специфіку їхньої праці;

- засвоєння спеціальної мистецтвознавчої термінології.

Л. Масол визначає, обґрунтовує художньо-інтегративні технології мистецької освіти та поділяє на три групи за основним видом інтегрування:

- технології духовно-світоглядного інтегрування (головна ознака – жанровість, тематизм, подібні в різних видах мистецтва і життя);

- технології естетико-мистецтвознавчого інтегрування (за ознакою спорідненості для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, жанрових, мовленнєвих);

- технології комплексного інтегрування поєднують одночасно декілька різновидів інтеграції з попередніх названих [125, с. 74-80].

Зазначені види інтеграції реалізуються через систему творчих завдань інтегративного типу, що передбачають активізацію міжсенсорних образних асоціацій учнів у процесі сприйняття та художньо-творчої діяльності. З-поміж них найтипівішими є такі:

- графічно зобразити мелодичний рисунок, передати лініями характер руху мелодії (плавний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (вгору чи вниз), добрати до мелодії відповідні за характером лінії-образи («лінія-пружинка», «лінія-хвиля», «лінія-зигзаг», «лінія-пунктир»);
- «добрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям»;
- відобразити музичні ритми (дво, три, чотиридольні) або форми (дво, тричастинні, варіації, рондо) в орнаментальних композиціях, зокрема аплікаціях;
- намалювати реалістичні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні тощо)
  - «візуальні розповіді до програмних музичних творів, театральних вистав»;
- відобразити розпиток музики, її форм без предметних кольорових композиціях – «візуальних варіаціях», «живописних рондо», в яких змінювати кольорову гаму (яскравість, насиченість, контрастність) відповідно до змін у музиці;
- створити музичні образи – інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували героїв казки, персонажів сюжетної картини або портрету;
- створити мелодію (чи речитатив) до вірша або фрагмента літературного твору (за інтонаціями-підказками або в заданому жанрі, розмірі);
- відтворити характер танців у безпредметних композиціях;

- намалювати ілюстрації до дитячих казок;
- намалювати фрагменти мультфільму (розкадровка);
- передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характери героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики;
- «оживити» картину за допомогою пантоміми, міміки, жестів, рухів або розіграти уявний діалог за сюжетом картини (наприклад «натюрморт в особах», «розмова героїв парного портрету»);
- створити «театр костюму» – інсценізація міні-оповідань про традиційний національний одяг, вишивки, прикраси (у супроводі музики).

Тематична або світоглядна інтеграція здійснюється на основі спільного тематизму, пов'язаного з відображенням явищ навколишнього життя у творах мистецтва. Тематичний принцип поєднання елементів змісту є найдоступнішим для дошкільнят. Технологічне забезпечення тематичної інтеграції, що втілює певну світоглядну ідею, досягається шляхом зіставлення і порівняння образів у різних видах мистецтва. Додатково варто емоційно підсилювати такі порівняння засобами мистецтва слова (вірші, прислів'я, загадки) та театралізації (діалоги з уявними або казковими героями, інсценізації тощо).

Технології тематичної інтеграції.

Тема «Веселковий дивограй» має на меті узагальнення знань та уявлень учнів про відображення явищ довкілля в мистецтві. Для цього в методиці заняття активізуються та поєднуються: музичні враження (слухання фортепіанної п'єси С. Прокоф'єва «Дощик і веселка», виконання поспівки про дощ і веселку з імпровізацією різних звуків дощу (оплески, клацання пальчиками, гра на трикутнику), спів пісні Н. Май «Кап-кап-кап»); візуальні уявлення (розгляд репродукцій картин: О. Збруцька «Райдуга» та В. Буканов «Райдуга»); театральні-кінестетичні уявлення (імпровізуючи рухи, створити образи дощу та веселки за допомогою пантоміми). Інтегратором заняття є ідея «сім нот – сім кольорів веселки». Інтегративні уявлення закріплюються

під час власної художньо-творчої діяльності дітей – зображення малюнка з веселкою (акварель).

Тематика циклу уроків послідовно представлена такими темами: «Прощай веселе літечко», «Звуки та кольори природи», «Ритми осіннього дощу», «Для кожного звіра і птаха у казки свої голоси», «Карнавал тварин». Методика розробленої серії передбачає формування уявлень молодших школярів про мистецтво хореографії та основні музично-театральні жанри через сприймання музики із циклу «Пори року» А.Вівальді, (відеофрагменти), вальсу сніжинок з балету П. Чайковського «Лускунчик», балету-казки Б. Павловського «Білосніжка і семеро гномів», опери-казки «Плескачик».

Ілюстративний ряд дібрано до змісту музичних творів і представлено картиною Л. Афремова «Балерина», кількома фотографіями сцен зі згаданих вистав. Це дозволило повніше розкрити особливості балету, секрети професії художника театру, роль костюмів і декорацій, особливості ляльок і оформлення сцени, архітектурну специфіку театральних споруд. На спеціально підготовлених малюнках герої-комунікатори підручника допомагали першокласникам опановувати мову театру: Лясолька демонструвала правила поведінки в театрі, які порушував Барвик, потім вони з гумором «співали» арії в переплутаних масках персонажів опери «Колобкові мандри». Під час практичної роботи діти малюють ляльок і декорації до вистави, зокрема сценічні костюми танцівників та балерин із живих квітів, фантазують, щоб перетворити плями на веселих гномів у теплих і холодних кольорах, ліплять із пластиліну фігурки ляльок на паличках-олівцях.

Уроки насичені елементами театралізованої діяльності: виконання пісні «Два півники» в ролях, інсценізація віршів І. Січовика, імпровізація рухів сніжинок-танцівниць під час вальсу, створення і спів мелодій для семи гномів. Зміст музичних творів порівнюється з аналогічними персонажами в кіномистецтві під час перегляду мультфільмів «Білосніжка і семеро

гнонів», «Колобок» з музикою Ю. Шевченка опери-казки «Колобок»: вони розподіляють ролі, добирають відповідні голоси для арій казкових персонажів, співу в ансамблі.

Тематика циклів занять «Для кожного звіра і птаха у казки свої голоси» (два уроки восени) і «Карнавал тварин» (два уроки навесні) методичним інтегратором стає зміст музичного компонента заняття. Діти опановують явище симфонічного оркестру і поступово знайомляться з усіма групами музичних інструментів, слухаючи симфонічну казку С. Прокоф'єва «Петрик і Вовк». Паралельно вони створюють силуети персонажів із музичної казки: створюють силуетні композиції птахів, виготовляють котика з крупи, малюють мрійливого слоника або веселе левенятко та рибок в акваріумі до музики К. Сен-Санса «Карнавал тварин». Візуальний ряд, підготовлений для сприймання, допомагає учням зрозуміти поняття «силует» у порівнянні живописних, скульптурних і силуетних зображень птахів і котів.

Так закріплюються уявлення про геометричні форми (вправа на утворення рибок з різних форм), учні включаються в цікаву діяльність із роздмухування плям через трубочку для соку, щоб перетворити їх на казковий ліс. Поспівки й пісні, які розучують діти, тематично добираються до музики для слухання («Левеня» і «Кенгуру» композитора В. Гребенюка).

Технології естетико-мистецтвознавчої інтеграції.

Цей різновид інтеграції є досить складним для впровадження в початкову освіту з огляду на обмеженість життєвого і мистецького досвіду, недостатньо сформований художньо-естетичний тезаурус дошкільнят. Він відбувається на основі споріднених понять – естетичних, жанрових тощо. Тому основою художньо-педагогічної технології цього типу мають стати емоційно-образні аналогії, що розкривають сутність мистецтвознавчих та естетичних понять і категорій, а не їх вербальне засвоєння, раціональне усвідомлення і запам'ятовування.

Тема «Ритми осіннього дощу» розкриває музичні поняття «штрихи» – «легато» і «стакато» – під час слухання п'єси В. Косенка «Дощик». Вони

зіставляються з поняттям «штрих» в образотворчому мистецтві, що демонструє візуально один з основних художніх засобів графіки (картина Дж. Ліао «Червона парасолька»). Для унаочнення застосовується вправа-загадка з героями-комунікаторами: «Допоможи Барвику визначити, чи правильно Лясолька зобразила в пейзажі рух вітру» (графічна композиція з вітром і дощем). Також пропонується зобразити ці природні явища пантомімою: показати рухами тихий дощ і зливу. Малюючи грибок під дощем у вітряний день, діти мають поміркувати й обрати, якими саме штрихами варто зобразити ці явища природи – прямими чи косими. Тематична інтеграція збагачується художньо-мовною і сприяє вирішенню як виховних, так і суто дидактичних завдань уроків образотворчого мистецтва.

Тема «Зимові етюди» має завдання ознайомити молодших школярів з поняттям «етюд» за допомогою використання жанрових зіставлень у різних видах мистецтва. Музика для слухання представлена юнацьким етюдом № 12 «Заметіль» Ф. Ліста. Усвідомлюється значення слова «етюд», що в музичному мистецтві пов'язане з удосконаленням техніки виконання. Виконуються ритмічні етюди (соло та в ансамблі). Сценічний компонент передбачає виконання дітьми хореографічного етюду під цю музику. Художньо-творчий компонент реалізований через практичне завдання намалювати композицію «Зимові етюди» (восковими олівцями та акварельними фарбами). Емоційному налаштуванню сприяє попереднє сприймання і обговорення картини Л. Лукаш «Зимові мережива» і дослідження, у перебігу якого народжуються різні відтінки кольору на малюнках сніжинок.

Теми «Пори року зустрічаються» та «Ритми життя в мистецтві» спрямовані на поглиблення багатогранного і складного естетичного поняття «ритм», яке вивчатиметься впродовж усієї початкової школи в різноманітних ракурсах. Основою його усвідомлення є розуміння ритмічних явищ у навколишньому середовищі: ритмів змін дня і ночі, пір року. Упродовж другого навчального року музику репрезентують насамперед такі відомі

цикли, як «Пори року» П. Чайковського з 12 п'єс для фортепіано та цикл «Пори року» А. Вівальді, що складається з 4 скрипкових концертів. Для сприймання та інтерпретації творів образотворчого мистецтва обрано дві ілюстрації з «Часослову герцога Беррійського» братів Лімбург та композиції В. Тимошенко «Весна», «Літо» (по можливості на екрані бажано показати більше картин з названих циклів). Дітям пропонується не тільки спостерігати, як змінюються пори року у природі, зокрема через образи живопису та графіки, але й дослідити, як люди відповідно змінюють свій одяг. Діти мають можливість намалювати парасольки «Чотири пори року», створити одяг для своїх улюбленців – героїв-комунікаторів Лясольки і Барвика. Під час дозвілля вони можуть придумати й пограти з друзями в гру «Магазин одягу», виготовити моделі для ляльок, підготувати цінники. У такий спосіб одночасно розвивається підприємницька компетентність, уявлення про моду та її значення в житті людини.

Сутність методики комплексної інтеграції полягає в одночасному поєднанні основних видів інтеграції, зазначених і проілюстрованих вище. Вона доповнюється різними прийомами, наприклад музично-кольоровими, із зіставленнями й паралелями, що активізують міжсенсорну взаємодію. У підручниках уміщено чимало прикладів використання екранних мистецтв, насамперед мультфільмів, також матеріалів інших синтетичних мистецтв, зокрема сценічних (хореографія, драматичний театр). Але їх впровадження обмежується фрагментами, адже використання у повному обсязі детермінує необхідність кардинальних змін у традиційному забезпеченні умов викладання мистецтва в загальноосвітній школі, зокрема створення мобільного сучасного розвивального освітнього середовища.

Як уже зазначалося, дітей молодшого шкільного віку відрізняє велика рухова активність, підвищений емоційний стан, бажання фантазувати. Ці риси знаходять своє позитивне втілення в ігровій діяльності, яка поєднує трудову, навчальну, ігрову та комунікативну складові. Під час організації гри треба враховувати, по-перше, її тривалість (гра не може бути занадто довгою;

як варіант – організація серії ігор з продовженням протягом семестру, навіть року); по-друге, необхідність залучення всіх дітей (можна й батьків) та розподіл ролей між ними. Філософ М. Каган порівнював закони рольової гри дитини із законами художньої діяльності: гра дитини, на його думку, нагадує комедію дель арте, що не знає ні розподілу функцій драматурга, режисера, актора, сценографа, ні позицій актора та глядача.

Гра – вид діяльності, що приносить задоволення. Ігрове начало тією чи іншою мірою властиве будь-якій діяльності, особливо якщо вона має естетичну цінність. Із художньою діяльністю гру єднують такі ознаки, як вільна творчість – гра психічних сил, незалежна від утилітарних людських потреб і меркантильних інтересів, внутрішня емоційна насиченість (емоціогенність), а також умовність дії, ситуації. Розглядаючи тріаду «праця – пізнання – гра», Л. Виготський визначає останній вид діяльності як провідний у дитячому віці і формулює важливий для педагогіки принцип: цінність дитячої творчості, хоч би в якому виді діяльності вона проявлялась (літературному, театральному тощо), полягає не в результаті, а у процесі.

З раннього дитинства в різноманітній ігровій діяльності через механізм наслідування різних граней життя дорослих відбувається особистісне становлення маленької дитини, вона набуває мовленнєвого і комунікативного досвіду, засвоює практичні, зокрема трудові та художні, навички. Ігрове начало пронизує життєдіяльність і дорослої людини, хоча вже й не домінує, як у дитинстві. Людина продовжує «грати», тільки в інших формах. Як зазначає американський психотерапевт Е. Берн, гра корисна тим, що допомагає людині керувати своїми емоціями, долати сенсорний та емоційний голод, засвоювати різноманітні форми людської взаємодії. Виконання різних «соціальних ролей» у перебігу гри завжди невимушене. Наприклад, під час обрядів, свят, ритуалів, насичених ігровими діями, передаються від старшого до молодшого покоління етнокультурні традиції. І такий шлях дієвого успадкування національних традицій набагато ефективніший, ніж просто прочитати про них або дізнатися з радіо- чи телепередачі.

Потреба в грі не згасає й тоді, коли діти приходять до школи й починають опановувати новий вид діяльності – навчальний. Навчальна діяльність визріває в надрах ігрової і лише поступово стає провідною (О. Савченко). За рахунок гри розширюються горизонти власного ще небагатого естетичного досвіду. На заняттях мистецтва на емоційно забарвлених значущих для дитини художньо-ігрових моделях вчать розуміти мову почуттів, жестів, рухів, а поступово і більш складних феноменів – інтонацій, знаків, символів.

Важлива грань мистецтва в тому, що його можна розглядати як художньо-пізнавальну модель дійсності, своєрідну «гру в життя». Специфіка ж театральної гри полягає в імітації дійсності за допомогою елементів самої дійсності. Цим «ефектом реальності» (реальні навіть засоби – пластика тіла і виразність голосу актора) пояснюється вічна привабливість і чарівність театру. Проте попри згадану спорідненість звичайна гра ще не є художньою творчістю, адже будь-який гравець концентрується на ігровій ситуації і на відміну від актора, художника, музиканта-виконавця не думає про те, як створити зовнішньо виразний образ, цікавий і зрозумілий для реального або потенційного глядача чи слухача.

Сучасна педагогіка шукає ефективні засоби дидактичного поєднання гри й театрального мистецтва. Використанню засобів театральної педагогіки в підготовці вчителя присвячено цілу низку досліджень (В. Абрамян, В. Букатов, П. Єршова, І. Зайцева, І. Зязюн, Т. Коваленко, Н. Кудикіна, Л. Лимаренко, С. Соломаха). Отже, накопичено значний досвід, який має не лише теоретичне, а й прикладне значення.

Театральна гра, яка синтезує розвивальний потенціал ігрової та мистецької діяльності, відіграє унікальну роль у розвитку пізнавальних і творчих здібностей дітей. Адже театр – унікальна сфера, що виражає предметну сутність явищ світу, осмислених через художню форму (О. Лосев). В ігровій діяльності завдяки активізації емоцій, пізнавальних інтересів особистість має можливість різнобічного самовдосконалення. Як

підкреслюють психологи, здатність співпереживати не передається інформаційно, суто дидактичними засобами, вона опановується рефлексивно в реальному чи ігровому спілкуванні, під впливом мистецтва. Театральне мистецтво, яке називають «школою почуттів», сприяє зародженню емпатії і виявленню її у трьох основних формах (Л. Чуриліна):

- співпереживання – здатність виділити і назвати почуття;
- співчуття (співрадість і співгоре) – здатність прийняти чужу точку зору;
- співучасть (взаємодопомога, моральний резонанс) – здатність до душевного відгуку.

Через сюжетно-рольову гру, що передбачає обов'язкове перевтілення, учні мають можливість ідентифікувати себе з будь-яким героєм (позитивним і негативним), «приміряти на себе» різні характери, манери поведінки, пережити безліч ситуацій і вчинків. Це не лише збагачує естетичний досвід, а й робить особистість більш гармонійною, духовно досконалішою загалом. Ігрова діяльність також дає змогу уявити себе в надзвичайних, фантастичних обставинах, «програти» неймовірні ситуації. Така ілюзорність вимагає творчих дій – умінь комбінувати, моделювати, уточнювати або змінювати деталі. Так переплітаються найважливіші функції гри – евристична і соціалізація.

У педагогічній літературі зафіксовано багато спроб систематизувати ігри. Нам імпонує чіткістю класифікація Н. Кудикіної, яка розподіляє ігри на дві великі групи: ігри за правилами, що мають фіксований зміст, та ігри творчі, вільні. До ігор з правилами належать дидактичні, інтелектуальні, пізнавальні ігри. Як і будь-якій грі, їм притаманні елементи розваг. Це – загадки, ребуси, кросворди, лото, вікторини, а також умовні подорожі та круїзи, конкурси, ярмарки, аукціони.

Різновидом ігор з правилами є рухливі (спортивні, хороводні): естафети, турніри, атракціони. До ігор творчих входять художньо-конструкторські (з елементами праці) і сюжетно-рольові ігри (ігри-драматизації, інсценізації,

театралізовані ігри). Останні передбачають діалогічне мовлення (адже основою театру є драматургія), елементарну «акторську» діяльність дітей (театр починається тоді, коли з'являються актори і глядачі), театральні атрибути (костюми, реквізит тощо).

До *обрядових ігрових форм* (дитячі обрядові заклички, гукання, традиційні елементи звуконаслідування – імітація співу птахів, рухів і поз тварин), зокрема українські ігри «Мак», «Коза», «Воротар», «Огірочки» тощо, які з огляду на їхній потужний естетико-виховний потенціал доцільно активно застосовувати.

Комп'ютерні ігри, що набувають популярності в усьому світі, зокрема ті, що побудовані на художньому матеріалі, мають свою пізнавальну специфіку і домірно (дозовано) можуть включатися у навчально-виховний процес (Н. Побірченко).

Ділові ігри є на заняттях мистецтва можуть знайти своє місце всі наведені види ігор, проте найдоцільнішими, безумовно, будуть ті, що безпосередньо впливають із завдань художнього. З-поміж художньо-конструкторських ігор варто включати такі: «Дитяче книжкове видавництво» (колективне створення книжки-маляти з розподілом художньо-професійних функцій), «Кіно- студія» («розкадровка» мальованого мультфільму), «Фабрика дитячої іграшки» або «Театральне ательє з пошиття лялькових костюмів» (виготовлення іграшок із різних матеріалів, одягу та аксесуарів для них), «Дизайн-фірма «Чарівна флористика» (декоративні роботи з природних матеріалів).

Ігри з елементами хореографії. Добираючи рухливі ігри до уроків мистецтва, учитель має віддавати пріоритет не спортивним, а музично-хореографічним. Зупинимось на них дещо детальніше. Відомо, що ритм як часова організація будь-якого процесу відіграє виключно важливу роль у життєдіяльності людини загалом і навчальній діяльності школярів зокрема. Звуки музики, організовані ритмічно, здатні передавати заряд енергії, і в цьому виявляється їх значна вітальна сила, якої не варто ігнорувати в

початковій школі. Діапазон художньо-ігрових технологій хореографічного спрямування можна значно розширити, творчо використовуючи досягнення відомих педагогів Е. Жак-Далькроза, Р. Штайнера. Авторськими варіантами розвитку цих ідей є методика «вільного художнього руху» Л. Алексєєвої – І. Кулагіної («малювання» образів у танцювальному просторі), «метод дзеркал» В. Коен (організація рухових імпрровізацій, що як дзеркало відображають музику, її ритмічний, динамічний, емоційний розвиток). Підкреслимо, що всі згадані педагоги не вчили дітей суто хореографічного мистецтва (як у спеціалізованих школах), танець у їхніх педагогічних системах перетворювався на засіб творчого самовираження, своєрідну гру-імпрровізацію пластичних образів.

З метою психічного розвантаження, емоційної саморегуляції доречними стануть динамічні танцювальні хвилинки з імітацією образів музичних творів за допомогою «рук, що розмовляють» («Карнавал тварин» К. Сен-Санса, «Пташка» і «Метелик» Е. Гріга тощо). Естетично грамотне і методично виважене застосування вчителем згаданих методів і прийомів на заняттях мистецтва сприятиме усвідомленому сприйманню учнями інтонаційно-образного змісту музики через її органічний, природний зв'язок із рухом.

Головна відмінність ігрових технологій хореографічного спрямування від виконання звичайних танців полягає в домінуванні імпрровізаційності, «ескізності», відсутності таких важливих для уроків хореографії стандартів і правил «школи», за якими виконуються танцювальні рухи і які вимагають багаторазового повторення за зразком і шліфування (вправи, екзерсиси, тренаж тощо). Приклади застосування різноманітних руханок можна знайти в сучасних підручниках з мистецтва, у деяких із них є посилання на відеозаписи в інтернет-джерелах.

Театралізовані ігри. Дещо інші технології властиві проведенню уроків мистецтва з використанням театралізованих сюжетно-рольових ігор, що передбачають обов'язкове перевтілення в реальних чи уявних персонажів,

героїв казок і мультфільмів, допускають вигадання нових неіснуючих фантастичних дійових осіб. Організуючи з учнями ігри цього типу, треба пам'ятати, що будь-який театр (драматичний, ляльковий, музичний) є мистецтвом синтетичним. Дія – основний засіб виразності театрального мистецтва – входить у свідомість глядача завдяки ефекту художнього синтезу. У театральній виставі в єдиному цілому взаємодіють література, живопис, архітектура, скульптура, декоративне мистецтво, музика, танок.

Літературний образ впливає на свідомість людини вербально, а за умов його театралізації він сприймається ще й візуально, подібно до картини в галереї. Музика, що звучить під час театральної дії (в опері чи балеті, ляльковому чи драматичному театрі), також сприймається не так, як у концертному залі чи при слуханні звукозаписів, адже суто звукові враження підсилюють переживання, які викликаються щонайперше дією, візуальними образами спектаклю. Отже, специфіка театрального мистецтва полягає в тому, що поза межами художнього синтезу воно не може існувати, усі складові цього синтезу не дублюють одна одну, а перехрещуються, взаємодоповнюють різними засобами нерозривне естетичне ціле. Таким злиттям елементів синтез мистецтв у театрі відрізняється від видовищної циркової вистави, якій притаманне колажне сполучення складових (без жорстких зв'язків).

Педагогу варто не забувати, що театр – мистецтво колективне, це і живий діалог між ансамблем акторів, і водночас одухотворена зустріч сердець акторів і глядачів – тих, хто дарує свої почуття, і тих, хто їх сприймає. Вистава у професійному театрі народжується завдяки об'єднанню творчих зусиль багатьох людей різних професій – режисера, акторів, художників, композиторів, гримерів, сценографів, освітлювачів. Така широка палітра художньо-творчої діяльності дає змогу, використовуючи театральні засоби у навчально-виховному процесі, з одного боку, враховувати потреби, здібності і можливості дітей, реалізуючи індивідуальний підхід, з іншого – формувати культуру спілкування і взаємодії на засадах партнерства

(співтворчість, взаємодопомога, уміння слухати інших), виховувати почуття згуртованості, колективізму.

Плануючи використання *ігрових художньо-педагогічних технологій*, можна запропонувати дітям розглянути навчальні завдання заняття зі сприймання або практичної роботи мовби під різними кутами зору, попередньо розподіливши їх на групи за такими рольовими позиціями: «Композитори», «Співаки», «Художники», «Дизайнери», «Відвідувачі концерту» (виставки, театру). До навчально-виховного процесу в початковій школі, окрім згаданих форм і методів театральної педагогіки, можна також включати:

- драматизацію – переробку розповідного твору на драматичний (діалог дійових осіб за певним сюжетом з елементами акторської гри, умовного перевтілення дає змогу формувати чутливість до інтонації, емоційного тону мовлення – грайливого, сердитого, сумного, упевненого тощо);
- пантоміму – створення образу за допомогою пластичних рухів, жестів, міміки (пластичні мініатюри, пантоміми-імпровізації, експромти-імітації);
- інсценізацію – сценічне виконання твору (казки, пісні, образів і сюжетів картин, що «оживають» тощо) з елементами сценографії (декорації, костюми та інші образотворчі засоби);
- театралізацію – інтерпретацію певного тексту або події з використанням акторської гри (інтонація голосу, міміка, пози, жести, рухи) та комплексу театральних атрибутів (маски, костюми, грим, реквізит, ляльки).

Педагогічне керівництво художньо-ігровою, зокрема театальною, діяльністю включає такі складові:

- організаційно-процесуальне забезпечення (розробка ідеї, теми, сценарію, загальної драматургії з художньо-ігровим – конструктивним, театральним тощо – компонентом, організація процесу ігрового навчання, форми й методи оцінювання освітніх результатів);

- емоційно-психологічне забезпечення (створення сприятливого психологічного клімату, творчої атмосфери);
- матеріально-предметне забезпечення (підготовка художньо-дидактичних матеріалів, створення відповідного художньо-естетичного середовища, організація простору для рухливої гри, оформлення уявної сцени).

Діапазон театралізованих ігрових завдань, зокрема на основі пантоміми необмежений. Надихатимуть на створення імпровізованих пантомімічних етюдів яскраві образи програмної музики для дітей. Такі твори для сприймання та інтерпретації музики є у змісті багатьох тем. За допомогою міміки, жестів, рухів учні здатні «оживити» картину чи скульптуру, розіграти під впливом художніх образів сценку, діалог (сло весний або німий). Під час організації сприймання розвитку фантазії учнів сприятимуть такі завдання, як, наприклад, «Обери героїв натюрморту і розкажи про них».

Фантастичні лялькові герої-комунікатори. Сповідуючи ідеї гуманістичної педагогіки, намагався всебічно втілювати принцип «навчатися граючись». Виклад текстового матеріалу здійснено у формі діалогу головних героїв-комунікаторів – дівчинки Лясольки і хлопчика Барвика, які постійно супроводжують дошкільнят у процесі пізнання мистецтва. Вони відкривають їм секрети художньої творчості, передають свої почуття і враження, запалюючи дітей цікавістю і мотивуючи до навчання. Щоб ці уявні казково-фантастичні герої допомагали доцільно зробити ці дві ляльки власноруч або перевдягнути готові іграшки. До вбрання дівчинки варто додати атрибути музики (наприклад, віночок із квіточок і ноток чи спідничку з клавіш піаніно). Хлопчику можна додати деталі з образо творчою символікою (олівець, пензлик, палітру). Ще один з варіантів – виготовити цих ляльок за зразком рукавичних: надіті на пальці рук, вони легко рухаються під час озвучування.

Схожі методичні знахідки є в методиці О. Калініченко та Л. Аристової, де діє ціла група героїв-комунікаторів – чарівниця Гармонія та її друзі королева Мелодія і король Ритм, королева Композиція і король Декор. Вони

створюють ігровий супровід тексту під час мандрів Країнами Музичного і Образотворчого мистецтва. Отже, також сприяють підвищенню інтересів до навчання. Граючись, вивчаємо музичну грамоту. Маленьким дітям зайве пояснювати, чому замість нот на нотному стані з'являються квіточки й дзвоники; чому з лінії на лінію нотоносця «перелітають» пташки або метелики, показуючи, як мелодія рухається вгору або вниз; як голоси ведмедика або левенятка асоціюються з низьким регістром, на противагу пташці, яка сидить на клавіатурі вгорі, бо саме там – високий регістр.

Автори підручників розробили чимало ігрових форм ознайомлення дітей з нотною грамотою. Наприклад, довелося створювати дидактичну казочку про Будиночок нот, де живуть 7 сестричок. Дітям має бути цікаво виконати різні завдання для запам'ятовування назв нот та їх розташування на нотному стані. Наприклад, прочитати слова, у яких «сховалися» нотки, або відгадати подібні малюнки: дорога, дощик, дошка, довкілля, море, дерево, вітерець, ремінь, пюре, камінь, посмішка, промінь, ведмідь, фарби, шафа, фари, парасолька, лялька, квасоля, теля, земля, таксі, сіль, сік, або навіть дві – помідор, доміно тощо. Колективно створювати коротенькі історії або казочки про ноти, отримавши слова-підказки:

«Дотепна До» (домівка, доріжка, доброта, добридень, добраніч),

«Реактивна Ре» (репертуар, реприза, ремесло, регістр, реклама),

«Мініатюрна Мі» (мікрофон, міцно, міміка, місце, місто),

«Фантазерка Фа» (фантазія, фазан, факел),

«Солодкозвучна Соль» (соловей, солістка, солодощі),

«Ляклива Ля» (лялька, ляскати),

«Сіренька Сі» (сіль, сік, сім'я).

Саме через механізм гри («Уяви себе композитором») діти без традиційного страху перед складністю музично-творчої діяльності спробують виконати такі ігрові завдання для розвитку ритму, музичного слуху:

– проплескати або заграти на дитячих інструментах ритмічні партитури «Киця і кошенятко на прогулянці» під час вивчення пісні «Киця-кицюня» І. Білика;

– зімпровізувати інтонації казкових персонажів, створити веснянку-закличку, завершити розспівку, створити образи-мелодії для казкових героїв (тварин з казки «Колобок») або марш і колискову для сміливого і доброго гнома за інтонаціями-підказками.

Аналогічно, тобто з ігровим контекстом, формулюються перцептивні та практичні завдання з образотворчого мистецтва: «Уяви себе художником і намалюй...», «Уяви себе архітектором (або скульптором) і створи...», «Намалюй квітуче дерево, що милується собою у дзеркалі річечки», «Створи будинок-фантазію на основі форм овочів та фруктів», «Створи пейзаж із хмарками, які розплакалися осіннім дощем».

Інтегративні ігрові форми й завдання. Зі дошкільної практики відомо, що серед ігрових форм надають перевагу вікторинам, які подобаються дітям різного віку. Особливо популярна «Згадай мелодію» (за музичною інтонацією або фразою). Варто використовувати такі ігрові завдання, як ребуси, головоломки, кросворди тощо. Останні бажано візнманітнити «кросвордами в малюнках» (з фотографіями або репродукціями шедеврів образотворчого мистецтва, що вивчалися). Вони активізують засвоєння художньої інформації як у площині візуальних уявлень, так і на рівні мистецьких понять і відповідної термінології.

Можливі теми «Мистецькі професії», «Музичні інструменти», «Театр», «Види мистецтв». Можна використовувати нескладні за технологією різновиди гри «Мистецьке лото». Наприкінці вивчення теми ми запропонуємо гру «Знавці мистецтв», згідно з якою треба правильно розмістити вивчені слова у так звані «Словникові скрині». Можна спочатку обмежитися двома основними – «Музика» та «Образотворче мистецтво», а поступово, коли гра вже стала знайомою, розширювати їх кількість, додаючи

«Кіно», «Театр» (можна з блоку «Театр» виокремити «Танець», а також додати «Цирк»).

«Словникові скрині» із зображенням відповідних символів (наприклад нотками і палітрою або навушниками, пензликом, театральною маскою, телевізором) можна виготовити різними способами (з обклеєних яскравим папером коробок з-під цукерок або чаю, у вигляді великих конвертів, які прикріплюються на дошці). Набір термінів для закріплення та систематизації включає насамперед нові слова, що вивчалися протягом теми. Вихователь заздалегідь готує картки з термінами, написаними великими літерами, а потім дістає їх з іншої, трохи більшої скрині «Мистецтво» і показує дітям. Згідно з правилами гри дитина, яка правильно пояснює значення слова, кладе картку у відповідний конверт і отримує бал (наприклад, у вигляді символу мистецтв – «ліри»). Виграє той, хто отримав найбільше балів-символів.

Можливий командний варіант цієї гри. Як визначити склад груп? Діти об'єднуються у дві (або більше) групи за допомогою розрізаних поштових карток (наприклад, «Різдвяно-новорічна» – «Великодня»; «Троянди» – «Тюльпани» – «Лілії» тощо). З розрізаних фрагментів (своєрідні пазли, з'єднання яких націлене на формування відчуття цілісності зображення) діти складають повну композицію – команда першою готова до гри й отримує додатковий бал. Урізноманітнити гру можна, якщо грати командами, кожна з яких отримує повний набір «Словникових скринь» і повний набір карток-термінів. Команда-переможець визначатиметься за швидкістю і правильністю виконання колективного завдання – класифікувати терміни за видами мистецтв (додаткове завдання – пояснити слово або проілюструвати його прикладами з вивченого матеріалу).

Специфіка мистецтва не виключає застосування таких поширених ігор, як уявні подорожі та екскурсії (навіть віртуальні, комп'ютерні), але вони вимагають обов'язкової художньо-образної наочності – музичної та візуальної, щоб уникнути формалізму. Специфічним лейтмотивом навчального року стала тема «Мистецька подорож до Європи», яка

присвячена мандрівці до Польщі та Італії, до Чехії і Великої Британії. Діти ознайомлюються з мистецтвом згаданих країн:

- слухають музику і співають відповідні до тематики пісні (Ф. Шопен «Полонез», італійська народна пісня «Санта Лючія», А. Дворжак «Слов'янські танці», Т. Вернер «Танець каченят» різними мовами, пісня А. Олейнікової англійською мовою);
- сприймають і виготовляють іграшки-сувеніри, які відображають традиції різних європейських народів, порівнюють архітектурні шедеври минулого і сучасності, фантазують і створюють оригінальні транспортні засоби для фантастичної подорожі, зокрема аплікативно та з овочів.

Суто «дидактичну» подорож можна збагатити різними ігровими ситуаціями, отже, зробити її захопливою й незабутньою (наприклад, «Мистецька подорож козаків чи Незнайка та його друзів на повітряній кулі» із зупинками в різних містах).

Художньо-педагогічні технології на заняттях інтегрованого мистецтва. На занятті узагальнення теми вихователь створює ігрову ситуацію, звертаючись до дітей:

«Ви – митці-мандрівники, які подорожували різними країнами. Що ви побачили й почули, чого навчилися? Опишіть свої враження (покажіть, розкажіть, продемонструйте)». Діти об'єднуються у групи (за інтересами або за допомогою жеребкування – кому яку країну представляти) і готують міні-виступи. Наприкінці кожного навчального року ефективною формою узагальнення матеріалу, а також перевірки рівня його засвоєння стане комплексна дидактична інформаційно-пізнавальна гра, яку можна провести у вигляді уявної екскурсії до галереї (своєрідними «гідами» можуть бути Лясолька і Барвик). На одному з етапів гри діти мають впізнати картини митців, творчість яких вивчали протягом року, розповісти про них, висловити власне естетичне ставлення.

Завдання іншого етапу: упізнати художній твір за його фрагментом, уміщеним наприкінці підручника, спробувати реконструювати в уяві цілісну композицію (якщо важко згадати твір – знайти репродукцію на сторінках підручника), визначити вид мистецтва (живопис, графіка, декоративний розпис, іконопис), жанр твору (пейзаж, натюрморт, портрет), дібрати музичні твори з тих, що вивчалися, споріднені за настроєм або відповідні за тематикою. Додаткові ігрові елементи: проведення конкурсу «Кращий екскурсовод» (переможе той, чия розповідь про твір або митця найцікавіша), «Естафета» (члени команди по черзі проводять уявну екскурсію, кожний розповідає про один твір або про одного митця).

Відповідно до вікових психологічних особливостей молодших школярів доцільними є ігри просто неба: спостереження-дослідження естетичних якостей навколишніх предметів і явищ природи в різні пори року, народно-обрядові дійства, елементи пленеру тощо. Відомо, що видатний педагог В. Сухомлинський надавав великого естетико-виховного значення таким урокам. Орієнтовні назви: «Звуки, форми і кольори осіннього парку», «Сніговики-мандрівники разносять зірки навкруги», «І спів пташиний вабить душу», «Іде, гуде зелений шум». Художньо-пізнавальні завдання на основі різних видів мистецтв спрямовані на формування у дітей уміння бачити й усвідомлювати зв'язки й відношення між естетичними явищами у природі. Насамкінець, нагадаємо найважливіше правило: ігрові художньо-педагогічні технології врідноманітнюють і доповнюють композицію заняття мистецтва, підвищують його ефективність, якщо вони розроблені з дидактичною та виховною доцільністю і впроваджені з методичною майстерністю.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок про роль *художньо-ігрових технологій*, які:

- активізують пізнавальну діяльність дітей, розвивають художньо-образне мислення;

- збагачують почуттєву сферу дітей, посилюють емоційність сприймання художньо-дидактичного матеріалу, загальну мотивацію навчання;
- стимулюють розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії;
- формують елементи художньо-естетичного і соціокультурного досвіду;
- сприяють релаксації, здійснюють емоційну саморегуляцію, забезпечують профілактику психічної втоми, подолання гіподинамії.

На формувальному етапі педагогічного експерименту застосовано, психодіагностичні методи (спостереження, бесіди, анкетування, тестування, метод розв'язання проблемно-педагогічних ситуацій, аналіз продуктів діяльності суб'єктів педагогічного процесу, самооцінки), а також педагогічний експеримент, статистичні методи вторинної обробки даних. Для виявлення рівня художньо-продуктивної компетенції, тобто той рівень умінь і навичок, який ми можемо досягнути в процесі навчання, нам треба провести з молодшими школярами діагностики. Діагностичну роботу можна провести як індивідуально з дитиною, так і з групою дітей, в залежності від характеру і особливостей діагностичної роботи. Вченими, що працювали в галузі розвитку творчих здібностей дітей, пропонуються наступні тести і діагностики, що містяться у додатках (див. Додаток А).

Нам також вдалося обґрунтувати те, що формування художньо-творчої компетенції найбільш успішно протікає при дотриманні певних організаційно-педагогічних умов: навчально-мистецьких, соціально-емоційних, евристико-дидактичних, індивідуально-творчих, що підтверджує положення теоретичної і практичної частин дослідження. Таким чином, внаслідок дослідження нами було вирішене питання організаційно-педагогічних умов, а також детально розкриті складові методики формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках зображувальної діяльності: методи, прийоми, форми роботи та технології формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку.

2.3. Визначення ефективності проведеної роботи щодо впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів.

Проведена нами дослідно-експериментальна робота мала на меті перевірку достовірності моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках. У відповідності з програмою і методикою дослідження в ході констатувального експерименту ми вирішували *мету дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту*:

- здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості методики формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку з метою активізації дитячої образотворчості;
- визначити стан сформованості та рівні мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в зображувальній діяльності на етапі констатувального експерименту;
- вдосконалити і обґрунтувати педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми формування впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей початкових класів на уроках.

Результати, отримані в ході констатувального експерименту спонукали до розробки моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках та впровадження методики її використання у ході формування експерименту.

Розроблені нами рекомендації перевірялись в експериментальних класах «Дубівського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району

Волинської області та порівнювалися з результатами у контрольних групах. Оцінка результатів (зрізи) здійснювались на початку, в середині та кінці дослідної роботи і порівнювались з аналогічними зрізами в контрольних групах.

Теоретичне обґрунтування моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках, її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту. Під час роботи застосовувались методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, аналіз продуктів навчальної і творчої діяльності, тестування, оцінювання результатів діяльності. Метод спостереження носив цілеспрямований, запланований характер і проходив у природних умовах. Спостереження мало самостійні завдання, проводилось систематично, відповідно до плану, при цьому фіксувались об'єктивні дані і дії, особливості формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів. Результати спостережень систематично відмічались.

Для проведення педагогічного діагностування на етапі контрольного експерименту восени 2022 року ми виявили чотири рівні мистецько-творчої компетенції : початковий, репродуктивний, продуктивний і продуктивно-творчий. Дані відображені у порівняльній таблиці контрольного експерименту, яка відображає у чисельному та відсотковому відношенні зміни рівнів сформованості мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів результативності дослідної роботи на різних етапах експерименту: констатувальному і формувальному 2.5.

Таблиця 2.5

Порівняльна характеристика розподілу учнів початкових класів за рівнями сформованості мистецько-творчої компетенції (контрольний експеримент)

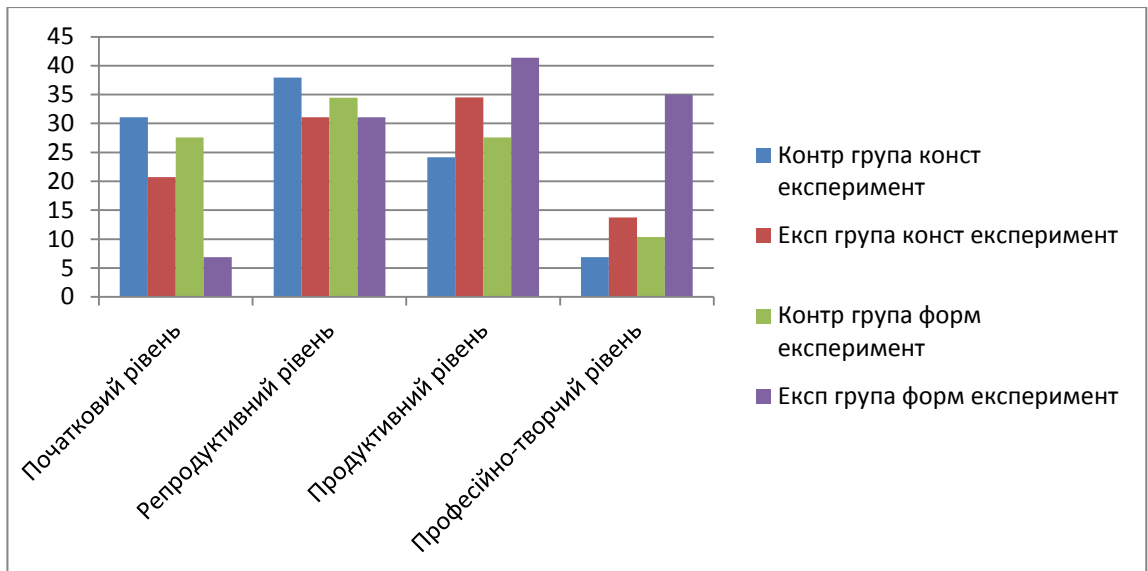
Тип групи	К-сть	Рівні мистецько-творчої компетенції
-----------	-------	-------------------------------------

		дітей	початковий		репродуктивний		продуктивний		продуктивно-творчий	
			к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
Констатув. експерти	Експер. група	72	15	21	21	31	23	34	13	14
	Контр. група	60	18	31	22	37	15	24	5	8
Формувальн. експерим.	Експер. група	72	5	8	21	31	30	41	16	20
	Контр. група	60	17	28	20	34	16	28	7	10

За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (21 дитина), продуктивного – 34% (23 дитини), продуктивно-творчого – 14% (13 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 37% (22 дитини), продуктивного – 24% (15 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (21 дитина), продуктивного – 41% (30 дітей), продуктивно-творчого – 20% (16 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 34% (20 дітей), продуктивного – 28% (16 дітей), продуктивно-творчого – 10% (7 дітей). Результати контрольного експерименту відображено у рисунку 2.2.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних групах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дошкільнят на заняттях. Зокрема, зростання продуктивного рівня свідчило про розвинутий інтерес молодших школярів до мистецько-художньої творчості.

Рисунок 2.2. Рівні сформованості мистецько-творчої компетенції молодших школярів (контрольний експеримент)

За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів мистецько-творчої компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі на засадах інтегрованого підходу. Зокрема, найбільш достовірним показником сформованості мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів є вміння використовувати отримані знання, уміння і навички в реальних умовах інтегрованого навчально-виховного процесу закладу освіти.

Висновки до другого розділу

Результати, отримані в ході констатувального експерименту спонукали до розробки моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках та впровадження методики її використання у ході формувального експерименту. Розроблені нами рекомендації перевірялись в експериментальних класах «Дубівського ліцею». Оцінка результатів (зрізи)

здійснювались на початку, в середині та кінці дослідної роботи і порівнювались з аналогічними зрізами в контрольних групах.

Теоретичне обґрунтування моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках, її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту. Під час роботи застосовувались методи дослідження: спостереження, анкетування, бесіда, аналіз продуктів навчальної і творчої діяльності, тестування, оцінювання результатів діяльності. Метод спостереження носив цілеспрямований, запланований характер і проходив у природних умовах. Спостереження мало самостійні завдання, проводилось систематично, відповідно до плану, при цьому фіксувались об'єктивні дані і дії, особливості формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів.

Для проведення педагогічного діагностування на етапі контрольного експерименту восени 2022 року ми виявили чотири рівні мистецько-творчої компетенції : початковий, репродуктивний, продуктивний і продуктивно-творчий. За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (21 дитина), продуктивного – 34% (23 дитини), продуктивно-творчого – 14% (13 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 37% (22 дитини), продуктивного – 24% (15 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей дошкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (21 дитина), продуктивного – 41% (30 дітей), продуктивно-творчого – 20% (16 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 34% (20 дітей), продуктивного – 28% (16 дітей),

продуктивно-творчого – 10% (7 дітей). Результати контрольного експерименту відображено у рисунку 2.2.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних групах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дошкільнят на заняттях. Зокрема, зростання продуктивного рівня свідчило про розвинутий інтерес дошкільнят до художньої творчості.

За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів мистецько-творчої компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках. Зокрема, найбільш достовірним показником сформованості мистецько-творчої компетенції молодших школярів є вміння використовувати отримані знання, уміння і навички в реальних умовах навчально-виховного процесу закладу освіти.

ВИСНОВКИ

Інтеграція в галузі мистецької освіти має об'єктивні мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні, художньо-педагогічні передумови, стверджує Л. Масол. Сучасна мистецька освіта, що ґрунтується на інтеграції різних методів і наукового знання галузей педагогіки, психології, культурології, мистецтвознавства, сприяє цілісному усвідомленню картини світу і удосконаленню творчого потенціалу особистості, відхід від предметної диференціації як засобу ефективності і пошуку оптимальних шляхів інтеграції знання. Диференціація продукує формування репродуктивного типу мислення, інтеграція ж спонукає до творчого, продуктивного самовдосконалення особистості.

Інтеграція (від латини, *integrer* – повний, цілісний) – це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів.

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. включає освітні лінії, серед яких – «Мистецтво», що охоплює основні види мистецтв – музичне, образотворче, хореографічне, театральне, екранні. Проте домінуючими видами залишаються музичне та образотворче. Якщо музика та образотворче мистецтво є домінуючими компонентами щотижневих уроків, то елементи хореографічної та театральної діяльності (інсценізації пісень і казок, театралізовані хореографічні ігри, імітації, імпровізації тощо), як і фрагменти мультфільмів чи кінофільмів, варю включити в міру необхідності, тобто не обов'язково на кожному уроці, а насамперед тоді, коли це зумовлено навчально-виховними завданнями, тематикою і режисурою мистецьких занять, коли елементи синтетичних мистецтв органічно вплітаються в його структуру, інтегруються з іншими, не порушуючи дидактичної та художньо-естетичної цілісності.

Продовжується опанування дітьми специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва, водночас поглиблюється розуміння його цілісності, адже твір будь-якого виду професійного чи народного мистецтва в специфічній і неповторній художньо-естетичній формі передає різні аспекти життя в єдності різноманітного; різняться вони лише мовними засобами вираження. Формуванню естетичного світовідчуття й світосприймання сприяє інтеграція знань на основі єдності універсальних художньо-естетичних категорій – «ритм», «контраст», «симетрія», «композиція», «динаміка», «гармонія», «жанр», «форма», «розвиток» тощо.

Календарне планування уроків вчителем (або спарених занять двома вихователями, які працюватимуть узгоджено), а також розробка технологій інтегрованих занять, насамперед, вступних та узагальнюючих у межах кожної визначеної в програмі теми, залежать від обсягу споріднених світоглядно-тематичних і художньо-естетичних елементів.

У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Савченко О. Я. *мистецько-творчу компетентність* визначено як здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час освітньої та самостійної діяльності. Введення дитини молодшого шкільного віку у світ мистецтва передбачає: розвиток здатності емоційно-чуттєво сприймати об'єкти і явища довкілля; забезпечення умов для самовираження в процесі мистецької діяльності.

Реалізація завдань освітнього курсу «Мистецтво» передбачає залучення вихованців до різних видів мистецької діяльності в умовах, спеціально створених для розвитку їхніх здібностей, формування здатності до самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери, спрямованість на набуття ними життєвих навичок під час освітньої та самостійної художньої діяльності. В основі організації мистецької освіти дітей молодшого

шкільного віку лежать принципи здоров'язбереження, естетичності, практичності, доцільності.

Початком нашої дослідно-експериментальної роботи став етап *констатувального дослідження*, яке ми проводили в 2022 навчальному році. Виходячи з *мети дослідження* – вивчити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку – ми визначили такі *завдання констатувального експерименту*:

- здійснити педагогічну діагностику та вивчити особливості впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках мистецтва в закладі освіти;
- визначити стан сформованості та рівні мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в зображувальній діяльності на етапі констатувального експерименту;
- вдосконалити і обґрунтувати педагогічні умови та інноваційні форми, методи та прийоми впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-продуктивної компетенції дітей молодшого шкільного віку на уроках в закладі освіти.

Експериментальною базою дослідження було обрано 1-2 класи «Дубівського ліцею Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області. Було визначено експериментальні групи 1кл.- 26 дітей, 2 кл. - 28 дітей. Методика педагогічної діагностики на етапі *констатувального дослідження* не відрізнялася у двох початкових класах .

Проведення дослідження за вказаними напрямками здійснювалося таким чином: вивчення і теоретичний аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, аналіз публікацій та виступів з проблеми інтегрованого підходу в початковій освіті, формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку, спостереження інтегрованих

занять зображувальної діяльності, зокрема конструювання, декоративно-прикладної діяльності, аплікації; анкетування вчителів; аналіз творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку, рівня підготовленості до даної роботи вчителів дітей 1-2 класів.

Програма формувального етапу експерименту впроваджувалась упродовж 2021 – 2022 років згідно з окресленими етапами магістерської роботи. Її завдання полягали в реалізації мети наукового дослідження через перевірку висунутої гіпотези про те, що рівень оволодіння мистецько-творчою діяльністю молодших школярів значно підвищиться за умови розроблення і впровадження авторської методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дитини молодшого шкільного віку на уроках закладу освіти, сприятиме оновленню, зростанню рівня готовності майбутнього вчителя до розв'язання завдань художньо-естетичного виховання учнів початкових класів, формуванню конкурентоспроможного педагога, здатного до творчої самореалізації у професійній діяльності.

Мета формувального етапу педагогічного експерименту полягала в тому, щоб перевірити організаційно-педагогічні умови та модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку в практиці освітньо-виховної діяльності закладу освіти. Формувальний етап педагогічного експерименту тривав під час виробничої практики, навесні та восени 2022 року. На базі експериментальних класів експериментального закладу освіти «Дубівський ліцей», втілювалася розроблена модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів на уроках у сучасних умовах Дубівського ліцею.

Завдання формувального етапу експериментальної діяльності:

- за результатами констатувального етапу експерименту сформувати контрольні та експериментальні класи дітей молодшого шкільного віку;

- поетапно упровадити в педагогічний процес закладу початкової освіти розроблену авторську модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках;

- реалізувати гіпотетично визначені педагогічні умови ефективного впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції на уроках;

- впровадити у ході дослідно-експериментальної роботи комплекс діагностичних авторських методик (анкетування, опитування, завдання) для визначення рівнів сформованості компонентів мистецько-творчої компетенції молодших школярів;

- оптимізувати вплив інтеграційного художньо-розвивального освітнього середовища закладу освіти на процес формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів на уроках.

Спроектвана модель методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках (рис. 1) складається з блоків: *цільового* (реалізує мету інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів на уроках); *теоретико-методологічного* (ґрунтується на сучасних наукових підходах, концептуальних положеннях та принципах формування мистецько-творчої компетенції); *проектувального* (формування інтегрованого розвивально-творчого середовища закладу освіти як сукупності психолого-педагогічних та організаційно-методичних умов, методичне забезпечення, предметну специфіку методики формування мистецько-творчої компетенції молодших школярів на уроках), *формувального* (форми, методи, засоби, інтеграційні технології); *діагностично-результативного* (характеризує контролюючу функцію досліджуваного процесу, структурні компоненти, рівні та критерії сформованості мистецько-творчої компетенції дітей молодшого шкільного віку).

Важливого значення у структурі авторської моделі набуло *інтеграційне розвивально-творче середовище закладу освіти*. Його охарактеризовано рядом умов: наявністю емоційно-сприятливого клімату та взаємостосунків співпраці і співтворчості між вчителем і дітьми; створенням атмосфери, наповненої креативними творчими ідеями на засадах інтегративного взаємопроникнення різновидів мистецтва, художньо-мистецьким змістом; формуванням індивідуально-творчого стилю мистецько-творчої діяльності початківців; запровадженням широкого спектру організаційних форм у поєднанні з інтеграційними освітніми художньо-педагогічними технологіями і методами; підвищенням рівня професійної компетентності вчителя у галузі мистецької освіти; оновленням матеріально-технічної бази закладу початкової освіти та навчально-методичного забезпечення інтегрованих уроків : музики, літератури, малювання, ліплення, аплікації, художнього конструювання.

Основними складовими ланками методики впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції учнів початкових класів на уроках у сучасних умовах закладу початкової освіти ми визначили такі напрямки освітньо-виховної діяльності:

- формування програмових знань, умінь та уявлень молодших школярів з різновидів мистецтв : музики, літератури, образотворчого мистецтва, хореографії, драматургії;
- впровадження інтегрованих форм організації освітньо-виховного процесу у структурі уроків на засадах тематичної, духовно-світоглядної, комплексної інтеграції;
- формування інтегральних практичних навичок роботи з дитячої творчості: музикування, хореографії і ритміки, малювання, ліплення, конструювання, аплікації;
- використання сучасних ігрових технологій, театралізованої драматургії і нестандартних технік образотворчої діяльності.

Розроблені нами рекомендації перевірялись в експериментальних початкових класах «Дубівського ліцею» порівнювалися з результатами у контрольних класах. Оцінка результатів (зрізи) здійснювались на початку, в середині та кінці дослідної роботи і порівнювались з аналогічними зрізами в контрольних групах. Теоретичне обґрунтування моделі впровадження інтегрованого підходу до формування мистецько-творчої компетенції в зображувальній діяльності, її дослідно-експериментальна апробація в умовах тривалої педагогічної практики дозволили проаналізувати результати педагогічного експерименту.

За результатами дослідно-експериментальної роботи на етапі констатувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (12 дітей), продуктивного – 34% (14 дітей), продуктивно-творчого – 14% (10 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 37% (18 дитини), продуктивного – 24% (12 дітей), продуктивно-творчого – 8% (5 дітей), що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі.

На етапі формувального експерименту в експериментальних групах репродуктивного – 31% (12 дітей), продуктивного – 41% (18 дитини), продуктивно-творчого – 20% (10 дітей). Показники у контрольних групах – дітей репродуктивного – 34% (16 дітей), продуктивного – 28% (10 дітей), продуктивно-творчого – 10% (7 дітей). Результати контрольного експерименту відображено у рисунку 2.2.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що в експериментальних класах: зниження початкового – з 20 до 8%, зростання продуктивного – з 34% до 41% та зростання продуктивно-творчого – з 14% до 20%, що підтверджує ефективність експериментальної методики. За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів мистецько-творчої компетенції свідчить про ефективність упровадження розробленої моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. Кривий Ріг : Вид-во КДГГУ, 2005. № 13.
2. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1992. 272 с.
3. Антонович Є.А. Теорія і методика дизайну в контексті розвитку концепції сучасного національного дизайну. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. Спец. вип.: Мистецько-педагогічна освіта: проблеми та перспективи. Кривий Ріг : Вид-во КДГГУ. 2005. № 13.
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1 - 2 клас
5. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. К.: Либідь, 2008. 848 с.
6. Белкіна Е.О. Від подиву до творчості. *Мистецтво та освіта*. 1998. №2. С. 12-19.
7. Бойко Н. І. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4 (44). С. 117-121..
8. Гавриш Н. «Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)». *Дошкільне виховання*. №3. 2021. С. 3-8.
https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/05/11/Dv_2021-03-Gavrysh.pdf
9. Гончаренко С. У. Методика як наука. Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. 30 с.
10. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Урядовий кур'єр. 2018. № 38. 43 с.

11. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2004. 218 с.
12. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб. : Изд-во «Питер», 2000. 368 с.
13. Євдокимова Л. М. Умови формування творчого мислення. Дитячий сад : теорія і практика. 2011. 112 с.
14. Кириченко М.А. Основи образотворчої графоти. Київ. Вища школа. 2003. 165 с.
15. Климов В.П. Научное обеспечение дизайн-образования. Образование и наука. Известия УрОРАО. 2005. № 21 (32). С. 34-35.
16. Комоед Н. И. Дизайнерська діяльність дошкільнята. ТОВ ИД «Білий вітер». 2011. 70 с.
17. Комоед Н. И. Розвиток творчості дошкільнята зображальної діяльності. ТОВ ИД «Білий вітер», 2005. 100 с.
18. Кондратьева К.А. Этнокультурные основы в практике современной региональной дизайн- графики. Москва. 2005. 156 с.
19. Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс] Режим доступу: [https:// drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWX M/view/](https://drive.google.com/file/d/0BzKkv8gxSZUkMzZMbWtPYU9IWXM/view/) 27.10.2016 р. 40 с.
20. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с.
21. Косенчук О. «Дитина в соціумі. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти». *Дошкільне виховання*. №4. 2021. С. 3-7. [https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna /2021/Pidvyschennya%20kvalifikatsiy /15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/Pidvyschennya%20kvalifikatsiy/15.04/Dv_2021-04-Kosenchuk.pdf)
22. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. Навчальний посібник. Київ: Кондор. 2005. 200 с.
23. Красовська О. О. Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі. Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 300 с.

- 24.Красовська О. О. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до впровадження креативних технологій, нестандартних художніх технік на заняттях зображувальної та декоративної діяльності. *Теорія і практика професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти та початкової школи в умовах ступеневого навчання* : монографія / авт. кол. : В. Є. Борова, Л. В. Ілюк, О. Ф. Кирилович та ін. ; за заг. ред. О. О. Красовської. Рівне : О. Зень, 2021. 520 с. С. 270 - 306.
- 25.Красовська О. О. Професійна підготовка майбутніх вихователів ЗДО у галузі художньо-естетичного виховання засобами технологій контекстного навчання. *Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі*. Збірник статей. Луцьк. 2019. С. 42-44
- 26.Красовська О. О. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: монографія. Рівне: Видавець О. Зень. 2017. 480 с.
- 27.Красовська О. О. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво». Перероблене і доповнене видання. Львів: Новий світ – 2000. 2020. 154 с.
- 28.Красовська, О. О. Художньо-педагогічні знання у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання*: монографія. /За заг. ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. с. 294-317.
- 29.Кривоніс М.Л. Образотворча діяльність. Молодший дошкільний вік: Посібник/ М.Л.Кривоніс, О.Л.Дроботій. Харків: «Ранок», 2017. 208 с.
- 30.Кривоніс М.Л. Образотворча діяльність. Ранній вік: Посібник. Базовий компонент дошкільної освіти до всіх чинних програм. Нова редакція. / М.Л.Кривоніс, О.Л.Дроботій. Харків: «Ранок», 2017. 160 с.
- 31.Кривоніс М.Л. Образотворча діяльність. Середній вік: Посібник. Харків: «Ранок», 2015. 208 с.

32. Кузнєцова О.В. Ознайомлення з технікою дизайну як одна з умов розвитку творчості дошкільнят. Режим доступу. http://festival.1september.ru/index.php?numb_artic = 419196.
33. Ликова І. Чудо-писанки - шедеври мініатюрного живопису // Дошкільне виховання. - 2007. - № 3. - С. 46-52.
34. Курьєрова Г.Г. Экология предметного мира как стратегия дизайна в постиндустриальный период. Москва. : Изд-во ВНИИТЭ. 2008. 132 с.
35. Ланіна І.В. Образотворче мистецтво для малят. (2-3 роки.) / І.В.Ланіна, Н.В.Кучєєва. Харків: Вид-во «Ранок», 2013. 96 с.
36. Ланіна І.В. Образотворче мистецтво для малят. 3-4 роки: Метод. посібник/ І.В.Ланіна, Н.В.Кучєєва. Харків: ТОВ Вид-во «Ранок», 2014. 96 с.
37. Ланіна І.В. Образотворче мистецтво для дошкільнят. 4 - 5 років: Метод. рекомендації/ І.В.Ланіна, Н.В.Кучєєва. Харків: Вид-во «Ранок», 2014. 96 с.
38. Луцан Н.І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: навчальний посібник. Київ: Слово, 2010. 172 с.
39. Малиновская Л. П. Питання формування дизайнерського мислення. Москва. 1994. 138 с.
40. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків, 2006. 256 с.
41. *Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.*
42. Мелик-Пашаев, А. Педагогика искусства и творческие способности, Москва: Знание. 1981. 300 с.
43. Мельничук Л.Б., Марчук О.О., Красовська О.О., Шкабаріна М.А. Педагогічний аналіз готовності майбутніх вихователів до морального виховання старших дошкільників. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Вип. 32. Т. 1. Теорія і методика професійної освіти. С. 95-99.
44. Моляко В. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир: Вид-во Рута. 2006. С. 13-18.

45. Монтесори М. Метод научной педагогики. Киев. 1994. 84 с.
46. Монтесори М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе. Киев. 1995. 126 с.
47. Неменский Б.М. Изобразительное искусство и художественный труд: 1-4 кл. Москва. 1991. 191 с.
48. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания: Книга для учителя. 2-е изд. перер. Москва: Просвещение, 1987. 253 с.; ил.
49. *Нерянова С., Швачова О.* Досягнення та перспективи розвитку дошкільної освіти. Робота з оновлення Базового компонента дошкільної освіти. *Дошкільне виховання.* №1. 2021. С. 3-6.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dosyahnennya%20ta%20perspektyvy%20rozvytku%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>
50. Нікітін Б.П. Сходинки творчості або розвиваючі ігри. Київ: Радянська школа, 1991. 160 с.
51. Обертас Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1 (45). С. 120-125.
52. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: Підручник для студ. вищ. навч. закладів/ Г.В.Сухорукова, О.О.Дронова, Н.М.Голота, Л.А.Янцур. 2-ге вид., перер. та доп. Київ: Слово, 2011. 376 с.
53. Орлов В. Ф. Мистецтво і педагогічні технології. Мистецтво та освіта. 2001. №1. С. 11-12.
54. Освітні технології. Навчально-методичний посібник. [за заг. ред. О. М. Пехоти]. К. : А.С.К., 2002. 255 с.
55. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ. Освіта України, 2008. 274 с.
56. Пантелеев Г. Н. Дитячий дизайн. Москва: «Карапуз - дидактика», 2006. 192 с.

57. Пантелеев Г. Н. Дитячий дизайн. Зображальна творчість і дизайн в дитячому саду. Москва. «Карпуз - дидактика». 2008. 106.
58. Половіна О. «Дитина у світі мистецтва. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)». *Дошкільне виховання*. №2. 2021. С. 3-8.
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf>
59. Положення «Про протидію плагіату в університеті» / Затверджено Вченою радою МEGУ ім. академіка Степана Дем'янчука Протокол № 4 від 24.11.2016 р. URL: <https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/2021-07/Polozhennja-pro-protidiju-plagiatu.pdf>
60. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав», 2006. 456 с.
61. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Практикум: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». Київ: Видавничий Дім «Слово», 2007. 352 с.
62. Програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
63. Програма «Дитина». Оновлена. 2020. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко та ін. Наук. кер. В. О. Огневюк. Київ. 2016. 304 с.
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
64. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
65. Програма «Українське дошкілля». / О. І. Білан. За заг. Ред. О. В. Низковської. Тернопіль: Мандрівець. 2017. 256 с.

- <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
66. Програма «Я у світі». Програма розвитку дитини від народження до шести років. /О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. Наук. кер. О. Л. Кононко. Київ. 2019. 488 с. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
67. Прусак В. Ф. Становлення дизайн-освіти в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2002. Вип. 16.4.1. С. 80-87.
68. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ: АПН України, 1998. 183 с.
69. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга –Богдан, 2005. 360 с.
70. Семенов О.С. Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі: монографія/ Нац.академія пед. наук України. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2017. 520 с
71. Система эстетического воспитания в детском саду/ Н.А.Ветлугина, Н.П.Сакулина, Н.С.Карпинская, В.А.Езикеева. Москва: АПН РСФСР, 1962. 372 с.
72. Скрыбина О. В. Развитие у детей 3-6 років творчих здібностей на основі дизайн – діяльність. *Дошкільне виховання*. 2008. № 4. 12-18 с.
73. Терешкун А. В. До питання дизайн-освіти в Україні: культурологічний аспект. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*. 2011. № 3. С. 79-81.
74. Трач С.К. Образотворче мистецтво: Альбом-посібник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2003. 64 с.
75. Фурса О. О. Основні напрями і чинники становлення дизайн-освіти. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.18. С. 392-398.
76. Фурса О. О. Развитие дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико-порівняльний аспект. *Порівняльна професійна педагогіка*. 2011. Вип. 2. С.112-124.

77. Хомич Л. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя. *Мистецтво та освіта*. 1998. №3. С.51-54.
78. Чен Н.В. Художньо-естетичний розвиток старших дошкільників. *Образотворча діяльність: Посібник вихователя*. Харків: «Основа», 2012. 96 с.
79. Шевнюк О.Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика. Київ. НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. 232 с.
80. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе. Київ: Рад. школа, 1985. 144 с.
81. Шевчук А. «Мистецька освіта дітей. Традиції та інновації в оновленому БКДО». *Дошкільне виховання*. №4. 2021. С. 20-23. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf>
82. Шевчук А. «Формування навичок рефлексії у дітей: ранкова зустріч «Мистецький досвід». *Музичний керівник*. №5. 2021. С. 4-8. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/02/22/Dytyna%20u%20sviti%20mystetstva.pdf>
83. Шумєга С.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну. Навчальний посібник. К.. 2004. 260 с.
84. Щедровицький Г. П. Культура. Культуротехніка. Культурологія / Из архива Г. П. Щедровицкого. Т. 10. Москва. 2007. 416 с
85. Холмянський Л. М. Дизайн. Пробний навчальний посібник. Київ "Вища освіта" 1992. 200 с.
86. Художньо-естетична діяльність. Середня група. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2009. 104 с.
87. Художньо-естетична діяльність. Старша група: Методичне забезпечення Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2012. 128 с.
88. Юсов Б.П. Принципи побудови інтегрованих поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва. *Мистецтво та освіта*. 2001. №3. С. 40-41.

89. Юрас І.І. Педагогічний потенціал використання історичного матеріалу у формуванні естетичного ставлення до дійсності. *Нравственно-эстетическое воспитание молодежи средствами искусства: Тезисы*. Чернигов, 1990. С. 68-69.
90. Яригіна А. Графічний дизайн. *Дошкільне виховання*. 2005. № 2. С. 35-41.
91. Яригіна А. Діти і графічна сценографія. *Дошкільне виховання*. 2005. № 11. С. 24-30.
92. Яригіна А. Діти і дизайн: фітодизайн, флористика, аранжування з природних матеріалів. *Дошкільне виховання*. 2006. № 2. С. 65-71.

«Асоціативний тест» (Башасва Т. В.)

Даний тест дозволяє виявити знання про колірні відтінки і стан здатності розрізняти кольори.

Для проведення діагностики підбираються знайомі для дітей предметні малюнки в чорно-білому зображенні і кольорові фішки. Дитині пропонують співвіднести фішки до предмета за кольором і відтінком.

Аналіз проводиться по наступній шкалі:

3 бали-високий рівень: не допустив жодної помилки;

2 бали-середній: допустив 1-2 помилки;

1 бал-низький: допустив більше 2-х помилок.

«Тест кольоророзрізнення» (Череднякова Т. В.)

Даний тест дозволяє виявити знання відтінків кольору.

Для проведення цього тесту нам потрібні картки в кількості 10 штук з контрастними кольорами декількох відтінків. Наприклад, червоного і зеленого кольору.

Дитині пропонуються картки, і дається завдання:

1. Розклади картки по порядку від самого темного до самого світлого.

Використовуємо 2 кольори - зелений і червоний.

2. Серед 10 карток різного кольору необхідно вибрати тільки ті, які мають зелений відтінок (всього 5 відтінків).

Після виконання дитиною завдання проводиться кількісний аналіз:

3 бали - високий рівень: знань про насиченість кольору, тоновий відтінок: не допустив помилок при виконанні завдання;

2 бали - середній рівень: допустили 1-2 помилки;

1 бали - низький рівень: допустили 3 і більше за помилки.

«Виявлення знань про форму, композицію» (Падалко А. Е.)

Даний тест можна провести з декількома дітьми одночасно, і дозволяє він виявити знання геометричних фігур, визначити рівень знань дітей про колір, форму, рівень сформованості композиційних навиків.

З метою проведення діагностики дітям дається завдання скласти узор, орнамент для прикраси тарілки так, щоб фігури розташовувалися рівне, красиво, щоб кольори поєднувалися між собою.

По закінченні роботи дітям задаються питання, які мають велике значення для розумового, мовного розвитку і сприяють формуванню дизайнерського мислення у дітей.

- Які геометричні форми використали?
- Як розташовані форми відносно один одного? (симетрично, по-різному)
- Які кольори використали? (контрастні, теплі, холодні)
- Чи поєднуються кольори?

Потім підводиться підсумок, і визначаються рівні розвитку знань дітей:

1 бал-низький: діти знають геометричні фігури, розрізняють кольори, але не уміють правильно їх поєднувати в композиції, не знають правил сочетаемости кольорів при складанні узору, інтуїція в цьому напрямі не розвинена.

2 бали-середній: діти знають геометричні фігури, добре розрізняють кольори, хоч не знають правил сочетаемости кольорів і форм, інтуїтивно їх відчують і правильно застосовують.

3 бали-високий: діти цілком свідомо виділяють властивості форм і кольору, правильно поєднують їх в композиції, обґрунтовуючи те або інакше поєднання.

Діагностика «Виявлення елементів технічної естетики»

Дану діагностику можна застосовувати з метою виявлення елементів технічної естетики, на які дитина звертає увагу.

Дітям пропонується відповісти на наступні питання:

- Назви свої любимі іграшки. Чим вони тобі подобаються?
- Які корисні речі є у вашій квартирі? Чим вони красиві?
- Чи подобається тобі у дворі? Що тобі подобається більше усього і чому?
- Які предмети техніки на вулиці тобі подобаються? Чому?

Після визначається рівень естетичного розвитку:

3 бали-високий: дитина звертає увагу на користь, що приноситься предметами, зручність в користуванні, відмічають красу форми.

2 бали-середній: дитина відмічає тільки красу предметів, обгрунтовуючи тим, що вони просто подобаються.

1 бал-низький: дитина не обгрунтовує свої відповіді, не розуміє користі предметів, зручності і краси.

Діагностика «Дизайн дитячих меблів»

Дана діагностика допомагає виявити здібності дітей до дизайнерської діяльності, створення уявного образу предмета.

З метою проведення діагностичної роботи дітям дається завдання вигадати і намалювати меблі майбутнього. Дається вказівка на те, що треба вигадати такі меблі, предмети якої повинні бути дуже корисними, зручними і красивими.

Особливість даного завдання складається в проєцированії уяви в майбутнє, випередження подій, тобто в створенні інакших внутрішніх умов для функціонування творчого мислення у дитини.

Завдання оцінюється за 3-х бальною системою, по наступних показниках:

- доцільність (здатність взаимосвязивать поставлену задачу з власним задумом, досягнення поставленої мети, контроль і корекція своїх дій);

- раціональність (вибір найбільш вигідних, економічних, розумних коштів для реалізації мети, зручність винаходу, можливість практичного застосування продукту творчої діяльності);
- новизна і оригінальність (продуктивні способи діяльності, не шаблонність, використання нестандартних форм, методів способів рішення задачі);
- доработанність (закінченість форм, реалізація задуму, а також емоційне задоволення від творчої діяльності).

Рівні визначаються в балах:

Низький: 1-4 бали

Середній: 5-8 балів

Високий: 9-12 балів

Діагностика «Чайний сервіз» (Маліновська Л. П.)

Дана діагностика допомагає виявити розуміння художніх особливостей загальної групи предметів, пов'язаних ансамблем.

Дітям дається завдання підібрати до даного чайника чашку і блюдце, щоб вони підходили за формою, кольором і орнаментом.

Рівень знань дітей визначається по показниках і оцінюється в балах:

1 бал - низький: дитина не розуміє художніх особливостей спільності предметів, пов'язаних ансамблем. Вибір предмета випадковий, не поєднується ні за кольором, ні за формою, ні по орнаменту. Інтуїція в цьому напрямі не розвинена.

2 бали - середній: дитина частково встановлює зв'язок між предметами. Поєднує предмети по одній ознаці: або за кольором, або за формою, або по орнаменту, оскільки інтуїтивно відчуває приналежність предмета до ансамбля.

3 бали - високий: дитина легко визначає обладнання предметів, що виражаються в поєднанні за формою, кольором і орнаментом. Свідомо виділяє спільні риси, обґрунтовуючи те або інакше поєднання.

Методика «Домалювання фігур» (Дяченко О. М.)

Методику можна проводити одночасно з групою дітей. Направлена вона на визначення рівня розвитку уяви, творчого мислення, а також здатності створювати оригінальні образи.

Як матеріал використовується комплект карток, на кожній з яких, намальована одна фігурка невизначеної форми. Усього в наборі 10 карток.

Дитині даються вказівки, слідує яким, він повинен домалювати кожну фігурку так, щоб вийшла будь-яка картинка, по його розсуду. Потім йому дають простий олівець і картку з фігуркою. Після того, як дитина справилася із завданням, у нього дізнаються, що він намалював. Відповідь дитини фіксується. Потім послідовно, пред'являються інші картки з фігурками.

Якщо дитина не зрозуміла завдання, то вихователь може на першій фігурці показати декілька варіантів домалювання.

Для оцінки рівня виконання завдання для кожної дитини підраховується коефіцієнт оригінальності: кількість неповторних зображень. Однаковими вважаються зображення, в яких фігура для домалювання перетворюється в один і той же елемент. Наприклад, перетворення і квадрата, і трикутника в екран телевізора вважається повторенням, і обидва ці зображення не зараховуються дитині.

Потім порівнюють зображення, створені кожним з дітей групи, що обстежується на основі однієї і тієї ж фігурки для домалювання. Якщо двоє дітей перетворюють квадрат в екран телевізора, то цей малюнок не зараховується жодному з цих дітей.

Таким чином, коефіцієнт оригінальності рівний кількості малюнків, що не повторюються (за характером використання заданої фігурки) у самої дитини і ні у кого з дітей групи.

Нижче приведений протокол обробки отриманих результатів.

Під кожною фігуркою записується, яке зображення дала дитина. Назви зображень, що повторюються: повтори у однієї дитини і повтори у різних дітей по одній і тій же фігурка закреслюють. Кількість не закреслених відповідей - коефіцієнт оригінальності кожної дитини. Потім виводять середній коефіцієнт оригінальності за групою: індивідуальні величини коефіцієнта оригінальності підсумовують і ділять на кількість дітей в групі.

Низький рівень виконання завдання - коефіцієнт оригінальності менше середнього по групі на 2 і більше за бал.

Середній рівень - коефіцієнт оригінальності рівний середньому по групі або на 1 бал вище або нижче середнього.

Високий рівень - коефіцієнт оригінальності вище середнього по групі на 2 і більше за бал.

На рівні з кількісною обробкою результатів можлива якісна характеристика рівнів виконання завдання.

Можна виділити наступні рівні:

При низькому рівні діти фактично не приймають задачу: вони або малюють поруч із заданою фігурка щось своє, або дають безпредметні зображення. Іноді ці діти (для 1-2 фігурка) можуть намалювати предметний схематичний малюнок з використанням заданої фігурка. У цьому випадку малюнки, як правило, примітивні, шаблонні схеми.

При середньому рівні діти домальовують більшість фігурок, однак, всі малюнки схематичні, без деталей. Завжди є малюнки, що повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи.

При високому рівні діти дають схематичні, іноді деталізовані, але, як правило, оригінальні малюнки (що не повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи). Запропонована для домалювання фігурка є звичайно центральним елементом малюнка.

Інтегрований урок образотворчого мистецтва і літературного читання «Щедрий урожай»

Мета. Вчити рівномірно заповнювати поверхню аркуша, познайомити з жанром живопису – натюрмортом, розвивати вміння самостійно працювати з фарбами, виховувати бережне ставлення до природи.

Закріпити знання учнів про овочі, їх користь для здоров'я людини; розіграти українську народну пісню «Ходить гарбуз по городу» формувати інтерес до усної народної творчості.

Обладнання. Таблиці, дитячі малюнки, репродукції картин, овочі та фрукти, маски.

Хід уроку.

I. Організація класу.

Всі почули ви дзвінок.

Він покликав на урок.

Кожен учень так старався,

До уроку готувався.

Тож часу тепер не гаємо,

Працювати починаємо.

II. Мотивація навчальної діяльності.

Осінь наша, осінь, золота година.

Неба ясна просінь, пісня журавлина.

Бабиного літа довгі білі коси,

І дорослі й діти люблять тебе, осінь.

Та не тільки славна за свою ти вроду,

Урожаї здавна ти несеш народу.

Щира і дорідна, пахнеш ти медами.

Славиш край наш рідний зерном і плодами.

За народним переказом Осінь – старша дочка Сонця. Вона останньою залишила батьківський дім і стала четвертою порою року. Вона отримала наказ бути щедрою, щоб люди любили її. От і для вас Осінь передала кошик із гостинцями. А отримаєте ви їх тоді, коли гарно будете виконувати завдання.

III. Робота над матеріалом уроку.

1. Відгадування загадок.

- А зараз я хочу перевірити, діти, які ви кмітливі та спостережливі. Відгадайте, які овочі та фрукти збирають восени.

На городі виріс дужий,
Круглий, жовтий і байдужий
До червоних помідорів,
До капусти і квасолі.
Хто цей гордий карапуз?
Здогадалися?
(Гарбуз)

На смак чудова, жовта, медова,
Їсть її малий Павлуша.
Здогадалися, що це?

(Груша)

* У землі вона зростає
І брунатний колір має.
Її смажать і печуть,
Її варять і товчуть.
Овоч цей всі люблять дуже,
Як же він зветься, друже?
(Картопля)

* В суknі зеленій стоїть на городі,
Дуже дивуються всі її вроді.
Коси довгі, зуби білі,
Хто ж це є в самому ділі?
(Кукурудза)

* Борщ із нього варить ненька,
В нього шкурочка тоненька,
Солодкуватий він на смак,
Фіолетовий (Буряк).

* В нас деревина така у дворі,
Фрукт цей з дитинства дають дітворі,
Корисне, доступне та дуже смачне,
Багате залізом та поживне.
(Яблуко)

* Довгий, зелений.
Добрий солоний,
Добрий і сирий,
Хто він такий.
(Огірок)

* Помаранчева і гарна,
У землі сиджу не марно:
Соковита, солоденька,
Вже я стала чималенька.
Собою пригощу дитину.
Хай корисну з'їсть (Морквину)

2. Ознайомлення з поняттям натюрморт.

— Без кольору світ стане нудним. Для того щоб передати все його різноманіття, ми маємо чудового помічника — живопис. Слово живопис складається з двох слів — «живо» і «писати». Живо — тому що художник передає життя. Але чому писати, а не малювати? Ми з вами малюємо олівцями, крейдою, вугіллям та іншими твердими матеріалами. А писали раніше рідким чорнилом. Усі фарби рідкі, тому серед художників прийнято вважати, що живописні картини пишуть. За змістом живописні твори поділяються на різні жанри. Сьогодні ми познайомимося із натюрмортом.

Натюрморт — французьке слово, яке буквально означає «мертва природа». У натюрмортах зображують не тільки неістот, а й фрукти, квіти, рибу чи дичину.

Тепер ви знаєте, що натюрморт — це один із жанрів живопису, а щоб запам'ятати було легше, давайте послухаємо вірш.

Хто тобі позує зранку
 Без втоми і нудьги?
 Купа овочів на ганку,
 Стіл, дідусеві штани,
 Польові яскраві квіти,
 Книга, лампа — речі там
 (Варто в них повчитись, діти,
 Як поводитися вам).
 Не втече ні м'яч, ні торт.
 Ми малюєм НАТЮРМОРТ.
 (Н. Горошко)

3. Розігрування пісні по ролях.

Дійові особи:

1. Ведучий
2. Гарбуз
3. Диня
4. Огірочки
5. Морквиця
6. Буряки
7. Квасоля
8. Бараболя
9. Біб

Гарбуз: «Ходить гарбуз по городу,
 питається свого роду . "Ой чи живі, чи здорові
 всі родичі гарбузові?"

Диня: «Обізвалася жовта диня, гарбузова господиня:
 "Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові.»

Огірочки: «Обізувались огірочки, гарбузові сини й дочки
 "Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові.»

Морквиця: «Обізувалася морквиця, гарбузова сестриця
 "Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові.»

Буряки: «Обізвались буряки, гарбузові свояки

"Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові.»

Квасоля: «Обізвалася квасоля, а за нею й бараболя

"Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові.»

Біб: «Обізвався старий біб: "Я піддержав увесь рід!

Ще живі, ще здорові всі родичі гарбузові!»

Всі Овочі: «Ще живі, ще здорові, усі родичі Гарбузові!»

4. Сприймання творів мистецтва.

- А тепер подивіться на репродукції картин художників, що працюють у жанрі натюрморту. Слово "репродукція" — латинського походження і означає відтворення творів образотворчого мистецтва.

В. Хеда «Сніданок з омаром» В. Стожаров «Льон»

І. Хоруцький «Квіти та плоди» М. Сар'ян «Квіти і плоди»

5. Перегляд

демонстраційного матеріалу та таблиць.

- Давайте ми створимо власний натюрморт з овочів і фруктів, як показано на таблиці, та спробуємо його намалювати.

6. Поетапне виконання композиції вчителем.

7. Практична діяльність учнів.

— Спочатку визначте розташування предметів, потім намітьте їхню загальну форму. Потім почніть малювати фарбами. Спочатку на палітрі підберіть найсвітліший колір. Затінені частини природи перекрийте тими ж кольорами, але темнішого тону. Коли потрібно підсилити той чи інший колір малюнка, вкрийте його тією ж фарбою ще раз. Проте пам'ятайте, що зловживати перекриванням не слід, бо акварель втрачає свіжість, прозорість, яскравість.

IV. Аналіз дитячих малюнків

V. Підсумок уроку.

- Що вам сподобалось на уроці?

- Що нового ви дізнались?

- Осені сподобалась ваша активність та робота на уроці і вона дарує вам свої плоди

Конспект інтегрованого уроку мистецтва у 2 класі НУШ

Тема. Чарівні перетворення. С. Прокоф'єв симфонічна казка «Петрик і вовк» (Теми Качки і Киці). Муз. Я. Степового, сл. Т. Шевченка «Зацвіла в долині» - виконання.

Мета. Ознайомити учнів із основними поняттями: тембр, регістр, симфонічна казка, симфонічний оркестр, духові музичні інструменти (гобой, кларнет);

збагачувати знання учнів щодо художніх образів в образотворчому та музичному мистецтвах; розвивати здатність їх аналізувати та порівнювати; засобами художніх образів виховувати інтерес до образотворчого та музичного мистецтва.

Методично-дидактичне забезпечення уроку. Музичний інструмент (за наявності - фортепіано, баян, акордеон), музично-темброві інструменти, програвач, «Фонохрестоматія» з музики; ілюстрації до казки «Петя і Вовк», Лего, танграм.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

1. Організація класу до уроку, музичне вітання

Вчитель   Учні   Вчитель
Дзень - дзе - лень!   Дзень - дзе - лень!   За - кли - ка дзві - нок у клас.

Учні   Вчитель   Учні
За - кли - ка дзві - нок у клас.   Дзень - дзе - лень!   Дзень - дзе - лень!

Вчитель   Учні
У - рок му - зи - ки у нас.   У - рок му - зи - ки у нас.

2. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.

- Сьогодні у нас незвичайний урок. Ми будемо подорожувати царством Симфонії, побуваємо у королівстві Чарівної пісні, відпочинемо на острові Музика і рух, пограємося на галявині Веселий оркестр, попливемо океаном Творчості.

- Що потрібно взяти із собою у дорогу? (Веселий настрій, увагу, товариськість, працьовитість, творчість)

- Допоможуть нам не збитись із дороги наші музичні підказки. Для цього потрібно виконати завдання.

На дошці - нотний стан.

- Яка перша нотка на нотному стані? Знайдіть цю нотку у вас на парті. Яке завдання записано? (Відгадати загадку, казку, скласти качку чи kota із танграма)

Розміщення ноти на нотному стані.

Розміщення робіт на дошці, демонстраційному столі. Аналіз матеріалів, із якими працювали діти.

- У яких казках героями є кіт, качка?

- Які чарівні перетворення із ними відбулися?
- Отже, тема нашого уроку – чарівні перетворення. Ми продовжимо знайомитись із особливостями зображення героїв казки «Петя і вовк» С. Прокоф'єва за допомогою музичних інструментів, повторимо пісню на сл. Т. Шевченка «Зацвіла в долині...», будимо вчитися грати на музичних інструментах, рухатись під музику(ритмічно), створювати власну мелодію.

3. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Ось тепер ми можемо вирушати в дорогу. Для цього нам потрібна мапа(пояснити значення цього слова).

Розміщення мапи на дошці.

- Отже, вирушаймо. Першу зупинку нам підкаже друга нота на нотному стані. Яка це нота? (ре). У кого на парті? Яке завдання вона нам пропонує?
- Завітати у царство Симфонії. Познайомитись із наступними пригодами Петі у казці С. Прокоф'єва «Петя і вовк».

4. Слухання музики.

Перегляд казки.

- Уважно перегляньте уривок. Запам'ятайте героїв. Зверніть увагу, на особливості звучання музичних інструментів. Обговорення після перегляду.
- До нас стукає наступна нотка, нотка (мі)... Яке завдання вона нам принесла?(Розміщення на нотному стані)

Ознайомитись із матеріалом підручника с. 88 (Калініченко, Аристова).

Ознайомлення з поняттям регістр, тембр, духовий музичний інструмент.

Прослуховування гри духових музичних інструментів.

- Кожен із вас уявив героїв казки по-своєму. Вам допомогла в цьому музика. Якою уявляєте качку? А kota? Як називається група слів, що називає героїв казки? (Іменники. Повторення поняття та особливостей правопису).
- Групою яких слів ми даємо характеристику предмету? (Прикметниками. Повторення поняття)
- Хто позитивний герой? Чому?
- Чому вчить ця казка?
- Як називається група слів, що називає дію предмета?
- **Намалюйте одного із персонажів** (або створіть у парі ілюстрацію для мультиплікаційного фільму, розмалуйте шаблон - за вибором)

Закріплення. Прослуховування казки із демонстрацією героя дітьми.

Молодці. Чи цікаво у Царстві симфонії. Який ви музичний інструмент чи кого б хотіли озвучити в казці?

Доповнення «Стіни слів» новими поняттями.

Звучить нота фа. Відгадування звуку.

- Нова нотка кличе нас у дорогу. Де її місце на нотному стані? Яке завдання принесла? (Відвідати острів Музики і руху)

Фізкультхвилинка.

«Мушка лапки рахувала» - імпровізація

III. Ритмічні вправи.

Ви - йди, ви - йди, со - неч - ко, на ді - до - ве по - леч - ко,
на ба - би - не зіл - ляч - ко, на на - ше по - дві - р'я - чко.

Звучить нота соль. Розміщення на нотному стані. завдання

5. Хоровий спів: Розспівування.

Нотки запрошують нас погуляти поверхами їх будиночка (грає гаму до-мажор угору і вниз, потім співає з учнями на склад «ля».)

Який сеньйор супроводжував нас у цій прогулянці — Мажор чи Мінор?

А тепер з нами хоче прогулятися сеньйор Мінор (учитель з учнями співають висхідний та низхідний звукоряд у мінорі). Не забувайте допомагати собі показом напряду мелодії рукою!

Виконаймо те саме, тільки зі словами.

Ми по звуках піднімались

Й знов до тоніки вертались.

До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до.

До, сі, ля, соль, фа, мі, ре, до.

Учні разом з учителем виконують поспівку вгору і вниз спочатку в мажорі, потім — у мінорі.

Коли ви входили до класу, вас вітала пісня А. Філіпенка «Зацвіла в до лині».

<https://vseosvita.ua/library/ruhliwa-hvilinka-6317.html>

Хоровий спів: виконання пісні «Зацвіла в долині»

Прослухайте цю пісню та визначте її лад за допомогою «сонечка» і «хмаринки».

Слухання пісні А. Філіпенка «Зацвіла в долині» у виконанні вчителя. Учні визначають лад, у якому її написано.

Чи пов'язаний настрій тексту пісні з настроєм музики?

Про що йдеться у пісні?

Як її необхідно виконувати?

Виконання пісні А. Філіпенка «Зацвіла в долині».

6. Музично-ритмічні рухи (рухи під музику). Рухова діяльність.

Діти стають у пари один навпроти одного. Під звуки музики один починає виконувати рухи, а інший за ним повторює. Потім міняються ролями.

7. Гра на елементарних музичних інструментах.

- Прийшов час знову вирушати в дорогу. Наступну зупинку оголосить учень, у якого на парті нота соль. Вирушаємо на галявину Веселий оркестр.

Інтегрований урок з математики та образотворчого мистецтва “Творча студія майстрів писанкарства”. 2 клас

Тема. Інтегрований урок з математики та образотворчого мистецтва “Творча студія майстрів писанкарства”.

Мета. Повторити і закріпити знання таблиць множення і ділення чисел 2,3,4; учити творчо працювати над задачами; розвивати творчі здібності; виховувати самостійність. Ознайомити учнів з традиціями писанкарства в Україні, колірною гамою, символікою писанок різних регіонів України, розкрити зміст деяких писанкарських символів; розвивати уяву, фантазію, вміння аналізувати, застосовувати набуті знання у практичній діяльності; формувати естетичні почуття, смак; активізувати ініціативу учнів; виховувати почуття національної гордості за свій народ, його культуру, мистецтво, здатність зберігати традиції.

Обладнання: малюнки писанок і крашанок, шаблон писанки, орнаменти писанок, роздатковий матеріал, картки, мультимедійна презентація.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Погляньте один на одного добрими очима.

Подаруйте один одному теплу посмішку.

Скажіть один одному ласкаве слово.

Побажайте один одному плідної праці.

-Сьогодні наш урок буде незвичайним - це буде інтегрований урок, на якому ми поєднаємо математику та малюванням. Як ви зрозуміли, роботи на уроці буде дуже багато. Ми будемо рахувати, писати, малювати. Тому девіз уроку :

«Думаємо колективно,
Працюємо оперативно.
Сперечаємося доказово –
Це для всіх обов'язково.»

II. Актуалізація опорних знань

До нас сьогодні завітала гостя, а щоб дізнатися хто вона - треба відгадати загадку.

1. Відгадування загадки.

Маленьке, сіреньке,

Біди наробило,

Щось біле кругленьке

Хвостиком розбило.

Сумує бабуся і плаче,

Дідусь витирає сльозу,

А курочка кудкудаче:

«Я вам золоте принесу!» («Курочка Ряба»)

-Хто до нас завітав? («Курочка ряба»)

-З якої казки? («Курочка ряба»)

-Хто автор цієї казки? (Народна казка)

Ми сьогодні побуваємо в творчій студії майстрів, а в яких - ми дізнаємося пізніше, і щоб до неї потрапити спочатку ми пограємо в гру «Хто швидше». Перше завдання підготувала наша гостя. Ну що, вперед?

- За кожне вірно виконане завдання «Курочка ряба» буде дарувати вам писанку. Ваша ціль – зібрати в кошик усі писанки.

2.Перевірка домашнього завдання (с. 90-91, завдання 583;584)

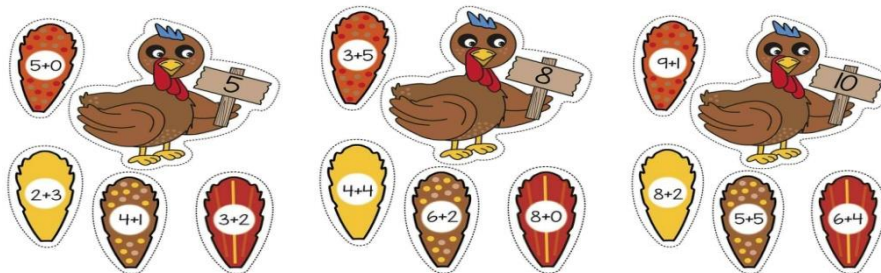
-Якщо всі учні вірно виконали домашнє завдання, до кошика потрапить 3 писанки.

3.Гра «Хто швидше»

Кожен ряд повинен найшвидше відшукати всі пір'я, які належать курці з відповідною цифрою.

-За це завдання до кошика може потрапити 3 писанки.

4. І останнім нашим кроком до студії буде «Незвичайна математика».

За це завдання до кошика може потрапити 5 писанок.

Соловей – ловей + небо – бо + чко = сонечко

Квітень – ень + канал – нал = квітка

Ведмідь – дмідь +сон – о + а = весна

Пилка – лка + сані – і + ка = писанка

Своя – о + сто – с = свято

-Давайте повторимо утворені слова : *сонечко, квітка, весна, писанка, свято.*

-Яке велике свято ми завжди святкуємо навесні? (*Свято Великодня.*)

-А чи знаєте ви, що це за свято?

-Як це свято відзначає ваша родина? (*Мами та бабусі печуть паски та фарбують або розписують яйця.*)

Ви гарно справилися з завданням і для нас відкриваються двері до творчої студії майстрів. Але ми ж ще не знаємо, яку назву має ця студія. Цікаво дізнатися?

5. Гра «Півник»

Учитель пропонує дітям прочитати склади, «стрибаючи», «з однієї купинки на іншу».

										
Твор	май	ства	я	ча	стрів	кар	ді	пи	сту	сан
1	6	11	5	2	7	10	4	8	3	9

-За це завдання ви отримаєте 1 писанку.

III. Оголошення теми і мети уроку

Отже, сьогодні на уроці ми повторимо та закріпимо знання таблиць множення і ділення чисел 2,3,4; працюватимемо над темою «Писанка». Ми розширимо знання про давні звичаї українського народу, про традиції писанкарства в Україні, колірну гаму, символіку писанок різних регіонів України, розкриємо зміст деяких писанкарських символів; на уроці будемо розвивати творчі здібності, уяву, фантазію, вміння аналізувати, застосовувати набуті знання у практичній діяльності; формувати естетичні почуття, смак; виховувати самостійність, почуття національної гордості за свій народ, його культуру, мистецтво, здатність зберігати традиції.

Ось і наше з вами сьогодні завдання – створити писанку з українським орнаментом в творчій студії, яка називається, як ви вже здогадалися ... **Творча студія майстрів писанкарства.**

Розпочинаємо? Зверніть увагу, що в студії є величезне яйце синьо-жовтого кольору, яке ми і будемо прикрашати.

IV. Викладання нового матеріалу

Учитель. Здавна в Україні **Великдень** - це свято відродження природи. Великодня обрядовість українців збереглася до сьогодні. Існує декілька різновидів прикрашання пташиних яєць до великодніх свят.

Це **крашанки** - фарбовані однокольорові яйця;

крапанки - яйця, прикрашені різнокольоровими крапочками;

дряпанки, на яких малюнок продряпують гострим предметом;

мальованки, які дбайливо розмальовують народні майстри;

і, нарешті, найчарівніші, найзагадковіші - **писанки**.

Свою назву писанка отримала від слова «писати», «розписувати».

Писанкою в народі називають мистецько розписані або орнаментовані пташині яйця (*запис до словничків*). Дуже багато вірувань і легенд пов'язано з орнаментованим або пофарбованим яйцем - писанкою чи крашанкою.

Розгляньмо, які символи прикрашають писанки та що кожен з них означає.

Частіше за все для розписування яєць люди використовують геометричні символи. Що вони вам нагадують? Так, це доріжки (символи вічності), драбинки (символи пошуків кращого життя) тощо. Найулюбленішим мотивом, який зустрічається на писанках всіх регіонів України, є безконечник (різна за формою й товщиною лінія, яка не має кінця), що символізує вічність. Разом із геометричними символами прикрашають наші писанки солярні (космічні) символи. Вважалося, що писанка, декорована ними, не лише милує око, але й просить сонце оберігати людей від хвороб, нещастя, злого ока. На писанках стилізовано зображують дерева й квіти, овочі й фрукти, навіть цілі рослини. Писанки, декоровані рослинними

символами і вживані у відповідних звичаях й обрядах, мали магичну силу: допомагали рослинам рости, вчасно дозрівати і давати багатий урожай. Ці символи мали подвійне значення. Вони мали надати авторові писанки такої сили, здоров'я та витривалості, як у тварини, що він зображував, а тваринам - довгого й плідного життя. Але не тільки символи мали певне значення. Велика увага приділялася й кольору.

Так, **червоний** колір символізував радість життя, любов, а для молодих - надію на одруження.

Жовтий - присвячений сонцю, місяцю, зорям, а в господарстві означає тепло, урожай, приріст покоління.

Зелений колір символізує весну, воскресіння природи, багатство рослинного і тваринного світу.

Блакитний - це небо, вода, повітря, простір. Його магичне значення -

здоров'я. **Коричневий** (бронзовий) колір символізує багату землю, її врожай, щедрість для людини.

Чорний колір - це надра рідної землі, буря, негода.

Якщо ми бачимо на писанці сполучення кількох кольорів - це символізує родине благополуччя, мир і любов.

Ось ми й познайомились із таким цікавим видом декоративно-прикладного мистецтва, як писанкарство.

5. Фізкультхвилинки на використання таблиці множення

- За фізкультхвилинку до кошика може потрапити 3 писанки.

$3 \cdot 2 = \dots 6$ – До нас прийшла гостя. (Ходьба на місці. Підносити почергово праву і ліву руку до рота.)

$3 \cdot 3 = \dots 9$ – Вона буде з працювати. (Почергово правою і лівою рукою імітувати описані рухи, відповідно нахилиючи тулуб в той чи інший бік.)

$3 \cdot 4 = \dots 12$ – Коло гост'ї метушаться: (Руки високо над головою.)

$3 \cdot 5 = \dots 15$ – Вчителька, фізрук, музрук (Руки витягнуті вперед на рівні голови.)

$3 \cdot 6 = \dots 18$ – І маленькі учні. (Руки в боки, нахил тулуба вперед.)

$3 \cdot 7 = \dots 21$ – Ось уже кілька годин (Присісти.)

$3 \cdot 8 = \dots 24$ – Господарюють у класній кімнаті (Розвести почергово праву і ліву руку від грудей.)

$3 \cdot 9 = \dots 27$ – Та показують усім, (Згинання і розгинання рук у ліктях на рівні грудей.)

$3 \cdot 10 = \dots 30$ – Чого вони навчилися. (Розведення рук від грудей у різні сторони.)

Фізрук гост'ю забавляє, (Руки в боки, стрибки на правій, лівій і двох ногах разом чи танцювальні вправи.)

А ми за парти тихесенько сідаєм. (Сісти за парти.)

6. Від міста до міста: особливості українських писанок в різних регіонах України.

Розписування яєць до Великодня – традиція не нова. Радісно, що пройшовши через віки, вона зуміла зберегти свою самобутність. Цікаво й те, що методики

розписування писанок, їх символіка і кольорова гама різняться не тільки від країни до країни, а й від міста до міста. А отже, в кожній місцевості вони особливі!

Сьогодні ми познайомимось з писанками з різних регіонів та міст України. Почнемо з **карпатського краю**, де можна знайти чи не найбільше різноманіття писанок. Бойківщина, Лемківщина, Гуцульщина, Покуття, Косівщина... – всі вони мають власні традиції писанкарства.

На **Гуцульщині** раніше надавали перевагу жовтогарячим барвам. Однак сьогодні гама доповнилась блакитними, червоними, рожевими та фіолетовими кольорами. У розписі використовують як геометричні фігури, так і рослинні та тваринні мотиви. Гуцульська писанка вважається найскладнішою для розуміння, адже переважно передає багато інформації про життя людей.

На **Буковині** популярністю користуються геометричні орнаменти та, здебільшого, доволі великі малюнки. Серед орнаментів тут популярні смужки та розети, зображені на темному червоному або чорному фоні.

Мешканці **Прикарпаття** люблять жовті, оранжеві, червоні та чорні кольори. На місцевих писанках є багато різнобарвних елементів. Зокрема, можна зустріти зображення церков і хрестиків, свастики та розп'яття зі схематично зображеною людиною.

Писанки **Поділля** досить стримані. Зазвичай їх роблять чорними, що символізує родючу землю. Використовують також й інші темні барви. Сам візерунок наносять чорними, червоними та білими кольорами. Рідше – жовтими та зеленими. З візерунків тут можна зустріти ті, що прикрашають рушники, вишиванки та гончарні вироби. Також на них зображають місяць, зірки, дубове листя, курячі лапки, вишеньки, огірочки та черепашки. В залежності від місцевості, тут зустрічаються і геометричні орнаменти, і тваринні та рослинні мотиви.

Історично склалось, що саме на **сході країни** українській культурі довелося пережити найгірший гніт. Не оминула така доля і писанкарство. Старих писанок тут майже не залишилось, молодь не цікавиться цим мистецтвом, а приїжджі переселенці відверто нехтували нашими традиціями.

Але тут все ж залишились поодинокі майстри, які охоче передають свої знання всім бажаючим. З відомих орнаментів, популярних у цій місцевості, можна назвати дерева, квіти, листя, грабельки, вітрячки, дубове листя, часто з жолудями. Часом зустрічаються тюльпани і гвоздики. Подекуди тут можна помітити запозиченні в галичан мотиви, однак з додаванням місцевого колориту.

На **півночі України** люблять геометричні орнаменти зелених, червоних та жовтих кольорів. На писанках **Полісся** найчастіше зображують геометричні орнаменти, симетрично розподіляючи їх на окремих полях. Часто на яєчках малюють ружі.

У **Причорномор'ї** найпопулярнішими кольорами для писанок є поєднання синього та зеленого, червоно та чорного, а також жовтого та зеленого кольорів.

Мешканці **Наддніпрянщини** зображали рослинні символи на чорному, темно-вишневому, червоному, а подекуди і зеленому тлі. Писанку розділяли на поля. Квіти завжди зображувались розгорнутими і розмальовувались в основному трьома кольорами: білим, жовтим та червоним. Для розпису використовувались широкі лінії.

У **Полтаві**, наприклад, яєчка розфарбовують білими, жовтими та зеленими барвами, з червоним, коричневим, чорним і зеленим розписом. Різноманіття рослинних орнаментів тут доповнюється зображеннями людей і тварин. Такі ж тенденції спостерігаються в **Київській** області. З візерунків тут найчастіше зустрічаються зірочки, трикутнички та курячі лапки, а ще квіти. Зазвичай малюнки тут крупні. Київські писанки вирізняються яскравими зображеннями солярних знаків та рослинних мотивів.

В **Чернігові** надають перевагу білим, червоним та чорним кольорам. Тутешні писанки мають ніжний солярний або рослинний орнамент. Геометричні мотиви тут рідкість. Найбільш розповсюджені символи: хмелики, польові квіти, ружі. Деколи замість фону для основного орнаменту зображають також безконечники або хвилясті лінії.

В **Запоріжжі** полюбляють рослинні орнаменти. Зображують їх за допомогою широких ліній чорного та червоного кольору.

На **Дніпрі** майстри поєднують геометричні та рослинні орнаменти, використовуючи насичені кольори.

Жителі **Черкащини** часто зображують на писанках схід сонця – символ нового життя. Зазвичай тут використовується солярна символіка, поєднана зі знаками води. Наприклад, квітка з грабельками.

У **Тернополі** часто зустрічаються писанки, прикрашені хвилями, безконечником, кривульками, павучками та квітами. Цікаво, що червоний колір на місцевих писанках зустрічається доволі рідко, хіба що в незначних деталях.

-Давайте порахуємо, скільки писанок у кошику? (17, якщо, всі завдання виконанні вірно)

-Що для нашої гімназичної родини означає-17? (Кількість учнів)

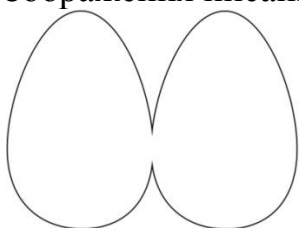
-«Курочка ряба» дуже вам вдячна, вона дуже вражена вашими знаннями і тому підготувала вам шаблони яєць, які ви повинні розфарбувати в нашій «Творчій студії майстерів писанкарства», а в кінці уроку ми створимо велику загальну писанку.

8. Інструктаж

Учитель. Зараз ми малюватимемо власні писанки, використовуючи писанкарську символіку. Запам'ятайте, що кожна ваша писанка має нести певні побажання.

9. Самостійна практична діяльність учнів

Зображення писанки із використанням великодньої символіки

8. Підсумок уроку

- Якими символами прикрашають великодні писанки? Що ці символи означають?

-Чи відрізнятимуться писанки, які ми розписуватимемо для мами, тата, бабусі чи друга? Чому?

-Ми з вами розфарбували яйця, ознайомилися з історією писанкарства, але чогось не вистачає до свята? (Пасхи)

9.Рефлексія

Гра «Готуємо пасху на Великдень».

Анкета

«Визначення якості проведення вчителями інтегрованих уроків образотворчої діяльності»

Шановний вчителю! Пропонуємо Вам пройти опитування щодо якості проведення інтегрованих занять образотворчої діяльності. На поставлені питання Ви можете відповідати «так», «ні», або «частково».

1. Чи маєте Ви необхідні технічні навички роботи з різними художніми матеріалами, музичними інструментами?
2. Чи можете продемонструвати їх своїм дітям?
3. Чи усі програмові живописні, графічні, конструктивно-аплікативні, музичні драматичні техніки Ви використовуєте на заняттях ?
4. Чи можете дати якісну образну характеристику мистецького твору з огляду на його музичні, композиційні, колористичні, конструктивні особливості?
5. Чи маєте у необхідній кількості до занять образотворчого мистецтва інтерактивні засоби з вивчення основ мистецтв?
6. Чи використовуєте Ви педагогічні інновації при проведенні занять образотворчого мистецтва, декоративної творчості, аплікації, дизайну?

Дякуємо за участь!